

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

**Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару
20 листопада 2015 року**

Харків 2015

УДК

ББК

.....

Друкується відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 3 листопада 2015 року, № 99;
рішення правління Кримінологічної асоціації України
від 30 жовтня 2015 року, № 7.

Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні : збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару [20 листопада 2015 року, м. Харків] / Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2015. – 200 с.

Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару висвітлюють широке коло актуальних проблем та тенденцій розвитку кримінально-виконавчого права у світлі трансформації національної правової системи України.

У збірнику представлені наукові доповіді вчених, фахівців з кримінально-виконавчого права, здобувачів, ад'юнктів, аспірантів та слухачів, присвячені теоретичним проблемам кримінально-правової політики України, а також пошуку тенденцій розвитку кримінально-виконавчого законодавства, його наближенню до кращих європейських стандартів.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, правників, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів вищих навчальних закладів України, а також усіх, хто цікавиться проблемними питаннями кримінально-виконавчого права.

Публікації наведено в авторській редакції. Організаційний комітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не належать відкритому друку, тощо, відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Вісника Кримінологічної асоціації України (www.visnikkau.org).

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015

© Кримінологічна асоціація України, 2015

ЗМІСТ

Александр Маркович Бандурка Алексей Николаевич Литвинов РЕФОРМИРОВАНИЕ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЫБОРА	7
Костянтин Анатолійович Автухов ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО»	11
Роман Вагіфович Алієв КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	15
Марина Олександрівна Амонс ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	19
Марія Олександрівна Атішева ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ	22
Антон Володимирович Байлов Ірина Станіславівна Яковець ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	26
Ольга Іванівна Богатирьова АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, ЯКІ РОЗТАШОВАНІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	30
Ігор Володимирович Боднар ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАСУДЖЕНИХ	34
Ірина Валеріївна Бульба ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК?	38
Андрій Олександрович Галай НОВА ПРОБАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ІНСПЕКЦІЇ: НОРМАТИВНИЙ ГУМОР ЧИ НЕДОЛІКИ НОРМОТВОРЕННЯ? ...	42
Дмитро Сергійович Горбачов ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	45
Олександр Іванович Гриценко ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЯХІВ ПОТРАПЛЯННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	48

Тетяна Андріївна Денисова РОЗУМІЄМО, ЗНАЄМО, ВМІЄМО: РОЗДУМИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ	51
Олександр Миколайович Джужа Сергій Олександрович Колб ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ	56
Юлія Анатоліївна Дорохіна ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	60
Людмила Миколаївна Дубчак АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ В'ЯЗНИЦТВА.....	64
Дарія Олександрівна Дячук ПОКАРАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ	67
Ігор Володимирович Іваньков ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВРАЗЛИВІ ГРУПИ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ВЗАГАЛІ ТА МІЖНАРОДНОМУ ПЕНІТЕНЦІАРНОМУ ПРАВІ ЗОКРЕМА.....	71
Олег Анатолійович Дука Євгеній Володимирович Івашев ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ – ПІДҐРУНТЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД	75
Павло Миколайович Ісаков ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ РЕФОРМАТОРІУМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ В 1923 РОЦІ.....	79
Владислав Володимирович Карелін СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	83
Юлія Володимирівна Кернякевич-Танасійчук ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА».....	87
Олександр Григорович Колб Іван Олександрович Колб СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ.....	90
Наталія Олександрівна Костюшко ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ У КОНТЕКСТІ КАРАЛЬНО-РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	94
Олег Миколайович Кревсун ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕВЕДЕННЯ ЗАСУДЖЕНОГО З ОДНІЄЇ ВИПРАВНОЇ КОЛОНІЇ ДО ІНШОЇ	98

Олександр Володимирович Лисодєд НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ЗВЕРНЕННЯ.....	102
Олександр Анатолійович Любич ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ОПІКУВАННЯ І ВІДВІДУВАННЯ ТЮРЕМ У РОСІЇ В ХІХ СТ.....	106
Ольга Богданівна Макар ЩОДО ПИТАННЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ.....	111
Ірина Миколаївна Микитась ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ	114
Ігор Іванович Митрофанов МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ. .	116
Ірина Сергіївна Михалко ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ДЕЯКІ ПИТАННЯ.....	120
Олег Іванович Настасяк ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА ПРИ ВИРІШЕННІ СУДОМ ПИТАННЯ ПРО УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ	124
Євген Олександрович Огородник КОНТРОЛЬ У СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ	127
Олександр Іванович Опанасенков УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	130
Максим Віталійович Петроченко ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ.....	134
Левон Ашотович Погосян ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	138
Віталій Федорович Примаченко ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ РІВНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	144

Михайло Сергійович Пузирьов ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЗАСАД ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК В УКРАЇНІ ТА ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНИ.....	148
Михайло Васильович Романов ОСКАРЖЕННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ РІШЕНЬ ТА АКТИВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	153
Олег Васильович Романюк УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ ТА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО І КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	156
Оксана Олександрівна Северин ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА СТЯГНЕННЯ.....	161
Анатолій Хомич Степанюк ВИБОРЧІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАКТИКА	165
Андрій Анатолійович Степенко КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ У РОБОТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ.....	169
Дмитро Олегович Супруненко ПОНЯТТЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ.....	173
Микита Юрійович Чечин МІСЦЕ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ...	177
Костянтин Євгенович Шевелєв ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ.....	180
Олексій Петрович Шеремета СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ	183
Лариса Григорівна Якименко ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	187
Ірина Станіславівна Яковець ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	191
ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ, ЯКІ ПУБЛІКУЮТЬСЯ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ»	197

УДК 343.8.001.73

Александр Маркович Бандурка,

доктор юридических наук, профессор, академик Национальной академии правовых наук Украины, советник ректора Харьковского национального университета внутренних дел, г. Харьков;

Алексей Николаевич Литвинов,

доктор юридических наук, профессор, начальник кафедры уголовного права и криминологии факультета подготовки специалистов для подразделений следствия Харьковского национального университета внутренних дел, г. Харьков

РЕФОРМИРОВАНИЕ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЫБОРА

Одним из приоритетных направлений правовой реформы в Украине, которая проводится на основе норм Конституции и международных правовых актов по правам и свободам человека, является создание такой современной правовой системы, которая способствовала бы возможности максимального расширения и защиты прав и свобод человека независимо от условий, в которых он находится. Рассматривая пенитенциарную систему нашего государства, как составную часть национальной правовой системы, значительное внимание следует уделить проблеме приведения содержания прав и свобод осужденных в соответствие с международными стандартами. Эти вопросы неоднократно были предметом рассмотрения на заседаниях различных международных организаций, в частности в Совете Европы, членом которой Украина стала 9 ноября 1995 года.

Сегодня первоочередной задачей Украины является вхождение в европейскую правовую систему. В связи с этим важным шагом развития отечественной уголовно-исполнительной политики является ее перестройка в контексте европейских стандартов, цель которой – гуманизация деятельности соответствующих органов и учреждений, обеспечение ее открытости, использование признанных демократическим международным сообществом прогрессивных концепций пенитенциарной практики, реализация общепризнанных международных принципов и норм по правам и свободам человека и гражданина, которые

обеспечивали бы гарантии охраны интересов как общества, так и личности в сфере уголовно-исполнительной деятельности.

За годы независимости уголовно-исполнительная система Украины претерпела существенные изменения, связанные, прежде всего, с необходимостью создания новой базы источников, постепенно освобождаясь от доставшейся в наследство от предыдущей (советской) пенитенциарной формации и привлекая лучшие международные стандарты и подходы. В этом контексте проблема обеспечения прав и свобод осужденных к лишению свободы и приведения национального законодательства в соответствие с международными стандартами на современном этапе развития Украины является особенно актуальной, в частности в связи с активным вхождением государства в мировое международное сообщество.

Европейский выбор объективно требует от Украины взвешенных и последовательных шагов по совершенствованию и гармонизации национального законодательства с законодательством Организации Объединенных Наций и Европейского Союза. Система действующих международных актов, касающихся обращения с осужденными является частью системы международных актов о противодействии преступности, которая содержит стандарт деятельности государства в этой области. К ней относятся международно-правовые документы, которые разрабатывались и принимались Советом Европы – правительственной международной организацией, занимающейся вопросами развития социальной сферы и обеспечением прав и свобод человека. Юридическую основу ее деятельности составляют следующие основные стандарты общего и регионального характера: Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г.; Европейская Конвенция по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания 1987 г.; Европейские пенитенциарные правила от 11 января 2006 г., рекомендация R (2006) 2 Комитета Министров Совета Европы; Европейские правила по общим санкциям и мерам, принятые Комитетом Министров Совета Европы 19 октября 1992 г., Рекомендации NR (92) 16; Минимальные стандартные правила обращения с заключенными; Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением; Европейская конвенция о надзоре за условно осужденными и условно освобожденными правонарушителями.

Важность названных и других международно-правовых актов для становления отечественного уголовно-исполнительного права несомненна. Их принципиальные положения относительно обращения с осужденными со стороны как государства, так и должностных лиц, ор-

ганов и учреждений исполнения наказаний стали определяющими при создании основных источников украинского уголовно-исполнительного права, в частности относительно определения основных принципов обращения с заключенными, прав и обязанностей осужденных, управления пенитенциарными учреждениями, ресоциализации, участия общественности в этом процессе (общественный контроль) и др.

Некоторые из закрепленных в этих актах положений приобрели значения общеправовых (конституционных) принципов, которые действуют во всех отраслях права.

Таким образом, установленные в ратифицированных Украиной международно-правовых актах стандарты прав и свобод человека и гражданина ни в коем случае не провозглашают возможности произвольного их применения в ущерб законным интересам человека, общества или государства.

Относительно правового статуса осужденных актуальной является ч. 3 ст. 63 Основного Закона нашего государства, согласно которой осужденный пользуется всеми правами человека и гражданина, за исключением ограничений, определенных законом и установленных приговором суда. Эта конституционная норма, которая, как показано выше, полностью соответствует международным стандартам прав и свобод человека, является правовой основой ограничений прав и свобод осужденных в отраслевом законодательстве, в частности в уголовно-исполнительном.

Хотя международные акты не выделяют понятие «правовой статус» и не дают его определения (как это, например, сделано в отечественном законодательстве), однако в них, в частности в Минимальных стандартных правилах обращения с заключенными, предусмотрен целый ряд норм (п. 56–66) с целью:

- а) обеспечить соответствие условий жизни требованиям человеческого достоинства и нормам, принятым в обществе;
- б) минимизировать негативные последствия заключения и различия между жизнью в тюрьме и на свободе;
- в) поддерживать и усиливать те связи с родственниками и внешним миром, которые лучше служат интересам заключенных и их семей;
- г) обеспечить заключенным возможность развивать профессиональные навыки и способности, которые будут улучшать перспективы их успешной социальной реинтеграции после освобождения.

Итак, при разработке концепций уголовно-исполнительной политики в первую очередь необходимо уделить внимание совершенствованию отечественных законов путем интеграции европейских норм и стандартов обеспечения безусловного соблюдения прав человека и

гражданина субъектами, которые обеспечивают исполнение наказаний, стабильного функционирования органов и учреждений исполнения наказаний, СИЗО, предприятий, учреждений здравоохранения и учебных заведений государственной пенитенциарной службы, помня при этом, что сотрудничество с Европейским Союзом в этой сфере может принести положительные результаты только при условии продуктивной имплементации европейского опыта и стандартов в отечественное законодательство с учетом национальной специфики.

Получено 17.10.2015

УДК 343.8.001.11-058.56

Костянтин Анатолійович Автухов,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО»

Вивченню правового статусу людини приділяється значна увага як у науці теорії держави та права, так і в низці інших галузевих науках. Не є винятком і наука кримінально-виконавчого права, але в ній зміст і значення цього інституту певним чином трансформуються. Це зумовлено тим, що правовий статус особи, потрапляючи у сферу дії кримінально-виконавчого права, зазнає вагомих змін у зв'язку зі значним обмеженням прав індивіда під дією карального впливу покарання. Засуджений відіграє роль центрального елемента кримінально-виконавчих правовідносин, адже саме в процесі реалізації обмежень прав і свобод засуджених, котрим надані реальні можливості визначених законодавством форм поведінки, забезпеченої юридичними обов'язками адміністрації органів і установ виконання покарань, виникають кримінально-виконавчі правовідносини [1, с. 185]. Проте і до сьогодні існують певні розбіжності у використанні термінів для позначення інституту кримінально-виконавчого права, норми якого розкривають правове становище засудженого. У юридичних джерелах вживають такі конструкції, як «правове становище», «правове положення», «правовий статус».

Термін «правове становище» вживався ще у виправно-трудоному законодавстві, зокрема у ст. 8 ВТК України йшлося саме про правове становище осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі і виправних робіт без позбавлення волі. У чинному КВК України він вже не застосовується, а замість нього закріплено поняття «правовий статус засудженого».

Проте разом із терміном «правовий статус» наразі досить часто використовується і термін «правове положення». Зокрема, серед учених, які вивчають загальний правовий статус людини, поширена думка, що вони є рівнозначними за змістом. Так, О. Г. Кушніренко й Т. М. Слінько зазначають, що поняття «правовий статус» і «правове положення»

є рівнозначними й застосовуються в одному й тому ж розумінні, тобто є синонімами [2, с. 39]. Деякі інші вчені теж виступали проти використання цих термінів як відмінних за змістом і значенням, хоча й визнавали, що громадянин може виступати в різноманітних якостях, а тому є необхідність термінологічного визначення цих особливостей [3, с. 23].

Але існують і інші погляди на цю проблему. Наприклад, Р. Й. Халфіна, досліджуючи поняття правового статусу у своїй фундаментальній роботі, присвяченій дослідженню правовідносин, дійшла такого висновку: у зв'язку з тим, що термін «правове положення» частіше застосовується для характеристики особи або організації в певному колі суспільних відносин, видається доцільним виділити категорію «правовий статус» для загальної характеристики положення громадянина або організації в суспільстві [4, с. 123]. Відомий теоретик С. С. Алексєєв із цього приводу писав, що правовий статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, а правове положення розглядається як динамічний розвиток сукупності прав та обов'язків особи, що зумовлено її вступом у ті чи інші правовідносини. В. О. Патюлін зазначає, що конструкція «правове положення» використовується як у широкому значенні, включаючи в себе поняття «правовий статус громадянина», «правовий статус іноземця», «правовий статус осіб без громадянства», так і у вузькому для характеристики положення конкретної особи на даний момент [5, с. 200–201].

Як бачимо, в теорії права немає єдиної точки зору щодо співвідношення понять «правовий статус» і «правове положення». Брак єдності в поглядах на ці поняття зумовлюють і різні позиції в галузевих юридичних науках, зокрема і в науці кримінально-виконавчого права. Так, доволі часто в теорії поняття «правовий статус» визначається як юридично закріплений стан особи в суспільстві [6, с. 181]. Досить поширеним є поділ правових статусів на такі види, як загальний (або конституційний), спеціальний та індивідуальний. Якщо коротко розкрити ці поняття, то під першим розуміється статус громадянина держави, члена суспільства, що визначається, перш за все, Конституцією і не залежить від різноманітних поточних обставин, є єдиним для всіх і характеризується відносною узагальненістю, статичністю. Але загальний правовий статус не в змозі врахувати все розмаїття суб'єктів права, яким він належить, їх особливості та специфіку. Ось чому ширший перелік прав та обов'язків відбивається у спеціальному правовому статусі, де закріплюються особливості положення певної категорії громадян. Саме до спеціального правового статусу і належить правовий статус зазначеного до позбавлення волі.

Наступною ланкою у структурі правового статусу більшість науковців вирізняє індивідуальний правовий статус, що фіксує конкре-

тику окремої особи (стать, вік, сімейний стан, вид трудової зайнятості тощо), і є сукупністю персоніфікованих прав та обов'язків громадянина [6, с. 185]. У юридичній літературі переважає одноманітність у розумінні цього поняття, де його ототожнюють зі статусом особи як індивідуума, що включає персоніфіковані права й обов'язки в їх конкретних, природних і набутих здібностях та особливостях; відрізняється рухливістю: змінюється відповідно до тих змін, що відбуваються в житті людини [7, с. 381]. Аналізуючи цю точку зору, можна виявити певну невідповідність (суперечність) позиції індивідуального правового статусу у структурі правового статусу людини взагалі. Це пов'язано з тим, що правові статуси особи (загальний і спеціальний) характеризуються стабільністю (статичністю) і змінюються виключно в нормативному порядку, а не з волі окремих суб'єктів. Пояснюється це тим, що ці статуси є передбаченою правовими нормами сукупністю юридичних прав та обов'язків у виді правової абстракції. У той же час правовий статус конкретної особи зазнає постійних змін, бо його суб'єктивні права й обов'язки зумовлені виникненням, розвитком і припиненням різноманітних правовідносин, що пов'язують даного індивіда з іншими. Йдеться про правову реальію, наповнену певним змістом, і в даному випадку для її позначення було неправильно оперувати тим самим поняттям «правовий статус».

Тобто розмежування понять «правовий статус» і «правове положення» обґрунтовується тим, що конкретна особа як реальний учасник правовідносин є одночасно володарем прав та обов'язків, які віддзеркалюють зміст і загального правового статусу, і різноманітних спеціальних правових статусів, що зумовлено відповідною соціальною позицією, яку дана особа займає в соціумі [8, с. 188]. Правовий статус індивідуалізується, наповнюється конкретним змістом, трансформується у правове положення конкретного індивіда, а тому є сенс звернутися до співвідношення таких понять, як «правова норма» і «правовідносини». У наукових джерелах неодноразово зазначалося, що норма права є «моделлю» правовідносин [9, с. 53].

Виходячи з такого тлумачення правовідносин варто погодитися з думкою, що правове положення конкретної (персонально індивідуалізованої) особи характеризується як потенційними правами й обов'язками, що впливають із правовідносин-моделей, так і реальними, які впливають із правовідносин-відносин. Перша група прав та обов'язків є нереалізованою частиною правового положення, яким володіє така особа, оскільки відсутні належні юридичні факти, а друга їх група є реалізованою (чи такою, що реалізується) частиною правового положення, власник якого – конкретна особа, адже відповідні юридичні факти реально існують [10, с. 10].

Застосовуючи викладене в дослідженні правового статусу засуджених до позбавлення волі, можемо констатувати: якщо правовий статус абстрактного засудженого до позбавлення волі характеризується сукупністю нормативно закріплених юридичних прав та обов'язків, встановлених у законодавстві, то правове положення конкретного (персонально індивідуалізованого) засудженого до позбавлення волі містить як потенційні права й обов'язки, що зумовлені існуванням правовідносин-моделей, так і реальні, зумовлені існуючими правовідносинами-відносинами.

Список використаних джерел

1. Степанюк А. Х. Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності / А. Х. Степанюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2001. – № 2. – С. 182–193.
2. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х. : Факт, 2001. – 437 с.
3. Новоселов В. И. Правовое положение граждан в советском государственном управлении / В. И. Новоселов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1976. – 217 с.
4. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юриздат, 1974. – 340 с.
5. Патюлин В. А. Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений) / В. А. Патюлин. – М. : Наука, 1974. – 246 с.
6. Матузов Н. И. Теория государства и права : учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М. : Дело АНХ, 2009. – 528 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
8. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Витрук. – М. : Наука, 1979. – 229 с.
9. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР (Государственное и материально-правовое исследование) / И. А. Галаган. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1970. – 252 с.
10. Якимов А. Ю. Статус субъекта права (Теоретические вопросы) / А. Ю. Якимов // Гос-во и право. – 2003. – № 4. – С. 5–10.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.813

Роман Вагіфович Алієв,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства
Енергодарського інституту державного та муніципального управління
імені Р. Г. Хеноха Класичного приватного університету, м. Енергодар

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Порядок, підстави і форми залучення до праці засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, сформульовані в міжнародних правових актах по поводженню із засудженими. У ст. 8 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (1966 р.) підкреслюється, що робота або служба осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі за законним вироком суду, не відноситься до примусової або обов'язкової праці [1].

У Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими наголошується, що праця ув'язнених не повинна приносити їм страждань, на ув'язнених слід покладати корисну роботу, достатню для того, щоб заповнити нормальний робочий день. Надана ув'язненим робота має бути по можливості такою, щоб підвищувати або давати їм кваліфікацію, що дозволяє їм зайнятися чесною працею після звільнення [2].

Європейські в'язничні правила (2006 р.) в п. 26.3 встановлюють, що характер роботи, що надається, повинен підтримувати або розвивати навички, які дозволять ув'язненому заробляти собі на життя після звільнення [3].

Вказані положення дозволяють сформулювати такі принципи організації праці засуджених до позбавлення волі: 1) обов'язковість праці; 2) суспільна корисність праці; 3) праця не повинна приносити засудженим фізичних страждань; 4) поєднання праці і професійного навчання; 5) визнання праці як засіб виправлення; 6) використання засудженими отриманих в місцях позбавлення волі трудових навичок після звільнення.

Зміни, які відбулися в діючому національному кримінально-виконавчому законодавстві, введені Законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII [4] розширили права та законні інтереси засуджених

в рамках статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України щодо надання їм «права працювати», тим самим звільнивши їх від «обов'язку працювати». В результаті чого, на нашу думку, було встановлено негативні наслідки практичного застосування норм статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України в частині організації праці засуджених до позбавлення волі [5].

Беручи до уваги європейський досвід щодо залучення засуджених до позбавлення волі до праці, треба зазначити, що, відповідно до статті 98 Кримінально-виконавчого кодексу республіки Білорусь від 11 січня 2000 р. № 365-З «Залучення до праці засуджених до позбавлення волі» [6], кожен засуджений до позбавлення волі зобов'язаний працювати в місцях і на роботах, визначених адміністрацією виправних установ. Адміністрація виправної установи зобов'язана залучати засуджених до суспільно корисної праці з урахуванням їх статі, віку, працездатності, стану здоров'я та, якщо можливо, спеціальності.

Аналогічна норма діє у Кримінально-виконавчому кодексі Російської Федерації від 8 січня 1997 р. № 1-ФЗ, яка передбачає, що кожен засуджений до позбавлення волі зобов'язаний працювати в місцях і на роботах, визначених адміністрацією виправних установ [7]. Відмова від роботи або припинення роботи є злісним порушенням встановленого порядку відбуття покарання і може привести до застосування заходів стягнення і матеріальну відповідальність.

Стаття 95 Кодексу Азербайджанської Республіки про виконання покарань від 14 липня 2000 р. № 908-IQ [8] визначає, що кожен засуджений зобов'язаний займатися трудовою діяльністю на місцях і на роботах, встановлених адміністрацією установи відбуття покарання. Засудженим забороняється припиняти трудову діяльність і оголошувати страйк для вирішення трудових суперечок. Відмова від роботи або припинення трудової діяльності без поважних причин вважається порушенням правил виконання покарання і є підставою для накладення стягнення засудженому або притягнення їх до матеріальної відповідальності.

В Кримінально-виконавчому кодексі Киргизької республіки від 13 грудня 1999 р. № 143 [9] передбачено, що кожен засуджений зобов'язаний працювати в місцях і на роботах, визначених адміністрацією виправних установ. Адміністрація виправних установ зобов'язана залучати засуджених до суспільно корисної праці з врахуванням їх підлоги, віку, працездатності, стану здоров'я та по можливості, спеціальності. Засуджені залучаються до праці, як правило, на виробництві цих установ, а в окремих випадках – на державних підприємствах або

підприємствах інших форм власності за умови забезпечення належної охорони й ізоляції.

Законом Естонської республіки про тюремне ув'язнення від 14 червня 2000 р. № (RT I 2000, 58, 376) передбачено, що засуджені зобов'язані працювати, якщо інше не встановлюється справжнім Законом. Працювати не зобов'язані: 1) засуджені, старше шістдесятитрьох років; 2) засуджені, які одержують загальну освіту або професійну освіту або які беруть участь у трудовому навчанні; 3) засуджені, не здатні працювати за станом здоров'я; 4) засуджені, які виховують дітей у віці до трьох років. Тюремна служба забезпечує по можливості засуджених роботою з урахуванням їх фізичних і психічних можливостей, а також умінь. Якщо ув'язненого неможливо забезпечити роботою, то його залучають по можливості до робіт з господарського обслуговування в'язниці [10].

Модельний кримінально-виконавчий кодекс для держав учасниць СНД у статті 98 також визначає, що кожний засуджений зобов'язаний працювати в місцях і на роботах визначених адміністрацією виправного закладу [11].

Державна цільова програма реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 345 визначає, що одним із напрямів реформування ДКВС України є створення умов для залучення засуджених до праці і відшкодування ними збитків, завданих злочином, та виконання інших майнових зобов'язань [12]. Але нині діюча норма статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України, на нашу думку, суперечить основній меті програми з реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки. Оскільки доцільність застосування статті 118 КВК України втрачена в частині надання засудженим особам «права працювати» звільнивши їх від «обов'язку працювати». Виникає питання, яким чином засуджених до позбавлення волі можна зобов'язати відшкодувати збитки, завдані злочином, та виконання інших майнових зобов'язань, якщо вони мають право не працювати?

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями ООН; Правила, Міжнародний документ від 30 серпня 1955 р. [Електро-

- ний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212
3. Європейські в'язничні правила. Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032/
  4. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1186-18>.
  5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; [за заг. ред. А. Х. Степанюка]. – Х. : Одіссей, 2005. – 560 с.
  6. Кримінально-виконавчий кодекс республіки Білорусь від 11 січня 2000 р. № 365-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=133833>
  7. Кримінально-виконавчий кодекс Російської Федерації від 8 січня 1997 р. № 1-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Consultant.ru>document/cons_doc_law_12940/](http://consultant.ru/document/cons_doc_law_12940/)
  8. Кодекс Азербайджанської республіки про виконання покарань від 14 липня 2000 р. № 908-IQ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [online.zakon.kz>document/](http://online.zakon.kz/document/)
  9. Кримінально-виконавчий кодекс Киргизької республіки від 13 грудня 1999 р. № 143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30247057
  10. Закон Естонської республіки про тюремне ув'язнення від 14 червня 2000 р. № (RT I 2000, 58, 376) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravfond.eu/?p=1443>
  11. Постанова Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД «Про прийняття Модельного кримінально-виконавчого кодексу» від 2 лютого 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : docs.cntd.ru
  12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/345-2013-p>.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.85:343.915

Марина Олександрівна Амонс,

кандидат юридичних наук, заступник начальника науково-дослідного центру з питань діяльності органів і установ Державної пенітенціарної служби України Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сьогодні ми є свідками масштабної реформи кримінально-виконавчої системи. Прийнятий Верховною Радою України 5 лютого 2015 року Закон України «Про пробацію» розроблено з урахуванням міжнародного та європейського досвіду пробації. Тому його прийняття сприяло реальному наближенню української системи юстиції до міжнародних стандартів.

На нашу думку, особливу роль служба пробації має відігравати в профілактиці злочинності неповнолітніх. У цьому аспекті зразком слугує зарубіжний досвід служб пробації по роботі з неповнолітніми правопорушниками.

Виходячи з початкового задуму, пробація – це використання так званої «ситуації страху» – ситуації загрози піднятого над головою «дамклового меча», але не сам меч у дії. Визнається, що основний інструмент дії – це сама загроза застосування реального позбавлення волі, яка і утримує неповнолітнього від скоєння нового злочину.

Професіонали дедалі частіше розглядають концепції, присвячені поліпшенню внутрішньо системної стратегії в підходах до діяльності по ресоціалізації молоді, що входить до «групи ризику». Соціальні європейські служби, наприклад, мають чимало діючих технологій і програм з цілої низки соціальних, медичних, психологічних, гендерних та інших молодіжних проблем. При цьому досить успішно координують їх між собою, у тому числі, з урахуванням соціального замовлення від відомства пробації.

При цьому інтенсивно ведеться робота з напрацювання уніфікованої системи оцінки ефективності усієї роботи стосовно профілактики злочинності неповнолітніх.

У сучасних умовах досвід іноземних країн з зазначеного питання впроваджується у нас ще досить важко, зокрема, з ряду наступних причин, а саме:

- не закріплено законодавчо формат досудової доповіді суду, у тому числі при вирішенні судом питання про запобіжний захід у вигляді арешту;
- не узгоджено процедуру примирення між потерпілим і жертвою злочину;
- не здійснюються загалом програми корекції соціальної поведінки піднаглядних осіб;
- не вирішено завдань повноцінного забезпечення інтересів засудженого неповнолітнього.

Але, найголовніше, кримінально-виконавчі інспекції не надають реальну допомогу своїм піднаглядним в соціальній адаптації, не забезпечують їх соціальний супровід.

Нагальне вирішення цих питань вимагає принципово нового способу кадрового формування самої служби пробації і впровадження інших способів і методів її фінансування, включаючи технологію соціального замовлення, коли замовником виступає служба пробації, як виконавець – соціальна служба іншого відомства або громадська організація, а одержувачем цих послуг є особи, які знаходяться в конфлікті з законом.

Отже, ми вважаємо недоцільним стрімко відмовитися від існуючої системи виконання покарань неповнолітніх, зруйнувати її, а потім будувати нову правову конструкцію. Необхідно поступово вдосконалювати кримінально-виконавчу діяльність, наближати її до міжнародно-правових стандартів, напрацьовувати й аналізувати отриманий при цьому досвід, враховувати його при розробці нової правової бази.

Також працівники кримінально-виконавчої інспекції повинні враховувати рівень ризику неповнолітнього щодо скоєння нового правопорушення при визначенні заходів реабілітаційної роботи. У свою чергу, ці заходи мають бути для неповнолітнього суттєвими діями, що застосовуються ним або по відношенню до нього з метою зменшення впливу факторів, які можуть призвести до рецидиву. Це є основою ефективної цілеспрямованої роботи, до якої працівники повинні залучати соціальні служби, громадські організації, осіб, які чинять ефективний вплив на особу неповнолітнього під час відбування ним покарання.

Список використаних джерел

1. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції / О. Беца // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 1–2. – С. 134–146.

2. Бут О. М. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх та молоді у скандинавських країнах (на прикладі Норвезького Королівства) / О. М. Бут // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : тези доп. на Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здоб. (м. Львів, 28 вересня 2007 р.). – Львів : ЛДУВС, 2007. – С. 32–35.
3. Ведерникова О. Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании / О. Н. Ведерникова. – М. : Рос. криминол. асоц., 2001. – 344 с.
4. Вереша Р. Суб'єкт злочинного діяння за кримінальним законодавством зарубіжних держав / Р. Вереша // Право України. – 2006. – № 9. – С. 137–143.
5. Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, Ю. Ф. Іванов. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 264 с.
6. Дідківська Г. Загальна характеристика соціального середовища та взаємодії з ним неповнолітніх злочинців / Г. Дідківська // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 7. – С. 120–123.
7. Дідківська Г. Кримінологічні теорії зарубіжних країн у боротьбі із злочинністю неповнолітніх / Г. Дідківська // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 8. – С. 123–126.
8. Долгова А. И. Взаимодействие и причинность в криминологии / А. И. Долгова // Вопросы борьбы с преступностью. – 1981. – Вып. 34. – М. : Юрид. лит. – С. 8–17.
9. Лазаренко О. Профілактика злочинності неповнолітніх: шляхи вирішення / О. Лазаренко // Відновне правосуддя в Україні. – 2007. – № 2. – С. 6–9.
10. Прокопенко Н. Профілактика правопорушень серед дітей та молоді у Швейцарії / Н. Прокопенко // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1. – С. 44–50.

Одержано 20.10.2015

УДК 343.8:343.26

Марія Олександрівна Атішева,

курсант 4-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Питання вдосконалення системи призначення й виконання кримінальних покарань у бік гуманізації розглядалося ще до набуття Україною незалежності. Пройшло 10 років практичного впровадження положень стосовно нового виду покарання – обмеження волі – в національне кримінальне і кримінально-виконавче законодавство, яке вперше було закріплено у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), який набрав чинності 1 вересня 2001 року. Це стало реальним відбиттям курсу України в напрямку гуманізації кримінального законодавства, переорієнтації його на застосування покарань, альтернативних позбавленню волі. Законодавче закріплення порядку виконання цього виду покарання остаточно було здійснено у Кримінально-виконавчому кодексі (далі – КВК України) 2003 року видання.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці, а саме окремі аспекти змісту кримінальних покарань, у тому числі й покарання у виді обмеження волі, а також процесу їх виконання, що розглядалися вченими, як Л. В. Багрій-Шахматов, В. А. Бадира, М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, Є. М. Бодюл, І. М. Гальперін, А. П. Гель, В. К. Дуюнов, О. І. Зубков, О. Г. Колб, О. В. Лисодєд, О. С. Міхлін та ін.

На сьогодні питання виконання покарання у виді обмеження волі пов'язано з великою кількістю досить складних теоретичних і прикладних проблем, поки немає одностайності поглядів щодо цього виду покарання й у практиків.

Обмеження волі – це вид кримінального покарання, який полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу (виправних центрах) у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до її постійного місця проживання без ізоляції від суспільства в умовах здійснення над нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці [1]. Як вид покарання обмеження волі чинить подвійний вплив на засудженого: обмежується у праві на вільне пере-

сування та обрання місця проживання та обов'язково залучається до праці.

Сутність його полягає в поєднанні певних елементів ізоляції з обов'язковою суспільно корисною працею під жорстким контролем органів, що виконують покарання, зокрема, адміністрації виправних центрів [2].

При плановому веденні господарства, коли були потрібні величезні маси дешевих робочих рук, ці інститути застосовувалися досить широко, особливо в 60–80-ті роки минулого сторіччя. В умовах ринкової економіки такий механізм використання великих мас засуджених на великих будовах народного господарства неможливий, тому що не тільки сьогодні, але і в найближчі роки такого обсягу проведених державою будівельно-монтажних робіт (а саме на таких роботах переважно використовувався даний контингент працівників) просто немає і не буде.

Крім того, необхідно побудувати близько сотні виправних центрів, обладнати їх, набрати і навчити кілька тисяч чоловік персоналу, на що потрібно додаткове фінансування з бюджету, якого у держави в даний час просто немає.

Порядок виконання-відбування покарання у виді обмеження волі містить у собі багато протиріч. Це значною мірою пов'язано з тим, що протягом останніх років в Україні відбулися значні зміни у кримінальному і кримінально-виконавчому законодавстві, які зумовлені спробами втілення в життя міжнародних норм і стандартів, у тому числі й поводження із засудженими. Прискорені темпи активного впровадження вказаних норм у практику без належного попереднього теоретичного опрацювання і вплив низки інших особливостей національного менталітету призвели до виникнення проблем, які не дозволяють зробити цей процес максимально ефективним, а тому потребують нагального вирішення.

Насамперед це стосується ч. 1 ст. 61 КК України, яка передбачає обов'язкове залучення засуджених цієї категорії до праці, тобто примусову працю. На перший погляд, така редакція норми національному законодавству не суперечить, оскільки ст. 43 Конституції України, яка проголошує заборону використання примусової праці, одночасно визначає, що не вважається примусовою праця, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду. Проте при цьому в національному законодавстві не відображено відповідних міжнародних правил та стандартів, які були ратифіковані Україною, і містяться норми іншого змісту. Мова йде про Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, яка була підписана Україною (з відповідними про-

токолами) та ратифікована Верховною Радою України у 1997 році [4]. Зокрема, ст. 4-1 Конвенції проголошує заборону рабства та примусової праці та зазначається, що «примусова або обов'язкова праця» не поширюється на будь-яку роботу, виконання якої звичайно вимагається під час тримання під вартою, призначеного згідно з положеннями ст. 5-1 Конвенції, або під час умовного звільнення з-під варти. В свою чергу, у ст. 5-1 Конвенції роз'яснюється, що під триманням під вартою (стосовно виконання покарання) необхідно розуміти законне ув'язнення особи після її засудження компетентним судом, тобто позбавлення волі. Таким чином, ст. 4-1 Конвенції передбачає лише два випадки, коли праця (у сфері виконання покарань) не вважається примусовою – під час позбавлення волі (арешту) або умовного звільнення з ув'язнення. Отже, існуюча редакція змісту покарання у виді обмеження волі, передбачаючи обов'язкове залучення засуджених до праці, прямо порушує вимоги ст. 4-1 Конвенції, що є неприпустимим [3].

Також слід звернути увагу на те, що враховуючи міжнародний аспект, що оскільки в кримінально-виконавчій системі не передбачається такої установи, як виправна колонія-поселення, що була в виправно-трудовій системі виконання покарань, ці установи (колонії-поселення) лише змінили свої вивіски на назву «виправний центр». Засуджені, які в них утримуються, вже вважаються такими, що відбувають покарання у виді обмеження волі, хоча порядок і умови його відбування за своєю сутністю продовжують залишатися позбавленням волі у виправно-трудових колоніях-поселеннях, яке раніше передбачалося ст.ст. 16, 33 Виправно-трудового кодексу України (далі – ВТК).

Такий спосіб «реформування сфери виконання покарань» з огляду на міжнародні стандарти впровадив суттєві зрушення та позитивні кроки в напрямку гуманізації сфери виконання покарань: 1) позбулися проблеми фінансування та будівництва у всіх регіонах держави мережі установ відкритого типу та їх відповідного обладнання; 2) запровадження ще одного нового покарання, альтернативного позбавленню волі; 3) збереження у виправних центрах умов тримання засуджених, що передбачені раніше для колоній-поселень, послугувало створенню більш сприятливих умов щодо забезпечення нагляду за ними [3].

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 56 КВК України засуджені до обмеження волі повинні відбувати покарання, як правило, у виправних центрах у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження. Адже виправні центри створені навіть не у всіх областях держави.

Підсумовуючи зазначене вище, слід виокремити основні проблеми, які стоять на шляху виконання покарання у виді обмеження волі:

- вимога ст. 61 КК України про обов'язкове залучення до праці осіб, засуджених до обмеження волі, суперечить ст. 4-1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;
- на сьогодні в Україні не створено установ відкритого типу як виправних центрів, які б дійсно відповідали вимогам за європейськими стандартами цього виду покарання як альтернативного позбавленню волі.

Приведення умов тримання засуджених до обмеження волі у сувору відповідність до вимог чинного законодавства та створення установ дійсно відкритого типу, які б спроможні забезпечити усі належні умови для виконання покарання у виді обмеження волі, повинно стати невідкладним та першочерговим завданням органів законодавчої та виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : офіц. текст. – К. : Юрінком, 2003. – 96 с.
2. Курс кримінально-виконавчого права України : Загальна та Особлива частини : навч. посіб / за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 448 с.
3. Чи можна вважати покарання у виді обмеження волі реальною альтернативою позбавленню волю на певний строк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khp.org/index.php?id=1239797977>.
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Науковий керівник: Мамука Олена Володимирівна, викладач кафедри кримінально виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8:[342.726-058.56:613]

Антон Володимирович Байлов,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків;

Ірина Станіславівна Яковець,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Стан забезпечення реалізації засудженими права на охорону здоров'я й отримання необхідної медичної допомоги останнім часом перебуває під постійною пильною увагою як державних, так і громадських інституцій.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за результатами проведених моніторингових окреслив ширше коло проблем у цій сфері [1]. Порушення права засуджених на медичну допомогу фіксуються й прокуратурою: за матеріалами прокурорських перевірок основними недоліками в організації охорони здоров'я є неукомплектованість штату медичних працівників, недостатня кількість необхідних ліків, несвочасне виявлення, діагностування та профілактика захворювань, незабезпечення належного лікування у слідчих ізоляторах як осіб, хворих на туберкульоз чи інші інфекційні хвороби, так і осіб, які страждають психічними аномаліями [2]. Наявність прогалин у цій сфері констатують й інші суб'єкти контрольної діяльності, у тому числі й міжнародні [3-5]. Саме тому підвищення якості медичної допомоги, удосконалення системи охорони здоров'я засуджених та осіб, узятих під варту, називаються в числі основних пріоритетів діяльності Державної пенітенціарної служби України на 2015 рік (далі – ДПтСУ)[6].

Із часом проблеми, пов'язані з медичним обслуговуванням у системі виконання покарань, незважаючи на всі вжиті заходи, не зникають, навіть не зменшується їх кількість, вони лише видозмінюються та набувають різного ступеня поширення серед загалу. Це пояснюється тим,

що впроваджувані заходи мають частіш за все точковий ефект і суттєво не впливають на зміну стану справ, тому єдиним виходом із ситуації, яка склалася нині (з урахуванням як сучасних економічних умов держави, так і необхідності докорінного реформування медичного сектору), є перегляд організаційних засад та практики реалізації заходів з охорони здоров'я та медико-санітарного забезпечення в органах і установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, передача контролю над системою охорони здоров'я в органах і установах виконання покарань виключно Міністерству охорони здоров'я України, що, врешті-решт, дозволить позитивно вплинути і на систему надання медичної допомоги зокрема, і на протидію соціально небезпечним хворобам.

У цьому контексті слід зупинитися на тому, що питання доцільності підпорядкування медичної служби установ виконання покарань ДПтСУ, Міністерству охорони здоров'я України чи виділення цієї служби в окрему структуру піднімається вже протягом декількох років. Із позиції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України, перепідпорядкування медичної служби цивільним інституціям взагалі стане на перешкоді цій діяльності, бо, з одного боку, заклади охорони здоров'я не мають можливості забезпечити виконання покладених функцій у належному обсязі, із другого – невеликий розмір заробітної плати, що в теперішній час компенсується наявністю офіцерських звань і можливістю раннього виходу на пенсію, не дозволить зміцнювати кадрове ядро.

Проте, як видається, доцільність підпорядкування медичної служби саме органам охорони здоров'я повинна обґрунтовуватися не неспроможністю забезпечити належний рівень медичного обслуговування, а трохи іншими аргументами.

По-перше, не слід забувати, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду. Отже, на них поширюється ст. 49 Конституції України, за якою: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності». Засуджені ж обслуговуються у лікувальних закладах, які фінансуються з коштів, виділених на утримання Кримінально-виконавчої служби в цілому, що завідомо створює нерівність із вільними громадянами (загальновідомо, що рівень фінансування названої структури перебуває на значно нижчому від необхідного рівні). Крім того, за-

конодавство про охорону здоров'я гарантує громадянам України право на вільний вибір лікаря. Оскільки лікування засуджених відбувається у встановленому порядку та у закладах ДПтСУ, ці права не дотримуються, особливо щодо безоплатної допомоги.

По-друге, представник медичного персоналу, який є атестованим працівником, має звання і, найголовніше, вважається співробітником Державної кримінально-виконавчої служби України, і лише у другу чергу лікарем. Тому на першому плані у нього перебувають інтереси служби та виконання службових завдань. Унаслідок цього ми й маємо випадки звинувачення медичних працівників колоній і слідчих ізоляторів в упередженому ставленні та викривленні даних про причини травмування засуджених й слідчо-заарештованих.

По-третє, установи виконання покарань та слідчі ізолятори – заклади з посиленою ізоляцією та обмеженістю територіального розташування, а це означає, що на незначних площах скупчується доволі велика кількість людей, що урешті-решт призводить до підвищення ризику зараження різними хворобами (до моменту переведення такої особи у спеціалізований заклад). Отже, лікування на загальних засадах дозволить зменшити ризик зараження.

По-четвертих, за практикою, що склалася, установи виконання покарань майже позбавлені можливості залучати медичних працівників (вузькопрофільних спеціалістів) для роботи за сумісництвом, оскільки вони мають бути атестованими співробітниками. (Це також є однією з причин погіршення стану справ, оскільки в іншому разі можна було б запросити декілька спеціалістів на умовах часткової зайнятості).

По-п'яте, будь-який медичний працівник установ виконання покарань є підлеглим, тобто підпорядковується начальникам цих установ, а це є можливим додатковим фактором, який породжує зловживання владою або своїми службовими обов'язками, корупцію, порушення конституційних прав самого засудженого або підозрюваного у разі перебування в слідчому ізоляторі.

Можна продовжувати далі, оскільки наведене – лише окремі аргументи, які, на наш погляд, не є вичерпними. Вирішення вищезазначених проблем, тобто покращення стану медичного обслуговування засуджених та слідчо-заарештованих, можливе у разі покладання функції медичного обслуговування в системі виконання покарань на Міністерство охорони здоров'я України. З огляду на це пропонуємо створити комісію з лікарів-спеціалістів для визначення доцільності цього, а також розробити алгоритм підпорядкування медичних працівників установ виконання покарань у системі медичного обслуговування МОЗ України. Ще раз підкреслимо, що вищеокреслена проблема не може бути вирішена

лише завдяки надання окремих пропозицій, вона повинна бути повно та всебічно досліджена з наведенням обґрунтованих висновків, оскільки це є гарантією забезпечення конституційного права засуджених на охорону здоров'я.

Список використаних джерел

1. Стан забезпечення права на медичну допомогу у слідчих ізоляторах Державної пенітенціарної служби України: Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: Офіційне видання. – Київ, 2013. – 88 с.
2. Середа Г. Проблеми забезпечення прав ув'язнених у кримінально-виконавчій системі України / Г. Середа // Вісник Національної академії прокуратури України. – № 4. – 2013. – С. 22.
3. Порушення права в'язнів на охорону здоров'я та медичну допомогу [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://khp.org/index.php?id=1427750983>
4. Стан забезпечення прав і свобод засуджених в установах виконання покарань: результати моніторингу спостережних комісій. – Полтава : Благодійна Організація «Світло надії», 2014. – 52 с.
5. Доповідь Українському Уряду щодо візиту в Україну, здійсненого Європейським комітетом із питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) з 1 по 10 грудня 2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://khp.org/index.php?id=1379842217>.
6. Пріоритети в діяльності ДПтСУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://kvs.gov.ua/Dost_public/Propozicii_2015.pdf.

Одержано 17.10.2015

УДК 343.843 (477)

Ольга Іванівна Богатирьова,

доктор юридичних наук, головний науковий співробітник відділу досліджень діяльності прокурорів у кримінальному провадженні Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, ЯКІ РОЗТАШОВАНІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Із 20 установ виконання покарань в Донецькій області на тимчасово окупованій території залишилося 14 установ, у яких трималося 9,7 тис. осіб. Всі 15 установ виконання покарань в Луганській області, у тому числі 2 виправні центри та 2 колонії, де відбували покарання особи, засуджені до довічного позбавлення волі, вже не контролюються українською владою. За наявної інформації, в цих установах ще утримується 6,5 тис. засуджених осіб [1].

На сьогодні в Україні зафіксовано факти звільнення засуджених осіб з установ виконання покарань, розташованих на території, яка контролюється незаконними збройними формуваннями, на підставі документів самопроголошених правоохоронних та судових органів так званих ЛНР та ДНР, які не мають законної сили та не відповідають вимогам чинного законодавства України. Так, у поточному році правоохоронними органами Луганської області виявлено 26 фактів прибуття на контрольовану територію Луганської області засуджених осіб, звільнених з установ виконання покарань, розташованих на тимчасово окупованій території [2]. Серед звільнених осіб є категорії засуджених, які потребують встановлення адміністративного нагляду відповідно до ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [3]. Згідно зі ст. 5 вказаного Закону адміністративний нагляд за цими особами встановлюється судом за поданням начальника установи виконання покарань або начальника органу внутрішніх справ. Зазначені подання направляються до суду, за місцезнаходженням установи виконання покарань або відповідно за місцем проживання особи, звільненої з місць позбавлення волі.

При розгляді подання в суді обов'язково вивчаються особова справа засудженого, документи, що характеризують особу засудженого (у тому числі про застосування заохочень та накладення стягнень), які підтверджують факт працевлаштування засудженого та погашення засудженим заборгованостей за виконавчими листами (за наявності), викликаються представники адміністрації установи виконання покарань.

Але й у засуджених осіб, які повернулися на територію, контролювану українською владою, й у правоохоронних органів відсутні документи, необхідні для розгляду судом подань.

На законодавчому рівні питання правового статусу засуджених осіб, які відбували покарання в установах виконання покарань, розташованих на території, що тимчасово не підконтрольна державній владі, та були звільнені нелегітимними органами так званих ЛНР та ДНР, так і залишилися не вирішеними.

З огляду на викладене, доцільно виробити механізм, який дав би змогу врегулювати існуючу прогалину, зокрема щодо встановлення адміністративного нагляду стосовно вищезазначеної категорії осіб.

Вбачається, що окреслена проблема може бути розв'язана винятково шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства.

Водночас це питання вже частково врегульовано чинними нормами права. Так, відповідно до п. 13.2 Положення «Про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ», яке затверджено Наказом МВС України від 11.11.2010 р. № 550, засуджені, звільнені з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і в яких судимість не знято або не погашено, ставляться на профілактичний облік в органах внутрішніх справ (ОВС) [4]. Вказане дає можливість поставити на профілактичний облік ОВС осіб, які прибули на територію, підконтрольну українській владі, після звільнення з установ виконання покарань, розташованих на тимчасово окупованій території. Надалі стосовно них доцільно направити запити до управління (відділу) оперативної інформації при ГУМВС України в областях чи у разі, якщо вказаний орган знаходиться на тимчасово окупованій території, то одразу до Департаменту інформаційних технологій при МВС України, в якому знаходиться оперативно-довідкова картотека. Це дасть можливість встановити окремі персональні дані такого засудженого, а також дату, інформацію про суд та статтю й частину статті, за якими особа засуджена, строк покарання та ще деякі дані.

Якщо такі засуджені систематично порушуватимуть громадський порядок і права інших громадян, вчинятимуть інші правопорушення, що є підставою для встановлення стовно них адміністративного нагляду, органи внутрішніх справ, відповідно до пункту «в» ст. 3 та пунк-

ту «в» ст. 4 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», подають до суду матеріали про встановлення щодо них адміністративного нагляду.

Враховуючи те, що відповідно до ст. 5 вищезазначеного Закону України серед необхідних матеріалів, які є підставами для встановлення судом адміністративного нагляду, має бути й копія вироку суду, ОВС звертаються до суду, який засуджував особу, якщо він знаходиться на підконтрольній українській владі території, та запитує копію такого вироку суду. У випадку, якщо особу засудив суд, що вже розташований на окупованій території, то виключно шляхом внесення змін до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» можливо врегулювати це питання, зазначивши, що копію вироку суду у разі неможливості її отримання стосовно засуджених, звільнених з установ виконання покарань, розташованих на тимчасово окупованій території, не обов'язково додавати до матеріалів адміністративного нагляду, які ОВС подає до суду. Достатньо оперативно-довідкової картки Департаменту інформаційних технологій при МВС України.

Стосовно осіб, яким адміністративний нагляд встановлюється за матеріалами установ виконання покарань, то через особливі обставини, що склалися на території Луганської та Донецької областей, та неможливість отримання особової справи засудженого, зокрема документів про накладення стягнень, які б свідчили, що засуджений вперто не бажає стати на шлях виправлення і залишається небезпечними для суспільства (що згідно з п. «б» ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» є підставою для встановлення адміністративного нагляду), то на таких осіб пропонується одноразово поширити запропонований вище механізм із встановлення адміністративного нагляду для осіб, які поставлені на профілактичний облік органами внутрішніх справ.

Вказане потребує одночасного внесення змін у Кримінальний процесуальний кодекс України до правила розгляду судом таких матеріалів [5] та закріплення у Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» положення про те, що адміністративний нагляд стосовно засуджених, які звільнені з установ виконання покарань, розташованих на тимчасово окупованій території України, і прибули на територію, підконтрольну українській владі, встановлюється щодо осіб у судовому засіданні одноособово суддею суду не за місцезнаходженням установи виконання покарань, а за місцем проживання особи, звільненої з місць позбавлення волі, за поданням начальника органу внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Щодо діяльності органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/757958;jsessionid=F56C4A507FA0A7E2733FED0A66078D41>
2. Дані Прокуратури Луганської області станом на 01.09.2015 року. Лист Прокуратури Луганської області від 11.09.2015 № 11-3075, вих-15.
3. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.
4. Положення «Про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ» : Наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 95. – Ст. 3386.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

Одержано 21.10.2015

УДК 343.8-058.56

Ігор Володимирович Боднар,

кандидат юридичних наук, старший викладач циклу кримінально-правових дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України, м. Чернігів

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАСУДЖЕНИХ

Питання кримінально-виконавчої характеристики засуджених у період реформування кримінально-виконавчої системи України є доволі актуальним, оскільки дослідження в цій галузі необхідні для визначення системи заходів загального, спеціального й індивідуального запобігання злочинності серед засуджених в установах виконання покарань.

У кримінологічних дослідженнях категорія особистості посідає одне з провідних місць, адже одним з основних елементів кримінології як науки, беззаперечно, є особа злочинця (правопорушника). Без вивчення особистості неможливо визначити причини злочинності та методи боротьби з нею. Вивчення особистості злочинця повинно лежати в основі діяльності щодо запобігання злочинності.

Проаналізувавши думки щодо класифікації ознак особи злочинця, ми дійшли висновку, що при дослідженні особи злочинця в кримінально-виконавчих установах доцільно використовувати класифікацію, запропоновану представниками Київської кримінологічної школи. Так, О. М. Джужа, В. С. Батиргареева та інші автори наводять таку класифікацію ознак особи злочинця: соціально-демографічні ознаки, соціально-рольові ознаки, кримінально-правові ознаки, морально-психологічні ознаки. Проте, на нашу думку, ця класифікація стосовно засуджених повинна бути дещо змінена. Так, необхідно замінити кримінально-правову характеристику на кримінально-виконавчу ознаку [1, с. 132; 2, с. 87–92; 3, с. 67–68].

Грунтовні дослідження щодо визначення кримінально-виконавчої характеристики засуджених до кримінальних покарань у виді позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі, які відбувають кримінальні покарання у виді у виправних колоніях максимально-го рівня безпеки, здійснено І. Г. Богатирьовим і С. В. Царюком. Вважаємо, що підходи цих авторів до визначення кримінально-виконавчої харак-

теристики засуджених актуальні як щодо відповідних характеристик засуджених, які відбувають покарання у виправній колонії максимального рівня безпеки, так і щодо тих, які відбувають покарання в колоніях інших рівнів безпеки. Розглянемо їх більш детально.

Так, І. Г. Богатирьов зазначає, що основу такої характеристики мають складати два інститути: інститут виконання покарання та інститут відбування покарання, оскільки зміст цих інститутів полягає у визначенні порядку й умов виконання і відбування того чи іншого виду покарання, реалізації мети покарання, повного та всебічного вивчення особи засудженого. Саме І. Г. Богатирьов на монографічному рівні вперше зазначає важливість наукової розробки кримінально-виконавчої характеристики кримінальних покарань та пропонує узагальнену структуру такої характеристики, яка має наступний вигляд: кримінально-виконавча характеристика може бути предметом розгляду персоналом органів і установ виконання покарань за наявності вироку суду щодо конкретної засудженої особи, який вступив у законну силу; кримінально-виконавча характеристика розглядається нами відповідно до окремого виду кримінального покарання; кримінально-виконавча характеристика охоплює сферу виконання покарання; кримінально-виконавча характеристика охоплює сферу відбування покарання; кримінально-виконавча характеристика передбачає конкретну групу суб'єктів виконання і відбування покарання[4, с. 21–31].

На підставі зазначеної структурної характеристики С. В. Царюк надає в своїй монографії таке визначення кримінально-виконавчої характеристики засудженого: це врегульоване чинним кримінально-виконавчим законодавством, передбачене у часі комплексне вивчення особи, яка відбуває покарання у виправній колонії максимального рівня безпеки, завдяки чому забезпечується вибір і застосування засобів виправлення і ресоціалізації засудженого та його адаптація після звільнення. При чому цей автор виходить із наступних положень, які мають значення для правильного розуміння цієї характеристики. По-перше, така характеристика являє собою систему взаємопов'язаних складових елементів, що її утворюють. По-друге, вона виступає результатом роботи персоналу установи виконання покарання щодо використання основних засобів виправлення і ресоціалізації: режиму, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу на засуджених. По-третє, вона є віддзеркаленням тих змін, які відбуваються протягом строку відбування покарання в особистості засудженого. По-четверте, має важливе значення при оцінці можливості застосування до засудженого прогресивної системи відбування покарання. По-п'яте, відіграє помітну роль

у підготовці засудженого до звільнення, адже містить характеристику засудженого, яка дозволяє робити висновки про його готовність до самостійного життя після відбуття строку покарання[5, с. 39–40].

Враховуючи вказані позиції, слід зазначити, що кримінально-виконавчу характеристику засуджених, які вчиняють злочини у виправних колоніях, слід розглядати у двох формах: поведінка, яка передує злочину, і поведінка особи в момент вчинення злочину. До них слід віднести, по-перше, ставлення засудженого до встановленого законом порядку виконання і відбування покарання, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання; по-друге, мотиви злочину, характер і спрямованість посягань, одноособовий (груповий) характер злочинної діяльності, рядову чи організуючу роль при груповому злочинному посяганні, статтю Кримінального кодексу України. Ці елементи, на нашу думку, трансформуються в площину правового статусу засудженого. Такі елементи, як склад вчиненого злочину, кількість судимостей, строк призначеного покарання мають значення при призначенні покарання та є критеріями, завдяки яким обирається вид УВП, тощо [6, с. 116].

Кримінально-виконавча характеристика засуджених має важливе значення не тільки для виявлення засуджених, які схильні до вчинення порушень режиму утримання та злочинів, розробки і запровадження заходів з метою їх виправлення та ресоціалізації, а і для забезпечення реалізації принципів положень прогресивної пенітенціарної системи, головною ознакою якої є зміна умов тримання залежно від поведінки засудженого.

Для розуміння сфери використання кримінально-виконавчої характеристики в кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві наведемо приклади її обов'язкового використання при виконанні та відбуванні кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а саме: ст. 94 «Структурні дільниці виправних і виховних колоній» зазначає, що у дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які під час перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки, а також засуджені, які не проявили готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки і переведені з інших дільниць, а у дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців; у ст. 100 «Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі» зазначено, що залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці, в разі її наявності, та навчання умови

відбування покарання змінюються в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду; у ст. 101 «Переведення засуджених до позбавлення волі» зазначаються підстави та порядок переведення засуджених, які стають на шлях виправлення в межах колонії; ст. 130 «Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі» зазначає, що засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці та навчання довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Подібних прикладів з кримінального та кримінально виконавчого законодавства можна навести ще значну кількість.

Зазначене вище вказує на важливість кримінально-виконавчої характеристики засуджених не тільки в науці кримінології, а й у науці кримінального та кримінально-виконавчого права, що і обумовлює необхідність їх подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: загальна частина : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 384 с.
2. Кримінологія : навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 264 с.
3. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло / В. С. Батиргареева. – Х. : Одісей, 2003. – 256 с.
4. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука : [монографія] / І. Г. Богатирьов. – Дніпропетровськ : ДДУ ВС, 2008. – 318 с.
5. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування кримінальних покарань у виправних колоніях максимального рівня безпеки : [монографія] / І. Г. Богатирьов, С. В. Царюк. – Чернігів : Чернігівські обереги, 2010. – 210 с.
6. Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Боднар. – Х., 2012. – 246 с.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.813

Ірина Валеріївна Бульба,

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК?

У 2014 р. були внесені зміни до трудового та кримінально-виконавчого законодавства, що стосувалися врегулювання трудової діяльності засуджених. Так, обов'язок працювати перетворився на право, цим самим, як наслідок, стала інакшою правова природа праці засуджених. Розглядаючи положення Конституції України, можна помітити, що засуджені особи користуються всіма правами, що і громадяни України, крім обмежень, зазначених у вироку суду.

Питанням праці засуджених до позбавлення волі присвячені праці таких видатних вчених, як: Л. В. Багрій-Шахматов, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, М. П. Мелентьєва, А. С. Міхлін, А. Х. Степанюк, Ю. М. Ткачевський, В. М. Трубников, І. С. Яковець та ін. Однак проблема правового регулювання праці засуджених до позбавлення волі досі залишається невирішеною, а тому потребує подальшого дослідження.

У сучасній науковій літературі існують різні точки зору на дану проблему. Одні схильні до того, щоб працю в цьому випадку розглядати як право, оскільки Україна прагне до гуманізації і укорінення більш демократичних поглядів на право. Інші ж вважають, що у даному контексті мова має йти про обов'язок, оскільки за такого підходу праця, у першу чергу, виступає засобом перевиховання, ресоціалізації особи та економічного відновлення завданої шкоди.

Багато науковців та працівників як Державної кримінально-виконавчої служби України, так і судових та правоохоронних органів схиляються до думки, що засуджені зобов'язані працювати. На підтвердження своєї позиції вони наводили зміст редакції ст. 118 КВК України у тому виді, в якому вона існувала до 2014 р.: «Засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії».

Наступним аргументом на користь визнання праці засуджених їх обов'язком у спорах виступали міжнародні стандарти, причому їх зміст зазвичай навмисно перекручується задля створення підґрунтя для ви-

знання таких поглядів цілком правильними. Так, О.Г. Пермінов посилається на те, що принцип обов'язковості праці засуджених не суперечить і міжнародним нормам, цитуючи Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (МСП) у частині того, що всі засуджені зобов'язані працювати відповідно до їх фізичних можливостей [1; с. 183].

Звернемося до тексту документа. Так, МСП встановлюють наступні правила: 1) праця в'язня не повинна завдавати йому страждань; 2) на в'язнів слід покладати корисну роботу, достатню для того, щоб заповнити нормальний робочий день; 3) робота, якою забезпечуються в'язні, має бути такою, щоб підвищувати або давати їм кваліфікацію, що дозволила б їм зайнятися чесною працею після звільнення; 4) в'язнів, які здатні мати з цього користь, особливо неповнолітніх, треба навчати корисних ремесел [2].

У цілому подібною є спрямованість і Європейських пенітенціарних правил (ЄТП). Зокрема, вони пропонують розглядати працю в місця позбавлення волі як позитивний елемент виправного впливу, професійної підготовки та адміністративного управління; ув'язненим має надаватися достатній обсяг суспільно корисної праці або, наскільки це доцільно, іншої цілеспрямованої діяльності із тим, щоб вони були зайняті нею протягом робочого дня [3].

Заборона примусової праці – один із основних принципів демократії, закріплений у ст.8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Міжнародна організація праці розуміє примусову працю як виконання роботи під погрозою будь-якого покарання (насиленницького впливу). Водночас не вважається примусовою працею військова служба чи альтернативна служба (невійськова), а також робота чи служба, що виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан. Останнє визначення дає деяким фахівцям підстави для висновку, що «обов'язкова праця засуджених до позбавлення волі не може розглядатися як вид примусової праці»[4, с. 330].

У практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) дуже рідко зустрічаються скарги стосовно порушення ст. 4 Конвенції з прав людини. Відносно України ЄСПЛ розглядав 46 справ, проте жодного разу порушення не були визнані. Що ж стосується скарг безпосередньо засуджених, то їх можна обрахувати одиницями [5].

Як негативний аспект слід відзначити те, що єдиною формою «соціально-виховної та психологічної роботи» у випадках відмов від робіт із благоустрою було та залишається повторне «роз'яснення положень ст. 107, 108, 132, 133 КВК України та ст. 391 КК України про те, що відмова від виконання законних вимог адміністрації установи тягне за собою

кримінальну відповідальність, передбачену ст. 391 КК України». З одного боку, адміністрацією установ виконання покарань не робляться спроби іншим чином мотивувати засудженого до участі в таких роботах, зокрема, шляхом перегляду їх видів з метою обрання більш прийнятних для даного засудженого, надання часу для переосмислення поведінки із залученням працівників психологічної служби, представників громадських організацій тощо [6, с. 82].

З іншого – держава несе тягар по утриманню даної категорії осіб. У нашій державі утримання ув'язнених відбувається за рахунок бюджетних коштів, і у разі якщо засуджена до позбавлення волі особа працює, з її заробітку держава відшкодовує потрачені на неї кошти в порядку регресу. Якщо ж засуджений відмовляється працювати, оскільки праця є правом, а інше майно та кошти у неї відсутні, то держава не має можливості витребувати понесені в результаті утримання збитки. Таким же чином засуджена особа не в змозі відшкодувати шкоду, заподіяну власним злочином, а тому потерпіла сторона не може відновити порушені права.

Також одним із негативних аспектів зміни обов'язку працювати на право є те, що адміністрації органів та установ виконання покарань зловживають цим. Мова йде про те, засуджені працюють неофіційно, тобто юридично адміністрація зазначає, що засуджена особа відмовилася від праці, а фактично ця ж особа працює, не отримуючи ніяких коштів. Як наслідок, держава несе менші збитки по оплаті праці і отримує такий же результат, як і у випадку, коли це є обов'язком. Однак у розглянутому випадку порушуються права засудженої особи, бо вона фактично притягується до примусової праці.

Проаналізувавши норми міжнародно-правових актів, міжнародну практику і рішення ЄСПЛ, національного законодавства, доктринальних поглядів на внесені зміни, можна зробити висновок, що до 2014 р. в Україні склалася така ситуація: порядок регулювання праці засуджених до позбавлення волі є і так достатньо демократичним і не суперечить міжнародним стандартам, а тому зміна обов'язку працювати на право привело до значної кількості негативних наслідків. Тому пропонується переглянути рішення щодо наділення засуджених до позбавлення волі правом працювати з метою соціального виховання, тобто зробити їх працю обов'язком.

Список використаних джерел

1. Перминов О. Г. Проблемы реализации уголовного наказания : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08 / О. Г. Перминов. – Москва: Российский

- государственный университет нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. – 321 с.
2. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями ООН; Правила, Міжнародний документ від 30.08.1955 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212
  3. Рекомендация № R (87) 3 Комитета министров государствам-членам относительно Европейских пенитенциарных правил (принята Комитетом министров 12 февраля 1987 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec\(87\)3.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec(87)3.html)
  4. Рыбак М. С. Ресоциализации осужденных к лишению свободы: проблемы теории и практики : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08 / М. С. Рыбак. – Саратов, 2001. – 450 с.
  5. Дементьев А. С. Принудительный труд в законодательстве Украины и практике Европейского суда по правам человека / А. С. Дементьев. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://attorneys.ua/ru/publications/forced-labor-in-the-ukrainian-legislation-and-practice-of-the-european-court-of-human-rights/>
  6. Зайцева Е. Н. Цели наказания и средства их достижения в исправительных учреждениях : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Е. Н. Зайцева. – Краснодар, 1998. – 175 с.

Науковий керівник: Байлов Антон Володимирович, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків

УДК 343.281+343.83

Андрій Олександрович Галай,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Національної академії прокуратури України, м. Київ

НОВА ПРОБАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ІНСПЕКЦІЇ: НОРМАТИВНИЙ ГУМОР ЧИ НЕДОЛІКИ НОРМОТВОРЕННЯ?

Для невеличкої наукової праці виникла потреба охарактеризувати нову, декларовану прийнятим Законом України «Про пробацію» [1] (надалі – закон про пробацію), систему органів пробації. Особисто не вважаючи свої знання експертними у сфері запровадження пробації та не маючи потреби робити детальний аналіз прийнятого закону, було прийняте рішення охарактеризувати закон у загальних рисах з позиції наук адміністративного права та управління у пенітенціарній системі. Головним джерелом аналізу, звісно, став згаданий закон про пробацію – чи не ключовий акт, що символізує сьогодні реформу у пенітенціарній системі.

Які ж висновки отримані під час поверхового аналізу категоріального апарату та прогностичного аналізу введення в дію цього Закону?

Існує наукове припущення: якщо прийнято повноцінний Закон щодо запровадження в Україні комплексного механізму пробації, то нова діяльність за цим законом повинна поглинати попередню діяльність кримінально-виконавчої інспекції.

Отже, на що має перетворитися кримінально-виконавча інспекція внаслідок реформи? Прогностично припустимо, що на органи пробації, адже раніше вони були органами виконання покарань (ч. 1 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України [2]). Перевірка положень Закону України «Про пробацію» у цьому сенсі спантеличує: припущення невірне, адже у законі чітко написано, що орган пробації – це центральний орган виконавчої влади у сфері пробації (ст. 2 Закону України «Про пробацію»). Щоправда, згідно з зазначеним Законом, орган пробації – це не справжній центральний орган виконавчої влади, бо він керується нормами Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про пробацію»). Оскільки ніяких положень щодо реорганізації Державної пенітенціарної служби України чи їх особливостей взаємодії з «органом пробації

як центральним органом виконавчої влади» закон про пробацію не містить, отже, напевно, це не центральний орган виконавчої влади, а все ж таки підрозділ Державної пенітенціарної служби України. Зазначимо, що у наведеному випадку грубо порушені принципи адміністративно-правового регулювання:

- 1) щодо формування системи органів виконавчої влади – наявність окремого закону про роботу певного органу свідчить про функціонування його на рівні центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, а отже, за координації Кабміну, а не міністерства (юстиції, у нашому випадку) (див. ст. 24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [3]);
- 2) щодо структури центрального органу виконавчої влади – у складі одного центрального органу виконавчої влади (Державної пенітенціарної служби України) не може бути іншого органу такого ж рівня (органу пробації) [4].

Отже, неведене проводить до проміжного висновку: кримінально-виконавча інспекція і надалі буде самою собою, можливо перейменованою. Але при цьому вона працюватиме як новий орган, яким не може бути з наведених міркувань. Нонсенс?

Можливо, підняту проблему допоможе вирішити інша норма Законом України «Про пробацію» (ст. 2, 19): пробацію буде виконувати персонал органу пробації. Тобто кримінально-виконавча інспекція це буде сукупністю (або інший узагальнюючий термін) людей, які здійснюють пробацію? Щоправда, логічно було б розуміти, що персонал органу пробації – це особи, які працюють в органі пробації, якого, як ми зазначили, утворено не було, та й утворити без порушення принципів адміністративного права неможливо.

Можливо, персонал органу пробації матиме рівні права із персоналом центрального апарату Державної пенітенціарної служби України, що працює у напрямі пробації (тобто сьогодні у напрямі кримінально-виконавчої інспекції)? Очевидно, ні, а текст закону про пробацію сформульований не досить чітко.

Як бачимо, одні нормотворчі невдачі супроводжують дослідника майбутнього статусу кримінально-виконавчої інспекції. Знову спробуємо розглянути це питання за допомогою теорії адміністративного права та теорії публічного управління: діяльність реалізують суб'єкти. Суб'єктами реалізації державної політики є уповноважені органи виконавчої влади (адже пробація – це сфера чи галузь державної політики/публічного управління). Отже, кримінально-виконавчі інспекції стануть суб'єктами реалізації (здійснення) пробації? Спростимо твердження: кримінально-виконавчі інспекції стануть суб'єктами

пробації. На жаль, ні, адже суб'єкти пробації – це засуджені та обвинувачені, до яких застосовується пробація (ст. 2 та 14 Закону України «Про пробацію»).

Тобто намагання у Законі України «Про пробацію» отримати відповідь на просте запитання, який механізм запровадження системи органів пробації та що ж буде з системою кримінально-виконавчих інспекцій зазнає краху.

З якою метою наведено цей простий хід наукового аналізу? Тому що закон, який писався, доопрацьовувався роками, міг би бути більш якісним з позицій юридичної техніки. Причому категорія «якість» – це відповідник високої якості, «невисока якість» – уже неякісність.

Отже:

- цей закон приймався швидко, його виправлять,
- можливо, буде підготовлена якісна, докладна інструкція щодо його виконання, а тоді виникає питання: закон про пробацію залишиться декларацією, як деякі інші?

Проте наголосимо, що саме на законодавчому рівні слід належно вирішувати усі сфери, що стосуються прав людини (нагадаємо ст. 19 та 92 Конституції України).

Насамкінець зазначимо, що це невеличне дослідження лише маленький зріз про систему понять за Законом України «Про пробацію». Сподіваємось, що українська пробація запроцює якісно.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
3. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI.
4. Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій: постанова КМУ від 12 березня 2005 р. № 179.

Одержано 17.10.2015

УДК [343.265.2+343.846](477)

Дмитро Сергійович Горбачов,

курсант 4-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Загальна частина кримінального права України включає в себе низку самостійних інститутів, які вивчають та врегульовують різні за змістом та правовим полем відносини. Це інститут поняття та ознак злочину, співучасті у злочині, стадії злочину, система та види покарань, обставини що виключають злочинність діяння тощо. Одним із самостійних інститутів кримінального права виступає також інститут звільнення від покарання та його відбування (Розділ XII КК України, ст.ст. 74–85) [2, с. 197–215]. Саме окремим питанням щодо нормативної невизначеності та неоднозначності реалізації на практиці застосування умовно-дострокового звільнення ми приділимо увагу в нашому дослідженні.

Нормативно-правове визначення законних підстав та умов застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання передбачене ст. 81 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 81 КК України умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване до осіб, які відбувають такі види покарань:

- виправні роботи;
- службові обмеження для військовослужбовців;
- обмеження волі;
- тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
- позбавлення волі.

Застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути за умови, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення та фактично відбув наступні строки покарання:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-дostroково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

За наявності законодавчих підстав особу може бути умовно-дostroково звільнено повністю або частково не тільки від основного покарання, а й і від відбування додаткового покарання [2, с. 208].

Порядок дострокового звільнення від відбування покарання, в тому числі на підставі ст. 81 КК України, регламентований ст. 154 КВК України, в ч. 3 якої встановлено, що стосовно засудженого, щодо якого, відповідно до ст. 81 Кримінального кодексу України, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, орган або установа виконання покарань надсилає подання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим установленної Кримінальним кодексом України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання [1, с. 304].

Однак вказана норма не обґрунтовує позиції законодавця щодо розгляду питання УДЗ у місячний термін після відбуття необхідного строку. З цього приводу виникає запитання: чому саме після відбуття встановлених строків покарання розпочинається місячний термін розгляду можливості застосування УДЗ, а не завчасно – наприклад за місяць до спливу строків. Адже в цьому випадку засуджений на момент фактичного відбуття зазначених строків, залежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину, та за умови позитивного висновку комісії може бути в судовому порядку умовно-достроково звільнений. За таких реалій при позитивному рішенні суд виносить постанову про звільнення завчасно, а безпосередньо саме звільнення відбувається в день, коли спливає термін, який необхідно відбутися (1/2, 2/3, 3/4 – 81 КК України).

Однак, враховуючи практичні реалії, законодавче закріплення такої норми може спричинити безвихідне становище адміністрації уста-

нови, виходу із якого вона, при всьому своєму бажанні, не зможе найти. Адже на практиці з моменту першого засідання комісії і до реального звільнення проходить, як правило, більше часу, ніж місяць. Окрім цього, після комісії установи матеріали передаються до спостережної комісії [3], а потім лише до суду, який протягом 10 днів призначає справу до розгляду. Потім потрібно ще 7 днів, щоб постанова набула чинності. Безумовно, комісія установи, а тим більше спостережна комісія при Районній державній адміністрації не будуть засідати щодня, щоб підлаштуватися під терміни кожного засудженого.

Іншою проблемою, яка має місце у практиці реалізації окремих норм інституту звільнення від відбування покарання, є питання щодо підрахунку термінів фактичного відбування засудженим покарання у тому випадку, якщо засуджений однією пільгою вже скористався (ст. 82 КК України – заміна невідбутої частини покарання більш м'яким) і є правові підстави застосовувати іншу (ст. 81 КК України – умовно-дострокове звільнення). В жодній правовій нормі (Кримінальному, Кримінально-виконавчому, Кримінальному процесуальному кодексах) не визначено, з якого моменту здійснюється визначення строку фактичного відбуття покарання: чи з моменту початку відбуття покарання призначеного в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, чи з моменту початку відбуття призначеного строку основного покарання.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова та ін. ; за заг. ред. проф. І. Г. Богатирьова. – К. : Атіка, 2010. – 344 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. та доп. – К. : Юридична думка, 2015. – 1316 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429 «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-p>.

Науковий керівник: Лисенко Марина Ігорівна, викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

Одержано 25.10.2015

УДК 343.811:343.347

Олександр Іванович Гриценко,

курсант 4-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЯХІВ ПОТРАПЛЯННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Історія розвитку суспільства свідчить про те, що існує два основні способи протидії злочинним діянням: покарання за вчиненні злочини та попередження злочинів. Покарання є ефективним заходом виховного впливу щодо осіб, які вчиняють протиправні діяння, проте воно застосовується лише після вчинення злочину, часто непоправної шкоди. Водночас держава й суспільство зацікавлені в тому, щоб ці негативні наслідки були усунені.

Із метою підтримання належного правопорядку та законності в УВП і слідчих ізоляторах керівництвом Державної пенітенціарної служби України вживаються загально соціальні заходи, котрі спрямовані на перекриття каналів проникнення до засуджених заборонених предметів, речей і речовин, їх виявлення та вилучення, які відповідають вимогам кримінально-виконавчого кодексу України. Основними напрямками такої діяльності є:

- здійснення оперативно-розшукових заходів;
- виховна та соціально-психологічна робота з персоналом ДКВС України;
- проведення індивідуально-профілактичної, соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, схильними до вживання наркотичних засобів та алкогольних напоїв, зберігання й виготовлення заборонених предметів;
- забезпечення надійної охорони об'єктів, пропускного режиму у виправних колоніях, здійснення модернізації їх інженерно-технічного оснащення [1].

Особливу небезпеку для нормального функціонування установ виконання покарань становлять заборонені речовини, які потрапляють до УВП, а саме наркотичні засоби.

Установи виконання покарань України мають достатній рівень захисту та надійні системи охорони, перевірені часом, проте навіть ці умо-

ви не завжди стають на заваді потраплянню до установ наркотичних речовин, адже основною причиною цього явища є люди.

Аналізуючи відомі випадки спроб доставки заборонених предметів в УВП, можна виділити декілька категорій осіб, які причетні до цього процесу. До них належать:

- близькі родичі засуджених, яким кримінально-виконавчим законодавством надано право на тривалі побачення. Часто родичі, які прибувають на тривалі побачення, намагаються пронести наркотичні речовини, приховуючи їх різними способами;
- родичі засуджених та інші особи, які намагаються передати наркотичні засоби, маскуючи їх в передачах, посылках, бандеролях. З цією метою використовуються різноманітні способи приховування, від примітивних – до таких, що потребують ретельної підготовки, а саме: виготовлення фабричної упаковки та маркування;
- персонал установ виконання покарань. Так, засуджені намагаються всілякими способами втягнути в недозволені зв'язки працівників УВП. Разом з тим непоодинокими є випадки, коли працівники добровільно, як правило, з корисливих мотивів, доставляють наркотичні речовини засудженим;
- зловмисники, які перекидають наркотики через огорожі УВП. До цих осіб можуть належати знайомі, друзі, родичі засуджених. Також такі дії можуть виконуватися певними особами за винагороду на замовлення кримінального елемента. Часто серед осіб, які здійснюють перекидання, трапляються колишні засуджені;
- особи, які використовують транспортні засоби для доставки наркотичних речовин до засуджених. У таких випадках у злочинні схеми доставки наркотичних речовин втягнуто водія, який завозить сировину на виробництво або інші будь-які матеріали. У завчасно підготовлених схованках, що робляться у вантажі та агрегатах транспортних засобів, зловмисники намагаються великими партіями доставити наркотичні засоби. Такі схеми можуть координуватися як засудженими, так і іншими особами на волі;
- інші особи, які мають доступ на територію УВП. Інколи доставку наркотиків можуть здійснювати замовники виробничої продукції УВП, представники релігійних організацій, соціальні працівники та інші особи, які відвідують установу [2].

Цей перелік не є вичерпним, адже засуджені, перебуваючи в стані часткової ізоляції від суспільства мають достатньо часу для організації та налагодження нових способів потрапляння наркотичних речовин до

установ. Основною задачею, що постає перед нами, є виявлення та попередження потрапляння наркотичних речовин до УВП.

Список використаних джерел

1. Якименко Л. Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М. С. Пузирьов, Л. Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 315–321.
2. Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів [Електронний ресурс] / І. М. Копотун // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 486–491. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2013-1/13kimvzp.pdf>

Науковий керівник: Лисенко Марина Ігорівна, викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8.001.73

Тетяна Андріївна Денисова,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор з науково-педагогічної роботи Класичного приватного університету, директор Інституту права імені Володимира Сташиса, м. Запоріжжя

РОЗУМІЄМО, ЗНАЄМО, ВМІЄМО: РОЗДУМИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

Будь-яка держава, що знаходиться на перехідному етапі свого розвитку здійснює пошук шляхів самовдосконалення, в першу чергу, політичної, економічної та соціальної сфери. Водночас починається реформування законодавства: його зміна, внесення доповнень, уточнень, розробка нових концепцій та моделей тощо. На такому етапі вже третє десятиліття знаходиться й Україна, а тому дуже важливо, щоби ці реформи набули правильного напрямку, були враховані найсучасніші наукові дослідження та набутий практичний досвід, особливості, притаманні нашій державі та міжнародні розробки, багатовіковий досвід минулого та прогнози майбутнього.

1. Дещо про терміни та поняття. За роки незалежності України є публікації науковців та практичних працівників кримінально-виконавчої системи (далі – КВС), в яких для підкреслення реформаторського духу вживаються терміни та поняття, що стають досить популярними, спрямованими на здобуття високого іміджу науковця, підкреслення його прогресивних ідей і поглядів. Досить часто спостерігаються сполучення термінів, що використовуються як синоніми, а саме: «кримінально-правова», «каральна», «пенітенціарна» політика держави та «політика держави у сфері виконання покарань». Час від часу зустрічаються висловлювання: «Для вдосконалення законодавства необхідна доктринальна реформа...», «Наша пенітенціарна система України потребує оновлення...», «Концепція системи та положення реформування кримінально-виконавчого законодавства не повною мірою відображають...», «Створення доктринальної моделі – це потреба часу» тощо. На жаль, не завжди автори, перш ніж віддати рукопис, переглядають словники та аналізують публікації більш досвідчених вчених, що дозволило б їм уникнути помилок при написанні статей та доповідей.

Якщо звернутися до філософських, юридичних енциклопедій, словників української філології та іноземних слів, мудрості латинських афоризмів, ми знайдемо не тільки розкриття змісту тих чи інших слів, а й правила їх написання і застосування. Ось лише декілька прикладів. Доктрина (з лат. doktrina) – вчення, наукова або філософська теорія, керівний теоретичний чи політичний принцип. Концепція (з лат. conception) – сукупність, система поглядів, те чи інше розуміння процесів, явищ або єдиний, визначний замисел наукової праці. Модель (з лат. modius) – зразок, схема, описання певного явища чи процесу в природі і суспільстві. Реформа (з лат. reformare) – зміна, перебудова, перетворення. Система (з грец. systema) – ціле, складене з частин; закономірно взаємопов'язані один з одним елементи (предмети, явища, погляди тощо), що являє собою певне цілісне об'єднання. Цей перелік можливо, але не варто продовжувати, оскільки мислителі минулого через рукописи подбали про наявність у нас певних знань.

Таким чином, для проведення реформи кримінально-виконавчої системи, в широкому її розумінні, необхідно спочатку створити доктрину, на основі якої розробляються концепції (наприклад, Концепція розвитку кримінально-виконавчого законодавства, Концепція реформування кримінально-виконавчої системи), потім – конкретні програми та правовий механізм їх реалізації. На сьогодні в Україні ці закономірності певним чином порушені. Одночасно зазначу, що відсутність чіткої позиції, а також національної доктрини може свідчити лише про одне: держава не має чіткої позиції щодо цього питання, а тому проведення реформ навряд чи спроможне досягти позитивного результату у повному обсязі.

2. Нові старі ідеї, як ними користуватись? Теорії покарання являють собою основу права держави карати, і людство не може не підкорятися цьому, незалежно від будь-яких міркувань про інтереси або користь людського співжиття. Останнім часом науковці постійно піднімають питання про використання власного ресурсу кримінального права: висвітлюють спірні питання подальшого розвитку кримінального закону, дискутують щодо його позитивних та негативних наслідків, вивчають ресурсні можливості та проблеми правотворчості тощо. Вже нікого не дивують заклики не драматизувати ситуацію, що склалася в Україні, а проявляти терпіння, милосердя та справедливність до осіб, які вчинили злочин та відбувають покарання. Час від часу ми повертаємось до ідей І. Бенґама, Ч. Беккарія, М. Гернета, О. Герцензона, О. Кістяківського, О. Лейста, Г. Радова, М. Стручкова, М. Таганцева, І. Фойніцького та ін., які є, здебільшого, актуальними до цього часу. Саме до таких належить пенітенціарна ідея, що, на думку Г. Радова, стала б принципово

новою основою розбудови оптимальної системи виконання покарань, що відповідає інтересам цивілізації, загально визнаним людським цінностям, громадській безпеці і нормам християнської моралі. Ця ідея набула широкого розповсюдження у XVIII ст. з початком епохи проголошення прав людини і громадянина, як основних цінностей державного та суспільного життя. Не випадково, що відновлення громадського руху на підтримку пенітенціарних реформ і зміни відношення суспільства до засуджених відбуваються саме зараз.

Проте зміна назви відомства ще не означає правильність вибору та досягнення цілей, що постають перед КВС. Пенітенціарна система (з лат. *poenitentia* – каяття) – система місць позбавлення волі, що включає тюрми, реформаторії, центри затримання, виправні школи тощо. Взята за основу ідея каяття може розглядатися зараз як ідея виправлення, розкаяння за вчинені суспільно небезпечні дії, духовне відродження, можливість заслужити прощення у Бога, у сім'ї, у близьких та загалом у суспільства лише у виправних та виховних колоніях. Решта завдань є більш широкими і чітко проглядається саме через КВС. І за змістом, і за назвою повернення до кримінально-виконавчої системи відповідно завдань, що постають перед службами з перерозподілом компетенцій, було б більш правильних за сучасних умов (у зв'язку із допущеною помилкою щодо перейменування Державного департаменту України з питань виконання покарань у Державну пенітенціарну службу України це питання потребує вирішення). Адже зараз до установ, які безпосередньо виконують покарання належать арештні доми, кримінально-виконавчі установи (виправні колонії) та спеціальні виховні установи (виховні колонії). Крім того, до КВС входять слідчі ізолятори, лікувальні частини, навчальні заклади, дитячі будинки, підприємства, інші організації забезпечення.

Як би не називали установи виконання покарань (тюрмою, пенітенціаріями, виправно-трудохими колоніями, виправними домами, або інакше), засуджені повинні після відбуття покарання доводити своє виправлення, бути більш прилаштованими до правослужняного життя у суспільстві. Проте нам відомо, що свого часу державі були потрібні саме такі табори, які знищували людину як особистість. В них гаслом було перевиховання та перековка особи, що зводилась до використання рабської праці. ГУЛАГ згубив мільйони українців, а головне, змінив моральний клімат у державі. Це відбилося на звичках, поведінці людей, причому не тільки тих, хто побував у таборах, а й на їх родичах та близьких. Злочинна поведінка, тюремна субкультура, протиправний спосіб життя для значної кількості населення стали нормою. Той, хто хоча б одного разу відбував покарання в місцях позбавлення волі, не відчуває

страху перед майбутнім засудженням, бо йому знайоме і оточуюче середовище, і традиції, і загальна система відбування покарання. Переміщення в специфічне антисуспільне середовище негативно впливає на формування особистості та її поведінку. Специфічна субкультура, тісне спілкування в мікрогрупах сприяє розвитку агресії, культу насильства та жорстокості як до собі подібних, так і по відношенню до влади, до суспільства, підвищує злочинний професіоналізм та інтенсивність криміналізації. Це істотно впливає на живучість тюремних традицій, згуртованість злочинного середовища, розповсюдженість відповідних негативних відносин через осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Крім того, негативні наслідки покарання (особливо у виді позбавлення волі на певний строк) характеризуються значними соціальними, матеріальними і духовними витратами суспільства, нераціональним використанням трудових ресурсів, негативним впливом на демографічні процеси, ускладненням кримінологічної ситуації, а також соціальною, психологічною, моральною та фізичною деформацією засуджених, що постійно збільшує дистанцію між ними та суспільством.

Незважаючи на зовнішній лоск і прийнятні умови існування, традиції місць позбавлення волі залишились колишніми: засуджені, персонал і суспільство в цілому знаходяться по різні сторони «барикад». У чому ж справа? Може в тому, що жодні побутові забезпечення не спроможні змінити душу людини, повернути її у суспільство відновленим із позитивними змінами і установками не продовжувати злочинну діяльність. Можливо, саме утримання в кімнатах-камерах, а не у казармах, прагнення та бажання допомогти своїй жертві, замислення над життям, змінити особистість засудженого і зроблять невивідним вчинення у подальшому злочинів.

3. Немає більш складної справи, як із злодія зробити чесну людину. Коли наука має певне загальне уявлення про предмет свого дослідження, моделювання дозволяє спрогнозувати певні процеси. Логічно припустити, що ніхто не бажає жити в суспільстві, де панує криміналітет. Одночасно через засоби масової комунікації постійно поширюються думки про зростання кількості злочинів, особливо тяжких, зухвалих, жорстоких, а це звісно викликає страх перед злочинністю, спонукає вживати більш жорсткі заходи реагування. Покарання вважається тим краще, чим більш воно вміщує обмежень та страждань.

Однак історія знає заходи зменшення злочинності не тільки і не стільки шляхом застосування жорстких покарань (позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі). В першу чергу, це заходи з економії репресії, використання альтернативних видів покарань, декриміналізація діянь, що не потребують обов'язкової ізоляції засуджених.

Якщо проаналізувати статистичні дані за останні 20 років, ми не побачимо «обвалу» злочинності. По деяких категоріях злочинів відбулося навіть скорочення їх кількості. Зростання відбувається, як правило, за рахунок введення нових видів злочинів. А отже, не злочинність зростає, а ми відтворюємо злочинців? Тоді чи варто поширювати лави злочинців, а потім виховувати з них чесних людей.

Політика нульової терпимості стає все більш популярною в західних країнах. У більшості західноєвропейських країн ще з середини 90-х років ХХ століття поступово скорочується значна кількість засуджених до позбавлення волі за рахунок декриміналізації окремих діянь та застосування альтернативних видів покарань. Так, наприклад, Фінляндія цілеспрямовано скоротила кількість ув'язнених за п'ятдесят років на 70 % (із 180 до 60 осіб на 100 тис. населення), Данія, Швеція і Норвегія зберегли постійну кількість тюремного населення в межах 60–70 осіб на 100 тис. населення. Цілком очевидно, що скорочення злочинності можливо добитися без збільшення застосування кримінальних репресій. Як слушно зазначає Н. Крісті, не дивлячись на сучасне ускладнення кримінологічної ситуації у суспільстві, необхідно переборювати репресивну свідомість населення, розвінчувати міфи про всесильність тюремного ув'язнення. Якщо це потрібно, необхідно ще раз переглянути перелік діянь, що визнаються злочинами і, якщо можливо, перенести їх в площину адміністративних чи цивільно-правових відносин.

Потрібно також змінювати традиції суспільства, вчитися проявляти терпимість, визнавати, що засуджені – такі ж люди, як і ми, піднімати правову культуру і моральність. Тоді заходи держави зі скорочення та лібералізації кримінально-правового примусу будуть сприйняті суспільством як такі, що мають відбуватися. Політика держави повинна розвивати і такий напрямок, як ефективна організація системи соціальної адаптації у постпунітивний період. Термін «постпунітивний» (буквально – «після застосування покарання») замість терміна «постпенітенціарний» вживається навмисне, оскільки, на моє переконання, в Україні немає пенітенціарної системи, а відтак, вести мову про постпенітенціарний вплив не доречно.

Особи, які відбули кримінальне покарання, повинні отримувати матеріальну, правову, житлову допомогу з боку компетентних органів, мати можливості працевлаштування за місцем проживання, проведення медичного лікування. Також повинна надаватися психологічна допомога, задля відтворення у колишнього злочинця соціально-корисних навичок і пристосування його до життя у суспільстві.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.85:343.221

Олександр Миколайович Джу́жа,

доктор юридичних наук, професор головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

Сергій Олександрович Колб,

старший державний ревізор-інспектор Луцької об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міністерства доходів і зборів України у Волинській області, м. Луцьк

ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

У науці під фактичними підставами індивідуального запобігання злочинам розуміють реальну поведінку особи, в якій закладений потенційний злочин [1, с. 146]. Саме такою і є поведінка тих об'єктів злочинної діяльності, мова про які велась вище. Правові підстави – це врегульованість індивідуального запобігання злочинам нормами права. Як у зв'язку з цим влучно зауважив В. В. Голіна, чинне законодавство містить низку правових підстав індивідуального запобігання, але більшість із них має відомчий характер [1, с. 146].

Кримінологічними підставами науковці вважають наявність певного рівня кількісно-якісних показників криміногенності особи, що дозволяє виділити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину [1, с. 146].

У цьому контексті, залежно від стадії генезису особи злочинця, в кримінології виділяють чотири види індивідуального запобігання злочинам, а саме:

1. Рання профілактика, зміст якої стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особи, тобто необхідно виявляти джерела кримінальних та інших антисупільних впливів на особу (групу осіб) до того, як цей вплив ще не подіяв на її (їх поведінку). Одночасно слід виявляти, коли для особи, яка профілакується, ці контакти виявились цінними, або впливати на конкретні життєві обставини [2, с. 101–102]. При цьому раннє запобігання злочинам науковці поділяють на: а) ранню профілактику стосовно третіх осіб з метою вправлення (корекції) поведінки конкретної особи (педагогів; батьків;

керівників підприємств, організацій та установ; ін.); б) ранню профілактику конкретної особи [2, с. 102].

Виходячи зі змісту досліджуваної проблематики, важливими заходами індивідуального раннього запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами могли б стати: а) збільшення кількості навчальних годин по курсу «Правознавство» (основи права; деонтології тощо) у всіх навчальних закладах (школах, вузах, ін.); б) суттєве збільшення обсягу навчального навантаження з курсу «Кримінологія» у всіх вузах юридичного профілю; в) повернення до раніше існуючої практики проведення правоохоронцями місячників права на підприємствах, в організаціях та установах (так звані «дні профілактики» [3]); г) відповідне значення і вплив на особу мало б видання органами реєстрації транспортних засобів для власників письмових методичних рекомендацій щодо запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами; г) направлення працівниками дорожньо-патрульної служби поліції України копій протоколів про адмінправопорушення до страхових компаній щодо осіб, які уклади угоду з ними, з метою знизити рівень віктимності їх поведінки та таким чином вплинути на потенційних жертв з урахуванням їх віктимної поведінки (залишення транспортного засобу без нагляду; на територіях, що не охороняються; т. ін.).

2. Безпосередня профілактика незаконного заволодіння транспортними засобами, що стосується осіб, поведінка яких свідчить про розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (відчуження від позитивного мікросередовища, сумнівні знайомства, безпосередні контакти з кримінальним середовищем і особами, які надмірно вживають алкоголь, немедично впливають наркотичні засоби тощо; безпосередньо беруть участь у вчиненні адміністративних правопорушень).

Завдання безпосередньої профілактики – стримати особу від подальшого становлення на злочинний шлях та схилити її на шлях виправлення, оновити мікросередовище, в якому вона спілкується, з негативного на позитивне [2, с. 102]. Зокрема, як свідчить практика, щорічно за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів засуджується значна кількість осіб (друге місце у структурі всіх засуджених після засуджених за вчинення злочинів проти власності). Так, у 2014 р. в Україні за ці злочини було засуджено 13,6 тис. осіб (у 2013 р. – 18,1 тис.), або 13,3 % від кількості засуджених за всі види злочину [4, с. 34]. Крім цього, на обліку МВС України перебуває 165 тис. осіб, які постійно вживають наркотичні засоби не за медичним призначенням. За даними МОЗ України, щороку близько 35 тис. осіб проходять медичне лікування від наркотичної залежності, на розлади психіки і поведінки внаслідок зловживання нар-

котиків страждають до 80 тис. осіб, що становить майже 170 осіб на 100 тис. населення [1, с. 273].

Отже, існує складна та досить небезпечна проблема, що детермінує вчинення різноманітних злочинів, включаючи й незаконне заволодіння транспортними засобами, яка, згідно з вимогами ст.ст. 7–8 Закону України «Про основи національної безпеки України», визначена як явище, що становить загрозу національним інтересам і національній безпеці України [5]. При цьому за роки незалежності кількість хворих на наркоманію в Україні зросла більше ніж у сорок разів [1, с. 273].

У такій ситуації без введення у навчальні програми усіх без винятку навчальних закладів (середніх загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів, університетів тощо) такої обов'язкової дисципліни, як «Суспільна небезпека та запобігання соціальним патологіям» (наркоманії, алкоголізму, токсикації тощо), мети індивідуального запобігання злочинам в Україні досягти буде неможливо.

Аналогічний навчальний курс має бути присвячений і проблемам протидії кримінальній субкультурі [6], яка сьогодні в Україні має загальносоціальний характер та фактично є загрозою національній безпеці та національним інтересам України. Одним із проявів останньої є постійна щорічна кількість рецидивних проявів злочинної діяльності, що мають місце та складають 30 % у структурі всіх вчинених в Україні злочинів (в абсолютних цифрах це складає від 23 тис. до 29 тис. осіб) [4, с. 34]. Зазначена категорія осіб не тільки активно розповсюджує кримінальну субкультуру серед населення, особливо молодіжного віку, але й безпосередньо руйнує засади правопорядку в Україні шляхом участі та реалізації її у нормотворчій діяльності; групових акціях непокори та опору правоохоронним органам, а також підкупу посадових осіб органів державної влади для досягнення своїх протиправних (антисуспільних) цілей.

Все це, без сумніву, має враховуватись при проведенні заходів індивідуального запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні.

3. Профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид) – стосується осіб, які вчинили злочини і стосовно яких суд прийняв рішення про застосування різних заходів кримінального впливу [2, с. 102].

Завданням даного виду запобігання є стримування засуджених від повторного (ст. 32 КК України) вчинення злочинів шляхом демонстративних заходів контролю і жорстких роз'яснень правових наслідків вчинення злочинів. Водночас щорічно тільки в установах виконання покарань вчиняється засудженими до 400, а з 2013 р. – до 300 повтор-

них злочинів, майже половина з яких – за ст. 391 КК «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань». І навіть після прийняття Закону України «Про пробацію», який дав право кримінально-виконавчим інспекціям ДКВС України брати на профілактичний облік раніше судимих осіб, у тому числі звільнених із місць позбавлення волі умовно-достроково, ситуація на краще не змінилась, позаяк відповідних соціально-економічних та просвітницьких програм з означеної проблематики в Україні досі не розроблено та не прийнято.

4. Профілактика рецидиву (постпенітенціарний вид) стосується осіб, які відбули кримінальне покарання у виді позбавлення волі, при цьому вони підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву (ст. 34 КК) [2, с. 102].

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
2. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
3. Социальная профилактика правонарушений в социалистическом обществе / редкол. : Д. А. Керилов, А. В. Мицкевич, Т. М. Шамба. – М. : Мысль, 1978. – 150 с.
4. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2014 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6 (178). – С. 23–35.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 року № 964-IV // Офіційний вісник України від 01.08.2003. – К., 2003. – № 39. – Ст. 351.
6. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань : навчальний посібник / В. В. Василевич, А. В. Савченко, З. В. Журавська та ін. ; за заг ред. проф. О. Г. Колба, проф. О. М. Литвинова. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. – 146 с.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.84:343.37

Юлія Анатоліївна Дорохіна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Створення і розвиток цивілізованої ринкової системи з метою досягнення гідного життя для кожної людини неможливо уявити без соціальних, економічних і правових перетворень сучасної України. Пріоритети захисту прав і свобод людини та громадянина, суб'єктів права власності й господарювання, рівноправності всіх форм власності, закріплені Конституцією України, є правовим підґрунтям такої системи.

З набуттям незалежності Україна стала на шлях демократичних реформ, у тому числі й у сфері виконання кримінальних покарань. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України одним із багатьох завдань кримінально-виконавчого законодавства є визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки. Виправлення осіб, позбавлених волі за злочини проти власності, за своєю суттю є надзвичайно складною та пріоритетною проблемою, яка нині стоїть перед Українською державою у сфері протидії злочинності.

Проблема зростання злочинів проти власності є серйозною загрозою економічному розвитку країни, приватній власності і, як наслідок, демократії та правам людини.

За даними ДСА, протягом I півріччя 2014 р. у структурі кримінальних справ, що перебували на розгляді судів, найбільшу частку, як і за аналогічний період 2013 р., становили справи про вчинення злочинів проти власності – 43,7 % (42,3 %), або 45,1 тис.; ухвалено вирок у 25,8 тис. справ, або 86,6 % (88,6 %) від кількості розглянутих справ цієї категорії, у тому числі із затвердженням угоди (КПК 2012 р.) – 4,6 тис., або 18,5 % від кількості справ, розглянутих з ухваленням вироку відповідно до положень КПК 2012 р. У структурі судимості осіб питома вага засуджених за злочини проти власності становила 49 % (48,7 %)

від кількості усіх засуджених, тобто майже кожен другий засуджений. За вчинення цих злочинів засуджено майже 27 тис. осіб, що на 0,9 % менше, у тому числі за таємне викрадення чужого майна (крадіжку) – 20,4 тис. осіб, або 37,1 % (35,4 %) від кількості усіх засуджених. За відкрите викрадення чужого майна (грабіж) засуджено 2,9 тис. осіб, або 5,2 % (6,3 %); за заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) – 1,9 тис. осіб, або 3,4 % (3,1 %); за розбій – 785 осіб, або 1,4 % (2 %). Протягом 2013 р. за ці злочини було засуджено 59435 осіб, з них: за крадіжку – 4802 особи, грабіж – 7347 осіб, розбій – 2065 осіб, вимагання – 217 осіб, привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 1608 осіб.

Зазначена тенденція зберігається і сьогодні. Насправді відповідих злочинів вчиняється набагато більше, ніж осіб, які за них засуджені. Зазначене пояснюється тим, що злочини проти власності характеризуються великим рівнем латентності, а також одна засуджена особа часто вчиняє декілька злочинів тощо. Така кількість злочинів проти власності ставить під сумнів саму здатність виконання українською державою завдання охорони власності, проголошеної у Конституції. Зазначене посилюється тим, що інтереси кримінального середовища спрямувалися в сферу економіки, де виникли і продовжують зберігатися величезні можливості для протиправного збагачення, безкарного паразитування на труднощах економічних реформ. Швидкоплинна лібералізація економічної діяльності, передача державної і колективної власності в приватні руки часто за необґрунтовано заниженою вартістю, за відсутності надійного механізму контролю і захисту від злочинних посягань, створили сприятливі умови для впровадження в економіку відверто кримінальних елементів, безконтрольного розпорядження національними багатствами з боку корумпованого чиновництва.

Зазначене вище актуалізує необхідність дослідження інституту диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що яскраво виявляється під час реалізації норм кримінально-виконавчого законодавства, які регламентують застосування до засуджених основних засобів виправлення і ресоціалізації, передбачених ч. 3 ст. 6 КВК України.

Принцип індивідуального і диференційованого підходу означає врахування у соціально-виховній роботі індивідуальних особливостей засуджених, а також ознак, спільних для різних їх категорій. Поняття «засуджені» з психологічної, демографічної та інших позицій є дуже різноманітним. Диференціація засуджених – не самомета, а лише унікальний інструмент у руках співробітника виправної колонії, який дає змогу

оптимально розробляти і реалізовувати типові програми соціально-виховної роботи з різними категоріями засуджених, найбільш точно і тонко знаходити підходи до особистості як неповторної індивідуальності, а на цій основі конкретизувати такі програми [1, с. 47]. У такому разі диференціація передує індивідуалізації, виступає її передумовою, створює сприятливі умови для здійснення останньої.

Індивідуальна робота як одна з основних форм соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі «...являє собою систематичний і цілеспрямований виховний вплив на конкретних засуджених, що здійснюється на основі вивчення та з урахуванням індивідуальних соціально-психологічних і педагогічних особливостей їхньої особистості» [2, с. 186].

Останніми роками у вітчизняній пенітенціарній науці акцентовано увагу на індивідуальному вивченні окремо взятого засудженого, враховуючи його кримінально-виконавчу характеристику [3, с. 37–47]. Вона становитиме як процес, який триває у часі, так і відповідний документ, що використовуватиметься персоналом колонії під час вирішення питань, пов'язаних зі зміною умов тримання засудженого, переведення його до іншої установи або застосування умовно-дострокового звільнення [4, с. 71], тобто максимально сприятиме індивідуалізації та диференціації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Досліджуючи зазначену проблему, науковці зазначають: 1) КВК України регламентує порядок і умови виконання й відбування покарання на принципах диференціації та індивідуалізації з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави. Для цього перебудовано класифікацію місць відбування покарання у виді позбавлення волі за ступенем безпеки відповідно до системи, прийнятої в Європі: мінімального, середнього та максимального рівня безпеки; 2) граматичне й систематичне тлумачення норми права, закріпленої у ст. 5 КВК України, дає підстави стверджувати про диференціацію та індивідуалізацію саме виконання покарання, тобто закріплюється прерогатива даної діяльності за органами й установами виконання покарань; 3) диференціація виконання покарання у виді позбавлення волі відбувається на етапі розподілу і направлення для відбування покарання засуджених осіб зі слідчих ізоляторів до установ виконання покарань; а індивідуалізація – безпосередньо під час перебування засудженого в певній установі; 4) диференціація виконання покарання розрахована на відносно невизначене коло засуджених, а індивідуалізація, навпаки, завжди має персоніфікований, індивідуальний характер, що передбачає врахування найбільш значущих для кримінально-виконавчого права індивідуальних рис осо-

би засудженого; 5) аналіз норм КВК України дає підстави стверджувати, що індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк реалізується в таких формах: а) зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі (як у межах однієї виправної колонії, так і шляхом переведення до колонії іншого рівня безпеки); б) проведення виховної роботи із засудженими, в межах якої можливе застосування заходів дисциплінарного впливу; в) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна покарання більш м'яким [5].

Список використаних джерел

1. Дрижак В. В. Пенітенціарна педагогіка : навч. посіб. / В. В. Дрижак. – Чернігів : Черніг. юрид. коледж Державного департаменту України з питань виконання покарань, 2009. – 270 с.
2. Советское исправительно-трудовое право : учебник / под ред. Н. А. Стручкова, Ю. М. Ткачевского. – М. : Юрид. лит., 1983. – 352 с.
3. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука : моногр. / І. Г. Богатирьов. – Д. : ДДУ ВС, 2008. – 318 с.
4. Царюк С. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених : актуальні питання / С. В. Царюк // Центральн. правничий часопис Кіровоград. юрид. ін-ту ХНУВС : зб. наук. пр.– Кіровоград : КірЮІ ХНУВС, 2011. – № 1 (Спец. випуск). – С. 68–71.
5. Пузирьов М. С. Правове регулювання диференціації та індивідуалізації виконання покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк [Електронний ресурс] / М. С. Пузирьов. – Режим доступу : [file:///C:/Users/SZ740/Downloads/vamsup_2010_1\(4\)_26.pdf](file:///C:/Users/SZ740/Downloads/vamsup_2010_1(4)_26.pdf).

Одержано 18.10.2015

УДК 343.812:343.261.001.76

Людмила Миколаївна Дубчак,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ В'ЯЗНИЦТВА

Надзвичайно важливими задачами кримінально-виконавчої політики України сьогодення є модернізація системи в'язництва. Вирішуватися ця задача має в контексті всезагальних соціально-політичних змін, які наразі переживає Україна.

Вказана модернізація в'язництва має стосуватися низки реформ у таких сферах, як:

- 1) нормативно-правова;
- 2) інфраструктурна;
- 3) організаційно-управлінська;
- 4) кадрової політики.

Метою реформ у всіх цих сферах є налагодження системи ефективності впливу на осіб, котрі визнані судом злочинцями та отримали вирок позбавлення волі, з метою ресоціалізації в умовах функціонування кримінально-виконавчих закладів.

На сьогодні в умовах системних соціально-політичних змін в Україні спостерігаються значні кроки в модернізації кримінально-виконавчої політики.

Суттєвим зрушенням в цьому можна назвати запровадження інституту пробації як альтернативної форми покарання, змістом якої є уникнення застосування позбавлення волі для осіб, визнаних винними в злочинах. Цей крок був здійснений у зв'язку з прийняттям 5 лютого 2015 року Верховною Радою України Закону України «Про пробацію», який набув чинності 27 лютого 2015 року та в серпні поточного року був введений у дію. Цим Законом у кримінально-виконавчій політиці намітилися реальні кроки у сфері наближення українського законодавства до міжнародних стандартів і впровадження у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаних, у першу чергу, змінити підхід до трактування злочинців і відкривати нові шляхи ресоціалізаційного впливу на них.

Однак існує ще багато питань, які потребують особливої уваги суспільства, зокрема, у сфері державної кримінально-виконавчої політики. І тут потрібна цілеспрямована робота фахівців-криміналістів, пенітенціаристів, пенітенціарних педагогів та психологів, котрі вибудовували та пропонували би відповідні концептуальні зміни в організації пенітенціарних закладів з метою їх ефективного функціонування. Таким чином, необхідне системне вивчення нагальних проблем у зазначеній сфері.

Однак потрібно відмітити певні складнощі. Очевидним є те, що пенітенціарні інституції залишаються інформаційно закритими. Відомо, що організація системи виконання покарання (від моменту поміщення осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів до слідчих ізоляторів, до моменту організації системи позбавлення волі у закладах карних) не висвітлюється повною мірою нашому суспільству і в більшості випадків являє собою закриту інформацію. І насправді, те, що відбувається за мурами слідчих ізоляторів та в'язниць, здебільшого доноситься до суспільства через призму виняткових, і часом надзвичайних подій засобами масової інформації, які отримали доступ до цієї інформації (очевидно, що навіть не кожному ЗМІ такі дозволи надаються).

У зв'язку з цим, здебільшого домінує поверхневе уявлення щодо загальних проблем організації та функціонування системи в'язництва. В західній пресі, оскільки засуджені до позбавлення волі можуть брати участь у різних суспільних роботах за межами карних закладів, ЗМІ можуть демонструвати і позитивні сторони в'язництва, зокрема надавати інформацію про особливу допомогу засуджених хворим у госпіталах та будинках пристарілих, чи то про участь їх у громадських роботах, зокрема пов'язаних із надзвичайними ситуаціями, що створює в суспільстві більш лояльне відношення як в цілому до пенітенціарної системи, так і до безпосередньо засуджених.

Але навіть такі проблески позитиву у життєдіяльності засуджених в західній пресі не створюють настільки позитивного іміджу карних закладів, щоб докорінно зламати загальні стереотипи щодо системи в'язництва. Не кажучи вже про трактування системи в'язництва в Україні.

А звідси – суспільна думка про в'язництво не виходить за певні межі загальних уявлень і сприяє тому, що карний заклад розглядається передусім як місце ізоляції злочинців у суворох умовах. Тому вплинути на загальну кримінально-виконавчу політику, зокрема, в Україні, ні суспільна думка, ні навіть ЗМІ не спроможні.

Єдиним фактором впливу на загальну кримінально-виконавчу політику залишаються напрацювання професійних науковців-пенітенціаристів та безпосередньо практиків.

На сьогодні надзвичайно актуальною проблемою, котру відмічають як вітчизняні фахівці в галузі пенітенціаристики, так і закордонні, є необхідність впровадження інноваційних методів роботи із засудженими, проведення організаційно-управлінських змін у системі ув'язнення та збільшення фінансування діяльності пенітенціарних закладів.

Впровадження інноваційних методів роботи із засудженими викликane поширенням такого підходу в трактуванні засуджених, як соціально-дезадаптовані члени суспільства. Отже, основним методом по їх соціальній реабілітації є цілеспрямована робота спеціальних педагогів у галузі ресоціалізації. А це, відповідно, ламає канон щодо юридизації цієї сфери (тобто пенітенціарної системи) і переформатування її в сферу педагогічного спрямування, мета якої – перевиховання дорослих членів суспільства.

Новий підхід до роботи із відповідною категорією соціальних суб'єктів, котрі складають контингент кримінально-виконавчих установ, потребує і відповідної організації кримінально-виконавчих установ. Це висуває нові вимоги до реформування організаційно-управлінської системи ув'язнення.

У зв'язку з цим, слід зазначити, що фахівці-пенітенціарії по-різному сприймають необхідність впровадження вищезгаданих змін у функціонуванні пенітенціарної системи, оскільки існує дисонанс (розбіжність) між канонами сучасної пенітенціаристики та їх застосуванням в щоденній практиці.

Проблема існує ще й в тому, що широкий спектр необхідних модифікацій ставить і нові вимоги до персоналу кримінально-виконавчої служби. Мова йде не лише про те, що необхідне введення нових спеціальностей, зокрема в галузі ресоціалізаційної педагогіки, а й про те, що велика кількість діючих фахівців-пенітенціаристів стають незатребуваними в силу потенційної відсутності попиту в такій спеціальності. А для їх професійної реадaptaції, необхідна запроваджена система перепідготовки фахівців з метою отримання нових знань та навичок, необхідних для виконання професійних обов'язків, а відповідно – їх адаптації до нових умов несення служби.

Таким чином, кардинальними в зв'язку з цим мусять бути і зміни, пов'язані і з іншими елементами функціонування кримінально-виконавчої системи, зокрема врегулювання нормативної бази відповідно до поставлених задач: зміни методів та засобів впливу на засуджених з метою їх ресоціалізації, запровадження нових підходів до підготовки персоналу пенітенціарної служби.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.812:343.261.001.76

Дарія Олександрівна Дячук,

курсант 2-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ПОКАРАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У всі часи серед різних народів існувала особлива система нормативних регуляторів суспільної поведінки, що забезпечувала рівновагу різних аспектів життєдіяльності соціальних суб'єктів відповідно до вимог традицій, звичаїв, культури, ідеології, норм права. Метою зазначених норм було утримання влади правлячої верхівки, а також врегулювання соціальних конфліктів, що вочевидь становлять загрозу суспільному буттю.

Система нормативної регуляції суспільних відносин обов'язково зачіпає вирішення проблеми злочину та покарання. Ще в первісних формах суспільного контролю передбачалося соціальне визначення щодо ставлення до осіб, котрі становлять загрозу соціальному спокою і несуть у своїх діях соціальну небезпеку, зокрема до злочинців.

Від початку суспільної історії велику роль в організації каральної політики відігравала громадська думка та авторитет досвідчених представників роду. Проте уже на даному етапі розвитку суспільства були визначені форми покарання. Так, хоча первинні форми покарання ще ґрунтувалися на недемократичних засадах будівництва суспільних відносин, зокрема на принципі помсти, що отримав в науці назву принцип «таліону» («око за око», «зуб за зуб»), проте вони вже формували в суспільній свідомості необхідність особливої соціальної уваги до такої категорії осіб з метою їх відокремлення від соціуму та здійснення відповідного впливу з метою каральності.

Помста як одна з найдавніших форм покарання була пріоритетною формою покарання аж до XVI століття. Поряд із такими заходами впливу на злочинців у каральній політиці давніх часів застосовувалося ще «вигнання» як засіб соціальної ізоляції, та покарання по принципу «образи» як способу компенсації за вчинений злочин у матеріальній формі (грошима чи майном). Такі види покарання визначалися як у давніх цивілізаціях, зокрема в Стародавній Греції, Римі, Єгипті, Китаї та Індії, так і в подальшій історії різних народів та держав.

Велику роль у зміні вектора каральної політики відіграв італійський юрист XVIII ст. Чезаре Беккарія, котрий піддав критиці кримінальне право феодальних держав та виступив проти сваволі, застосування тортур і вседозволеності інквізиції. У своєму трактаті «Про злочини і покарання» мислитель обґрунтував необхідність додержання законності і необхідність дотримання відповідності міри покарання заподіянній шкоді.

У зазначеному новітньому підході до системи каральності підкреслювалося, що метою покарання є не помста, а насамперед можливість перешкодити та утримати від майбутнього вчинення подібних злочинів. Тому покарання має зводитися не до того, щоб завдати фізичного болю, а до того, щоб болісно позначитися на душевних відчуттях, тобто завдати морального болю.

Таким чином, вже в XIX столітті система покарання змінила свій вектор спрямування з помсти, метою якої має бути фізичне страждання, на моральний вплив на злочинця.

На сьогодні в сучасній каральній політиці мова йде не про запровадження покарання як зазіхання на фізичне життя людини, а вочевидь як компенсація за нанесену шкоду суспільству чи особі у вигляді певних матеріальних благ. Така система покарання не розглядається як самодостатня, оскільки зазначені заходи є фактором реабілітації перед суспільством чи особою, яким завдана шкода, проте не являє собою механізмом карання та виправлення (соціальної реадaptaції) самого суб'єкта злочину. Тому залишається актуальним у кримінально-виконавчій політиці сьогодення затосування такої міри покарання, як позбавлення волі, що все ж таки ставить злочинця в ситуацію необхідності відчувати вину за протиправну поведінку та деякою мірою стримує рецидив.

Загалом у сучасній юридичній науці та філософії надалі немає єдиного підходу до вирішення проблеми здійснення каральної політики сучасних держав. Думки науковців щодо мети покарання розділились. Зокрема, існує як концепція «консеквенціоналістів», прихильники якої вважають призначенням покарання недопустимість вчинення подібних злочинів у майбутньому, так і концепція «ретрибутивістів», прихильники якої вважають, що злочинці мають відчувати на собі всі ті страждання, що і потерпілий.

Надзвичайно важливий внесок у реформування кримінальної політики здійснив французький філософ XX ст. Мішель Фуко, концепція котрого отримала назву «комунікативна концепція». На думку мислителя, покарання має містити в собі виховання, тобто певною мірою реадaptaвати винну особу та закласти в злочинця позитивну готовність

до життя в суспільстві. Цю концепцію підтримали більшість науковців як серед юристів, так і серед філософів сучасності. Адже такий підхід до злочинця виконує декілька позитивних функцій – очищаючу, символічну, відволікаючу та практичну.

Очищаюча функція відповідає за знищення у злочинця всіх нерепродуктивних намірів, які він мав до цього. Символічна функція вважається певним стимулом для того, щоб злочинець не вчиняв протиправного діяння, оскільки за це буде накладено клеймо. Відволікаюча – суть полягає в тому, аби привернути увагу суспільства та запобігти вчиненню злочинів. І нарешті, практична функція – робота працівників внутрішньої служби задля покращення ситуації з подоланням злочинності.

Вважаємо, що на даних розробках та концепціях сформулювалися сучасні підходи до системи покарання й у вітчизняній кримінально-виконавчій політиці, що підкреслюється у ст. 50 Кримінального кодексу України:

«1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими способами.

3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність» [1].

Отже, покарання – це негативні заходи на ті суспільно-небезпечні діяння, що вчинила особа. Проте чи завжди доцільне покарання? Наприклад, чи доцільно покарати людину до довічного позбавлення волі, загнавши її в глухий кут та позбавляючи її всього?

В. Бачинін зазначив у своєму підручнику «Філософія права і злочину» [2], що сучасний стан застосування покарання є жорстоким та недоцільним, проте не застосовувати покарання неефективно. Виникає протиріччя, що зобов'язує нас шукати нові шляхи щодо вирішення питань стосовно покарання.

Отже, на питання покарання варто звернути увагу не тільки з правової точки зору, тобто суворо покарати особу, яка вчинила злочин, позбавивши її свободи, на яку має право кожна особа, але і долучити до цього філософський аналіз проблеми задля широкого трактування проблеми злочину і проведення відповідної каральної політики в державі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 559 с.

Науковий керівник: Дубчак Людмила Миколаївна, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат філософських наук, доцент, м. Київ

Одержано 25.10.2015

УДК 343.24:343.91

Ігор Володимирович Іваньков,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач циклу кримінально-правових дисциплін, Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України, м. Чернігів

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВРАЗЛИВИ ГРУПИ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ВЗАГАЛІ ТА МІЖНАРОДНОМУ ПЕНІТЕНЦІАРНОМУ ПРАВІ ЗОКРЕМА

Принцип поваги прав людини – один із фундаментальних принципів міжнародного права, невід’ємною складовою якого є рівність людей в належних їм правах і свободах незалежно від будь-яких зовнішніх факторів або властивих їм індивідуальних фізичних або психічних характеристик, в тому числі від ступеня їх вразливості.

Підтвердженням цієї догми є ст. 1 Статуту ООН, в якій зазначено, що одним із головних завдань організації є здійснення міжнародного співробітництва у заохоченні і розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії та інших упереджених поглядів. У свою чергу, згідно із преамбулою до Загальної декларації прав людини 1948 р., кожна людина має володіти всіма правами і свободами, проголошеними в цьому документі, без будь-якої різниці, зокрема відносно статі.

Підтверджуючи зазначене, ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. вимагає, щоб кожна держава поважала і забезпечувала «усім особам, які перебувають у межах її території та під її юрисдикцією, права, визнані в Пакті, без будь-якої різниці, зокрема щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини». Аналогічна норма включена до ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [1].

Однак проголошення рівності в гарантованих правах для деяких груп населення, які не завжди можуть користуватися своїми правами нарівні з іншими з незалежних від них причин, недостатньо. Міжнародне співтовариство визнає факт наявності таких осіб, які потребують особливої турботи і які є найбільш вразливими.

Наприклад, до глави 6 розділу «Соціальні та економічні аспекти» Порядку денного на XXI століття, прийнятої Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 3–14 червня 1992 р.), включений пункт 3 «Захист вразливих груп населення», згідно ч. 6.18 якого «особливу увагу слід приділяти захисту та освіті вразливих груп населення, зокрема дітям, молоді, жінкам, корінним народам, і найбідніших верств населення, а також потреб літніх людей та інвалідів у медичному обслуговуванні». Декларація тисячоліття ООН 2000 р. містить окремий розділ «Захист вразливих» (VI), в якому констатується вразливість дітей, а також всього цивільного населення, яке відчуває «найбільші страждання в результаті стихійних лих, геноциду, збройних конфліктів та інших надзвичайних гуманітарних ситуацій» [2].

Однак слід звернути увагу на те, що жоден міжнародний договір не відповідає на питання, що таке вразливість, не дає нормативного визначення перерахованих категорій населення як «вразливих груп», не містить вичерпного переліку цих груп або критеріїв, що дозволяють віднести прямо не названі в документі групи до вразливих.

У національному законодавстві держав, як правило, прямо перераховуються групи, які потребують особливої турботи з боку суспільства і держави, або вказуються критерії, наявність яких дозволяє говорити про необхідність надання додаткової захисту тих чи інших груп населення.

На нашу думку, вразливість індивіда, як правило, зумовлена двома групами факторів, часто нерозривно пов'язаними один з одним. Перш за все, на ступінь вразливості індивіда впливають об'єктивні зовнішні чинники, які не залежать від людини, однак ставлять її в так зване «вразливе становище». Наприклад, будь-яка людина вразлива під час збройних конфліктів, стихійних лих, екологічних катастроф, змін клімату тощо.

Разом із тим, вразливість індивіда може бути зумовлена властивими йому індивідуальними фізичними або психічними характеристиками: віком, гендерною приналежністю, расою, віросповіданням, інвалідністю, іншими особливостями, які викликають з якої-небудь причини, відторгнення з боку суспільства.

Найважливішою ознакою, що дозволяє говорити про вразливість індивіда нарівні і в сукупності з перерахованими вище, є фактичне обмеження його в повній реалізації гарантованих кожному прав і свобод людини.

Виходячи з цього, можна сказати, що ситуація вразливості обумовлює необхідність спеціального міжнародно-правового захисту прав тих

осіб, чиє існування в цьому випадку піддається небезпеці, зважаючи на зовнішні незалежні від них причини.

Доцільно зазначити, що загальна мета міжнародного захисту вразливих груп полягає в тому, що кожен представник такої групи повинен мати можливість у повному обсязі розвивати свої здібності і можливості (включаючи здоровий фізичний, розумовий і духовний розвиток). Однак досягнення цієї мети можливе лише в тому випадку, якщо захист прав вразливих категорій населення стане предметом спеціального правового врегулювання на міжнародному рівні.

Саме тому, реалізуючи цей соціальний напрям діяльності, міжнародна спільнота в одному з основоположних договорів Ради Європи в галузі прав людини – Європейській соціальній хартії від 3 травня 1996 р. – передбачає цілу низку додаткових гарантій для окремих категорій населення: право дітей та молоді на захист (ст. 7), право працюючих жінок на охорону материнства (ст.8), право на соціальне забезпечення (ст. 12) та ін. [3].

Слід також зазначити, що саме на державу, перш за все, покладений обов'язок забезпечення реалізації прав і свобод людини, у тому числі вразливих груп населення.

Проте слід констатувати, що існуючих міжнародних норм з прав осіб, які потребують особливої турботи, зокрема тих чи інших категорій жінок, літніх людей, працюючих-мігрантів та ін., недостатньо. Доповнюючи зазначене, слід також вказати, що захист прав окремих потенційно вразливих груп населення у міжнародному праві, наприклад малолітніх дівчат, має лише фрагментарний характер.

Спираючись на статистичні данні, необхідно зауважити, що у XXI ст. під впливом глобалізації, екологічних катастроф, фінансової кризи, збройних конфліктів та інших факторів кількість людей, які потребують особливого захисту з боку міжнародного співтовариства, держави і суспільства, лише зростає. Зокрема, одним із негативних наслідків глобалізації для вразливих груп населення є посилення їх маргіналізації, загострення соціальної нерівності.

Також слід звернути увагу на те, що серед факторів, що негативно впливають на ступінь вразливості індивіда одним із головних є економічна злиденність населення. Експерти ООН з питань прав людини сформулювали робоче визначення крайньої бідності як «комбінації злиднів, що обумовлені гострою нестачею доходів, низьким рівнем розвитку людини та соціальним відчуженням».

Люди, які живуть у країнах із низьким економічним розвитком, мають більше шансів стати інвалідами з огляду на такі обтяжуючі фактори, як недоїдання, відсутність житла або недостатня його якість, недо-

тримання правил техніки безпеки на виробництвах, підвищений ризик стати жертвою насильства, неналежний рівень медичного забезпечення та його недоступність для малозабезпечених верств населення.

Наприклад, мільйони людей стали інвалідами внаслідок поліомієліту – захворювання, яке можна попередити за допомогою імунізації.

Враховуючи вищевикладене, слід констатувати, що усі перераховані фактори ведуть до порушення права на здоров'я та життя, оскільки згідно із загальними зауваженнями № 12 Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, основні передумови здоров'я включають в себе достатнє харчування і продовольство, житло, наявність безпечної питної води та належну санітарію, здорове навколишнє середовище, а також якість інфраструктури, товарів і послуг для охорони та підтримання здоров'я [4].

На нашу думку, необхідно зазначити, що ця проблема актуальна і для України, особливо в контексті побудови соціальної держави, визначених критеріїв, яким повинні відповідати державна соціальна політика й умови життя громадян. На жаль, здобутки в цій сфері діяльності поки що досить скромні.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; прийнятий 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Рекомендація R (92) 6 про послідовну політику щодо інвалідів. Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 9 квітня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_128.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута). Прийнята Радою Європи 3 травня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_062
4. Доповідь Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна «Цілі розвитку тисячоліття: доповідь за 2012 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/millenniumgoals>.

Одержано 25.10.2015

УДК [342.7:343.81](477)

Олег Анатолійович Дука,

начальник Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, м. Біла Церква;

Євгеній Володимирович Івашев,

кандидат юридичних наук, викладач циклу загальноправових дисциплін Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, м. Біла Церква

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ – ПІДҐРУНТЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Правове реформування в сучасній Україні є складним та багатограним процесом, який вимагає комплексного підходу та належної підготовки суб'єктів його здійснення. Сьогодні в Україні активно розвивається теорія прав людини, яка має стати теоретичним знаряддям подолання усіляких форм безправ'я, захисту невідчужуваних природних прав та свобод людини, розбудови України як правової держави.

Як переконливо довели події останніх років в Україні, нехтування основоположними правами та свободами людини призводить до надзвичайно негативної ситуації, у якій держава і система позитивного права відокремлюються від людини та вступають із нею у ворожу конфронтацію.

Феномен людини як однієї з форм життя є тією субстанцією, яка наповнює змістом соціальний інститут права, як елемент людської культури.

Однією з головних рис людини є її потреби – у житті, гідності, свободі, власності, рівності, справедливості тощо. Сучасні вітчизняні дослідження дозволяють стверджувати, що між цими потребами існують взаємозв'язки, що вони утворюють систему. Найголовнішою потребою є потреба у житті. Але людині потрібне саме гідне життя, тобто самодостатність, незалежність. Їх складовою є потреба у свободі. Гідність і свобода для свого забезпечення потребують власності. Далі, природною людською потребою є потреба у рівності, але не тільки формальній, а реальній. Реальна рівність повинна враховувати внесок кожного до загального блага, а також пільги для тих, хто неспроможний сам себе

захистити: дітей, інвалідів тощо. Така реальна рівність, по суті, є справедливою [1, с. 271–274].

Коли потреби усвідомлюються, вони стають інтересами, які своєю чергою становлять підґрунтя для цінностей. Можна сказати, що система потреб переростає у систему інтересів, а та – у систему відповідних цінностей [2, с. 14–19]. Цінності знаходять юридичне закріплення у вигляді прав людини. І між цими правами також існують взаємні зв'язки, які дозволяють осмислити їх як систему.

Слід додати, що існує і зворотний зв'язок. Права людини, закріплені у законі, є принциповим чинником, який визначає право взагалі як цінність. Вони мають колосальне виховне значення і для окремих членів суспільства, і для суспільства загалом.

Українською філософією права зроблено чимало в напрямі гуманізації правничої науки, формуванні сучасного правового мислення, гуманістичного світогляду українських правників. Саме українські філософи права запропонували сучасному вітчизняному правознавству природно-правовий підхід до права, що поклало початок відродженню української природно-правової традиції. Проте реалії українського життя вимагають інтенсифікації цих зусиль. Особливо це стало важливим в умовах євроінтеграційних прагнень України, оскільки європейський правовий простір розвивається на засадах потужної європейської природно-правової традиції, у контексті якої лише і є можливим верховенство права.

З позицій природно-правового підходу такі права людини, як право на життя, гідність, свободу, власність, рівність, справедливість тощо є абсолютними та універсальним. Ніхто не може позбавити будь-яку людину жодного з основоположних прав.

Проте сам факт наявності інституту кримінальних покарань, особливо таких їхніх форм, як позбавлення волі (у тому числі довічне), конфіскація майна, арешт, вступає у протиріччя із вказаним принципом абсолютності та універсальності основоположних прав і свобод людини.

Тобто наявна суперечлива ситуація, у якій, з одного боку, на рівні суспільства засуджуються всі можливі порушення прав і свобод людини, а з іншого – на рівні держави під час реалізації положень кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права, аналогічні дії є законними та допустимими.

Суперечність загострюється і тим, що рішення про обмеження одного чи комплексу прав людини, приймає інша людина, наділена відповідними повноваженнями. Зазначене підтверджується кризою, яка констатується сьогодні в судовій системі України.

Викладене вище наповнює новим змістом доцільність реформування системи кримінального та кримінально-виконавчого права України, із застосуванням гуманістичного виміру.

Одним із кроків на шляху такого реформування сьогодні є введення в Україні системи органів пробації, замість органів Державної кримінально-виконавчої інспекції.

Як зазначено у ст. 2 Закону України «Про пробацію», пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [3].

Реалізація комплексу наглядових та соціально-виховних заходів у межах наглядової пробації здійснюється щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [3].

Вкрай важливим перехідним характером спрямованості окреслено систему пенітенціарної пробації, яка полягає у підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Загалом зміщення акцентів державної політики у сфері кримінальних покарань від кари винного у бік індивідуальної роботи по його вихованню та виправленню закладає надійний фундамент для подальшого вирішення протиріч, які незмінно виникають при виконанні кримінальних покарань.

Дослідження, здійснені персоналом органів пробації у межах процесу підготовки досудової доповіді, покликані сприяти в отриманні відповіді на ключові питання, які виникають при обранні виду покарання за скоєний злочин, та стосуються визначення спроможності суб'єкта пробації надалі жити у суспільстві й не порушувати прав і свобод інших його членів.

Саме по собі введення служби пробації не є єдиним та достатнім заходом щодо реформування системи кримінального процесу та виконання покарань.

На часі – перегляд самої парадигми застосування кримінальних покарань [4]. Гуманістичний вимір має стати тим орієнтиром, який дозволить привести системи кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права України у відповідність до сутності природи самої людини.

Список використаних джерел

1. Філософія права: проблеми та підходи : навч. посіб. / П. М. Рабінович, С. П. Добрянський, Д. А. Гудима [та ін.] ; за заг. ред. П. М. Рабіновича. – Л. : Львів, нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. – 332 с.
2. Бандура О. Основні цінності права як система / О. Бандура // Право України. – 2008. – № 5. – С. 14–19.
3. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 року №160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
4. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / К. А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов та ін. ; за заг. ред. М. В. Романова ; ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА». – Х. : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. – 480 с.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.81(091)(477)

Павло Миколайович Ісаков,кандидат історичних наук, доцент кафедри кримінально-виконавчого права
Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ РЕФОРМАТОРІУМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ В 1923 РОЦІ

У 1923 р. продовжилась епопея зі створення реформаторіуму в Харківській губ. 24.02.1923 р. інспектором Головного Управління місцями позбавлення волі Народного комісаріату внутрішніх справ (далі – ГУМПВ НКВС) УСРР Сіяком була підготовлена доповідна записка, в якій він повідомляв, що дізнався в Центральній комісії по неповнолітнім при Народному комісаріаті освіти (далі – НКО) про існування в колишній колонії для неповнолітніх правопорушників в с. Дергачі 5-ти 1-поверхових та 2-х 2-поверхових кам'яних будівель, столярної, взуттєвої майстерень, млина. Площа земельних наділів була такою: 10,4 га двору, 5 га саду, 7,6 га городу, 16,4 га поля (з яких тільки 2,2 га було засіяно), 13,1 га луків. При плановій наповнюваності 60 вихованців фактично утримувалось 23, з яких 8 – 14-річних, 11 – 14–16-річних, 4 – 17-річних. З ними працювало 6 педагогів. Колонія функціонувала з 03.10.1922 р. Втеч не було жодного разу. Лише 1 раз колонія отримала допомогу. Всі видатки вона покривала за рахунок млина, тобто була самоокупною. Тому втрата колонії НКО, як слушно зауважував Сіяк, призведе до ліквідації самої Центральної комісії по неповнолітнім при НКО [1, арк. 6].

29.03.1923 р. з метою розміщення реформаторіуму було обстежене напіврозвалене дрібне помістя у с. Ржавець (знаходилося на відстані 3,2 км біля Зеленого Гаю, що в 21,3 км від Харкова), яке складалось з 1-ї 2-поверхової та 2-х 1-поверхових будівель. За наявності 30 штатних місць фактично утримувалось 40 вихованців віком від 12 до 18 р., з яких 12 перебували в Харкові на роботах. Всі будівлі потребували штукатурки, побілки, фарбування. Одна будівля була придатна для проживання тільки влітку. Можна було утримувати 15–20 голів великої рогатої худоби. Існувала примітивна баня, пекарня. В зародковому стані знаходились столярна, взуттєва майстерні. Працював нещодавно обладнаний невеликих розмірів паровий млин із двигуном в 6 кін. сил і 1 жорном. В наявності були сільськогосподарські знаряддя, 2–3 воза, 2 саней, 3 кобили, 1 корова, 15 овець, 1 свиня, 27,3 га придатної орної

землі, декілька тон зернових продуктів. Зазначалось, що в с. Ржавець могло б розташовуватись одне з відділень майбутнього Центрального Харківського реформаторіуму. Колишній виправний притулок в районі «Іванівка» м. Харкова (розташовувався по вул. Сериковська, 14, потім перебазувався в с. Ржавець) було визнано непридатним для розміщення реформаторіуму (там проживали службовці Донецької залізниці, не було земельних угідь) [1, арк. 1].

14.05.1923 р. інспектор Сіак підготував чергову доповідну, в якій йшлося про те, що в с. Куряж в 10,7 км від Харкова на окраїні села на горі є монастир. Монахів у ньому не було, там розміщувалась військово-транспортна команда. З 2-х церков одна діяла, інша використовувалась в культурно-просвітницьких цілях. На території монастиря знаходилось 8-м одноповерхових будинків, обнесених цегляним забором. Ззовні розташовувались 4 великих напівзруйнованих будинки. Внизу гори був колодязь із «доброю лікувальною водою», зі сходу, півночі – ліс. Монастир мав у своєму розпорядженні сільськогосподарські знаряддя. Як недолік – мала площа (не більше 2,2 га) орної землі [1, арк. 3]. 04.10.1923 р. Сіаком було складено кошторис для створення реформаторіуму в с. Куряж на 150 вихованців на загальну суму 78980 крб золотом: штати на 47 осіб – 18270 крб; продовольство – 6196 крб; речове забезпечення – 35377,92 крб; обладнання майстерень на 90 осіб (столярна, взуттєва, слюсарна, швацька) – 10 тис. крб; облаштування навчальної частини – 400,5 крб, бібліотеки – 75 крб, канцелярії – 32 крб, кухні, їдальні – 445,65 крб, житлових приміщень – 2982,93 крб; придбання живого, мертвого сільськогосподарського інвентарю – 4000 крб; дрібні господарські витрати – 200 крб; опалення, освітлення, комунальні платежі – 1000 крб. Передбачалось запровадження таких штатів (кількість посад/розряд): директор (1/16), помічник директора (1/15), завгосп (1/15), комірник (1/9), діловод (1/11), конторник (1/9), кур'єр (1/4), вихователь (1/15–10/13), старший наглядач (2/10), молодший наглядач в 3 зміни (12/9), лікар (1/15), сестра милосердя (1/9), кухарка (1/8), посудомийка (1/5), інструктори (5/12), кучер (1/7), прачка (1/7) [1, арк. 15]. Харчування вихованця на добу згідно з кошторисом мало бути таким: 613,5 г хліба, 77 г крупи, 17 г борошна для додавання в 1-ші страви, 102 г м'яса чи риби, 204,5 г овочів, 204,5 г картоплі, 25,5 г олії, 4,26 г чаю чи кави, 17 г цукру, 13 г солі, 13 г цибулі. Мила на місяць повинно було видаватись 204 г. Станом на 01.06.1923 р. 1 золотий крб дорівнював 71,5 грошовому знаку. Вартість відповідних товарів за 16,4 кг в грошових знаках була відповідно 45–90–220–540–12–25–70–50–790–85–250, мило – 610. Таким чином, вартість продуктового набору і мила на 1 особу на місяць складала 246 крб 02 коп. в грошових знаках, а на

1 міс. на 150 осіб – 36903 грошових знаків. Речове забезпечення на 1 особу становило: 2 простирадла, 2 рушника, 3 натільні сорочки, 3 кальсон, 2 пари онуч, пара взуття, брюки, гімнастерка, верхня куртка, картуз, ковдра, матрац, 2 наволочки [1, арк. 16]. Цікавими є ціни (в зол. крб) на предмети тогочасного повсякденного побуту та навчання, меблі д/ля вихованців реформаторіуму: шкільна лавка – 3 крб, стіл – 4, стілець – 1, шкільна дошка – 4, шафа для книжок – 30, книжка – 0,25, папір (100 аркушів) – 0,04, пензель для малювання – 0,25, аркуш паперу для малювання – 0,12, комплект фарб для малювання – 0,25, аркуш картону – 0,12, ніж – 0,25, пачка крейди – 1, кухонний обідній стіл для їдальні площею 5 м² – 10, лавка дерев'яна – 5, шафа для провізії – 15, котел для варки їжі – 10, каструля – 5, сковорідка – 3, тарілка чи миска – 0,2, кружка чи чашка – 0,12, ложка – 0,1, виделка – 0,1, сокира – 0,5, відро для води – 0,6, лопата – 0,25, ліжко для житлового приміщення – 10, стіл на 3 м² – 7, лавка дерев'яна – 5, табурет – 2,5, шафа для білизни – 15, шафа для посуду – 15, вмивальник жерстяний – 15 [1, арк.17]. Як бачимо, матеріальне забезпечення вихованців було не з дешевих. ГУМПВ НКВС УСРР просив Всеукраїнський центральний виконавчий комітет запропонувати виконкомам Харківської, Катеринославської, Донецької губерній взяти кожна на себе 1/3 видатків утримання майбутнього реформаторіуму в Харківській губ. [1, арк. 19].

Під час обстеження 01.02.1923 р. Харківського дому громадських примусових робіт (далі – ДГПР) № 1 було встановлено, що камера для неповнолітніх не опалюється, частина вікон без скла, забита фанерою. Добове харчування 1 неповнолітнього в'язня складалось з 307 гр. хліба і 1 миски рідкого супу з крупою. Деякі неповнолітні були повністю голі [1, арк. 76]. Справжній концентраційний табір років Другої світової війни! В кінці липня 1923 р. Харківською губерньською комісією по справам неповнолітніх було проведене повторне обстеження Харківського ДГПР № 1, під час якого були виявлені наступні недоліки: неуважний облік строків тримання (1 особа 8 днів знаходилась у ДГПР після її виправдання судом!); хаотичний розподіл (13-річні з незначною соціальною, криміногенною занедбаністю тримались разом із закоренілими вбивцями); побиття неповнолітніх іншими в'язнями; погане харчування і неотримання передач, які, зі слів наглядача, «тільки і рятують від голодної смерті»; повна антисанітарія. У ДГПР утримувались 63 особи віком до 18 р. З них 43 – в одній підвальній камері, 15 – в лікарні, 5 – в одиночках [1, арк. 103]. У серпні прогулянка надавалась невеликим групам по 15 хв. (при більших групах мали місце спроби втеч). Нар, їжі не вистачало. Хліба видавалось 409 гр. Постіль взагалі була відсутня. У вікнах не було скла, скрізь протяги. Відмічалась схильність неповнолітніх

в'язнів до буйства (заводіями виступали 17–18-річні), які підтримували протести повнолітніх, навіть не розуміючи причин. До 10 % неповнолітніх в'язнів хворіли на венеричні хвороби. У камерах мали місце випадки заняття онанізмом і педерастією [1, арк. 153]. Станом на 18.12.1923 р. в ДГПР № 2 м. Харкова утримувалось 39 неповнолітніх (з них пересильних – 1, засуджених – 17, решта – підслідні). Усього ж в установі перебувало 646 в'язнів [2, арк. 5]. Станом на 20.12.1923 р. в ДГПР № 1 м. Харкова перебувало 104 неповнолітні особи (з них 2 – пересильних, 37 – засуджених, 65 – підслідних). Усього в установі знаходилось 1870 в'язнів [2, арк. 11].

Таким чином, у 1923 р., попри намагання керівництва ГУМПВ НКВС УСРР створити в Харківській губ. реформаторіум, дане питання з об'єктивних (обмеженість фінансово-матеріальних ресурсів) та суб'єктивних (небажання співпрацювати НКО) причин не було вирішене.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2331.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2371.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.83:343.222-058.56

Владислав Володимирович Карелін,кандидат юридичних наук, викладач циклу кримінально-правових дисциплін
Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби
України, м. Чернігів

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Українська держава на сучасному етапі її розвитку щорічно через систему органів і установ виконання покарань пропускає тисячі громадян, при цьому певна частина усіх засуджених зазнає максимального комплексу правообмежень під час відбування покарання у виді позбавлення. Так, на початок 2015 року на обліку в органах виконання покарань перебувало 87,5 тис. осіб, а в установах виконання покарань – 73,4 тис. осіб, що свідчить про процес гуманізації кримінальної та кримінально-виконавчої політики держави. Проте не можна відмовитись і від покарань, пов'язаних із позбавленням волі, а тому слід зазначити, що відповідно до існуючої доктрини кримінально-правового впливу сама по собі ізоляція не в змозі досягти поставленої перед покаранням мети, тому до засуджених також застосовується значний спектр різноманітних заходів впливу. Одними з таких і є заходи дисциплінарної відповідальності.

До питання застосування дисциплінарної відповідальності до засуджених при виконанні покарання у виді позбавлення волі зверталась велика кількість науковців, зокрема К. А. Автухов, В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, О. А. Гритенко, А. П. Гель, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, А. І. Зубков, О. Г. Колб, В. А. Львовчкін, О. В. Лисодед, І. С. Міхалко, Л. П. Оніки, П. Г. Пономарьов, М. В. Романов, А. Х. Степанюк, В. М. Трубніков, В. О. Уткін, В. П. Філонов, А. І. Фролов, М. П. Черненко, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець. Однак система дисциплінарної відповідальності залишається недослідженою належним чином з низки причин: по-перше, значна частина науковців, що розглядали вказане питання, обмежувались розглядом дисциплінарних стягнень у контексті виконання покарання певного виду; по-друге, детальному розгляду піддава-

лись, переважно, лише заходи стягнення при виконанні кримінальних покарань, щодо заходів заохочення такі дослідження жодного разу не проводились; по-третє, ці дослідження проводились з точки зору їх кримінально-виконавчої характеристики, не враховуючи заходи адміністративного впливу (адміністративно-правові режими); по-четверте, існуючі наукові базові розробки вказаних питань були здійснені ще до прийняття у 2003 році Кримінально-виконавчого кодексу України і тому їх результати вимагають переоцінки з урахуванням чинних законодавчих положень і практичних здобутків.

Додатковим аргументом на користь необхідності проведення наукового дослідження дисциплінарної відповідальності засуджених як інструменту забезпечення адміністративно-правових режимів в установах виконання кримінальних покарань є те, що аналіз нормативних приписів ДПтС України та практики діяльності у сфері виконання покарань виявив, що основним заходом впливу на засуджених серед представників органів та установ виконання покарань приділяється увага саме заходам стягнення, в той час як показники застосування заохочень постійно знижуються. При цьому збільшується не лише кількість випадків застосування стягнень, а й їх суворість (збільшується й кількість випадків притягнення засуджених до найбільш суворих видів дисциплінарної відповідальності), на противагу цьому спостерігається тенденція до застосування, так би мовити, найменш ціннісних видів покарання. Переважно, мали місце випадки застосування заохочення в нематеріальній формі – шляхом оголошення подяки. Така практика не лише дестабілізує практику застосування заходів заохочення та стягнення, а й створює несприятливу для стабільності режиму в УВП ситуацію. Такий підхід може бути наслідком, окрім іншого, не лише неналежного рівня наукового обґрунтування питань щодо порядку й процедури заохочення засуджених, а й прогалини в адміністративно-правових режимах цієї діяльності.

Для встановлення поняття адміністративно-правового режиму дисциплінарної відповідальності слід спочатку встановити, що є дисциплінарною відповідальністю засуджених в органах і установах виконання покарань.

Слід зазначити, що дисциплінарна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності. У теперішній час багато хто з вчених відстоює ідею про конструювання юридичної відповідальності у широкому значенні, тобто з виходом за межі розгляду її виключно як наслідку порушення.

Так, М. С. Стретович зазначає, що юридична відповідальність є, перш за все, відповідальним ставленням людини до своїх обов'язків,

відповідальність за правильне виконання особою покладених на неї законом обов'язків. Якщо ж обов'язок не виконаний, настає відповідальність у її негативному значенні – стягнення чи покарання, якщо виконаний – має місце позитивний характер відповідальності у виді заохочення. [1, с. 110]. На нашу думку, погляди автора повністю відповідають дійсності, оскільки кожна особа повинна знати, які її чекають наслідки за вчинені дії, оскільки є позитивна та негативна відповідальність, яка, у свою чергу, проявляється у заходах заохочення і стягнення. Заохочення накладаються на засуджених за певні здобутки, і стягнення накладаються на засуджених як за певні проступки (порушення режиму відбування покарань)

Як вказує у своїй праці М. В. Романов, дисциплінарна відповідальність – це певний передбачений законом та такий, що відповідає тяжкості порушення режиму, захід впливу на засудженого, який застосовується уповноваженими на те органами держави і посадовими особами та передбачає встановлення на визначений строк правообмежень і спрямований в остаточному підсумку на досягнення цілей покарання [2, с. 52].

Ми у цьому випадку не можемо погодитися з М. В. Романовим, оскільки, проаналізувавши погляди інших вчених, можемо дійти висновку, що дисциплінарна відповідальність – це не тільки покарання, а й винагорода.

Проаналізувавши думки щодо цього питання сучасних вітчизняних та закордонних вчених, ми погоджуємось, що дисциплінарна відповідальність повинна включати не тільки заходи стягнення, а і заходи заохочення.

Аналізуючи зазначені думки, доходимо висновку, що заохочення і стягнення є заходами оцінки поведінки засудженого, тому під дисциплінарною відповідальністю слід розуміти їх абсолютну сукупність, навіть враховуючи те, що їх слід визнати заходами відповідальності юридичного характеру, протилежними за своєю суттю.

Беручи за основу наше визначення адміністративно-правового режиму у сфері виконання покарань, ми можемо його визначити як сукупність способів і засобів централізованого регулювання кримінально-виконавчих відносин, що регламентуються нормами адміністративного і кримінально-виконавчого законодавства, які забезпечують діяльність виконання та відбування кримінальних покарань як адміністрацією і обслуговуючим персоналом Державної пенітенціарної служби України, так і засудженими, які безпосередньо відбувають покарання, ми можемо дати визначення адміністративно-правового режиму дисци-

плінарної відповідальності в діяльності органів та установ виконання покарань [3, с. 52].

Адміністративно-правовий режим дисциплінарної відповідальності в діяльності органів та установ виконання покарань – це система адміністративного регулювання відносин у сфері застосування позитивної та негативної дисциплінарної відповідальності засуджених, що регламентується нормами кримінально-виконавчого законодавства, які забезпечують дотримання режимів виконання та відбування кримінальних покарань.

Слід зазначити, що дисциплінарна відповідальність складається не тільки із заходів заохочення, а і з заходів стягнення. Отже, ми виклали результати наших досліджень з питань комісійного розгляду можливості застосування заходів стягнення до засуджених, проте вважаємо, що недоречно обмежувати діяльність даної комісії лише заходами стягнення. Вона, на нашу думку, повинна не тільки мати можливість накладати заохочення, а і розглядати питання переводу засуджених, які утримуються в кримінально-виконавчих установах закритого типу з однієї структурної дільниці до іншої.

Список використаних джерел

1. Базылев В. Т. Об институте юридической ответственности / В. Т. Базылев // Сов. государство и право. – 1975. – № 1. – С. 110–115.
2. Романов М. Дисциплінарна відповідальність засуджених до позбавлення волі / М. Романов. – Х. : Фоліо, 2004. – 160 с.
3. Карелін В. В. Щодо поняття та значення адміністративно-правового режиму, який застосовується у сфері виконання кримінальних покарань / В. В. Карелін // Підприємництво господарство і право. – 2015. – № 7. – С. 49–52.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8.000.32

Юлія Володимирівна Кернякевич-Танасійчук,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА»

Сьогодні дедалі частіше предметом досліджень провідних вчених та науковців стають проблеми кримінально-виконавчої політики України.

Так, кандидатська дисертація В. В. Кондратішиної є комплексним дослідженням питань формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України. У своїй роботі авторка досліджує кримінально-виконавчу політику України як складову змісту внутрішньої політики держави; встановлює співвідношення та взаємодію кримінально-виконавчої політики України з іншими складовими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю; визначає зміст та проблеми реалізації кримінально-виконавчої політики України; окреслює шляхи реалізації та вдосконалення кримінально-виконавчої політики України [1].

М. М. Яцишин на рівні докторської дисертації досліджував історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України [2].

У рамках докторського дослідження П. Л. Фріса на тему «Кримінально-правова політика України» здійснено порівняльно-правовий аналіз кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики України як складових частин політики у сфері боротьби зі злочинністю. В результаті такого аналізу дійшли висновку, що кримінально-правова політика завжди є первинною відносно кримінально-виконавчою політики.

Завданням кримінально-виконавчої політики є, у першу чергу, забезпечення реалізації кримінальної відповідальності і досягнення цілей, визначених ст. 1 Кримінального кодексу України. З цією метою кримінально-виконавча політика формує власну систему цілей та завдань, які підпорядковані визначеним кримінально-правовою політикою [3, с. 194].

Окремий розділ «Політика у сфері виконання кримінальних покарань» містить і навчальний посібник «Кримінально-виконавче право України» за редакцією А. Х. Степанюка [4]; два параграфи, в яких про-

аналізовано поняття та принципи кримінально-виконавчої політики, наявні у підручнику «Кримінально-виконавче право України» за редакцією В. М. Трубникова [5]; окремих параграф «Політика у сфері виконання покарань» передбачений у підручнику «Кримінально-виконавче право» за редакцією В. В. Голіни та А. Х. Степанюка [6] тощо.

Наукова та навчальна зацікавленість питаннями кримінально-виконавчої політики свідчать про необхідність законодавчого закріплення поняття «кримінально-виконавча політика» та визначення її завдань і цілей.

Ще одним аргументом на користь доцільності формулювання дефініції «кримінально-виконавчої політики» на законодавчому рівні є твердження, що однією з основних форм реалізації політики у сфері виконання кримінальних покарань є кримінально-виконавче право та законодавство [4, с. 24].

Спробою законодавчого закріплення кримінально-виконавчої політики радянського періоду була норма Виправно-Трудового кодексу РРФСР 1933 р., яка у ст. 2 визначала цілі та завдання виправно-трудова політики. Зокрема, передбачалося, що виправно-трудова політика переслідує мету:

а) ставити засуджених в умови, що перешкоджають їм у можливості вчинення дій, що завдають шкоди соціалістичному будівництву, та

б) перевиховувати і пристосовувати їх до умов трудового гуртожитку шляхом направлення їх праці на загальнокорисні цілі та організації цієї праці на засадах поступового наближення праці примусової до праці добровільної на основі соцзмагання й ударництва [7]. Такі завдання відповідали існуючому політичному режиму того часу. Але сам факт закріплення завдань кримінально-виконавчої політики на рівні спеціалізованого кодифікованого акту заслуговує на увагу.

На підставі вищенаведеного пропонуємо у чинному Кримінально-виконавчому кодексі України передбачити окрему статтю, яка б визначала поняття «кримінально-виконавчої політики» та закріплювала основні цілі та завдання такої політики Української держави.

Список використаних джерел

1. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Вікторія Вікторівна Кондратішина. – Львів, 2009. – 275 с.
2. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія / М. М. Яцишин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 440 с.

3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Павло Львович Фріс. – К., 2005. – 440 с.
4. Гель А. П. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець : за ред. проф. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
5. Кримінально-виконавче право України : підручник / В. М. Трубников, В. М. Харченко, О. В. Лисодєд та ін. ; за ред. В. М. Трубникова. – Х. : Право, 2001. – 384 с.
6. Кримінально-виконавче право : підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін. ; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2015. – 392 с.
7. Исправительно-трудовой кодекс РСФСР 1933 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [https://ru.wikisource.org/wiki/Исправительно-Трудовой_Кодекс_РСФСР_\(1933\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Исправительно-Трудовой_Кодекс_РСФСР_(1933))

Одержано 24.10.2015

УДК 343.85:343.9

Олександр Григорович Колб,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

Іван Олександрович Колб,

кандидат юридичних наук, прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян прокуратури Київської області, м. Київ

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Як свідчить практика, запобігання злочинності здійснюється різними засобами: і правовими, і не правовими, процесуальними, організаційно-управлінськими та ін. При цьому, як обґрунтовано зробив висновок А. П. Закалюк, всі названі та інші засоби запобігання об'єднує те, що вони застосовуються та чинять вплив: а) лише після вчинення злочину для запобігання рецидиву; б) засобами, що мають інше спеціальне призначення і лише «попутно» відіграють запобіжну роль; в) у сфері, що регулюється нормами права; г) у межах, які визначаються нормами права [1, с. 328].

У той самий час, на відміну від названих різновидів (загальносоціального, кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та ін.), багато заходів запобігання злочинності чинять вплив:

- 1) Не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього.
- 2) У сфері, яка лише частково регулюється правом.
- 3) Засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення.
- 4) Інколи паралельно із засобами зазначених вище різновидів, але частіше після них.

Такі заходи становлять окремий різновид діяльності щодо запобігання злочинності – суто кримінологічний, який в науці називають спеціально-кримінологічними [1, с. 328–329], а за рівнем запобігання злочинам – спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності [2, с. 143]. Проте, як з цього приводу слушно зауважила Т. А. Третякова, диференціація профілактики злочинності, зокрема на загальносоціальну та спеціально-кримінологічну, має певною мірою умовний характер, позаяк існує низка

заходів, які поєднують у собі риси загальноспеціальної та спеціальної профілактики [3, с. 56]. Виходячи з цього, кримінологи виділяють поряд із загальносоціальним та спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності їх проміжний рівень – заходи, що мають загальносоціальний характер за змістом, та заходи, спеціалізовані за спрямованістю, тобто на запобігання спеціальним патологіям або в широкому розумінні – запобігання аномаліям у суспільстві [3, с. 56]. Але й у такому випадку пріоритетною є мета боротьби зі злочинністю, а тому заходи підтримки та допомоги особам із груп підвищеного соціального ризику мають явно виражений аспект запобігання саме злочинності. Більше того, саме на рівні спеціально-кримінологічного запобігання злочинності здійснюється головний зміст цієї діяльності – соціальний контроль та соціальна профілактика як в цілому злочинності, так і окремих її видів і проявів [1, с. 323].

У вузькому (суто функціональному) значенні під спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності розуміють сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних груп, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [2, с. 144]. Зважаючи на зазначене, В. В. Голіна обґрунтовано зробив висновок про те, що завданням спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативних явищ і процесів, їх обмеження й усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [4, с. 400]. Виходячи з цього, В. В. Голіна спеціально-кримінологічне запобігання злочинності поділив на три головні напрями, за якими розробляють та реалізують його заходи, а саме: а) кримінологічну профілактику; б) відвернення злочинів; в) припинення злочинів [2, с. 144].

На його думку, кримінологічна профілактика – це сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види [2, с. 144]. При цьому, залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, В. В. Голіна виділив такі види кримінологічної профілактики: а) профілактику випередження; б) профілактику обмеження; в) профілактику усунення; г) профілактику захисту [2, с. 144].

Профілактика випередження (зокрема, кримінологічна експертиза нормативно-правових актів [5, с. 189–257]), профілактика обмеження (наприклад, фонових явищ (наркоманії, алкоголізму, проституції і т. ін.) [6, с. 635–669]), профілактика усунення (детермінант організованої злочинності) та профілактика захисту (зокрема, захист потерпілих від злочину [7]) покликані анулювати незахищеність чи недостатню захищеність і

безпеку особи та матеріальних об'єктів та створити зовнішні ускладнення щодо посягань на охоронювані суспільством цінності [2, с. 144].

У контексті реалізації змісту спеціально-кримінологічного запобігання злочинності важливу роль відіграє також такий його напрям, як відвернення злочинів, що складається із сукупності заходів спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності (ст. 17 КК України) [2, с. 144]. При цьому заходи злочинної мотивації в кримінології розділені на дві групи:

1. Заходи переорієнтації антисуспільної настанови, що, у свою чергу, включають: а) спеціальні економічні та соціально-психологічні програми, які розраховані на те, щоб людина у суспільстві отримувала більш-менш повне заволодіння своїх потреб і відмовлялась від злочинних намірів; б) заходи, спрямовані на подолання у громадян антикримінальної культури; в) кримінологічна поінформованість населення (у контексті його більш тісного співробітництва з правоохоронними органами); г) організаційно-правові заходи, які підвищують у людей почуття відповідальності та виробляють у них уявлення про допустимі засоби досягнення своїх потреб.

2. Активні контрзаходи, що складаються із заходів переконання, різних форм примусу, застереження і допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі [2, с. 145].

Третій напрям спеціально-кримінологічного запобігання злочинності – припинення злочинних проявів – визначається науковцями як сукупність видів діяльності, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення і здійснення спеціальних заходів [2, с. 145]. При цьому, враховуючи особливість запобіжної діяльності на стадіях готування (ст. 14 КК України) і замаху на злочин (ст. 15 КК), що залежить від обсягу виконаної злочинної діяльності, особи винного, характеру тощо, у кримінології розрізняють такі заходи припинення злочинних проявів: а) заходи опанування; б) заходи обережності; в) заходи активного втручання [2, с. 145].

Заходи опанування здійснюються з метою досягнення добровільної відмови особи від продовження злочинної діяльності.

Заходи обережності застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої злочинної діяльності (посилення патрулювання певними правоохоронними органами біля стоянок транспортних засобів, що охороняються; зміна режиму роботи стоянок, що охороняються; розроблення

системи термінового зв'язку населення з поліцією в містах і селищах міського типу, на автомагістралях; створення спецпідрозділу з боротьби з викраденням транспортних засобів тощо).

Заходи активного втручання передбачають негайну редакцію правоохоронних органів у випадках, коли їх прогаяння потягне за собою безпосереднє посягання [2, с. 145].

Такими в цілому є доктринальні засади спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, які використані в цьому дослідженні як методологічне підґрунтя при висвітленні питань цього виду злочину. При цьому аналіз змісту даної проблематики здійснювався за тією схемою, що була використана у попередніх підрозділах зазначеної роботи, а саме: від загальної характеристики питань, пов'язаних зі спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності в цілому в Україні (загальне), оцінки змісту протидії організованим злочинності (особливе) до безпосереднього розкриття тематики, що досліджується (одиничне явище).

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
2. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
3. Кримінологія: навчальний посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
4. Голіна В. В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності / В. В. Голіна // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. В. В. Сташиса. – Х. : Право, 2008. – Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – С. 357–400.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 3 : Практична кримінологія. – 320 с.
6. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
7. Потерпілий від злочину: міждисциплінарне правове дослідження / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. – Х. : Кроссрууд, 2008. – 364 с.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8.00032:342.726-058.56

Наталія Олександрівна Костюшко,

курсант 2-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ У КОНТЕКСТІ КАРАЛЬНО- РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Сучасні соціально-політичні зміни в житті України визначили новий вектор розвитку пенітенціарної політики нашої держави. Очевидно, що нині в питанні ставлення до засуджених ми орієнтуємося на європейські принципи пенітенціарної політики.

У системі каральної політики важливим позитивним зрушенням є орієнтація на виправні (ресоціалізаційні, реадaptaційні) заходи щодо засуджених.

Цілеспрямований підхід у напрямку ресоціалізації засуджених дозволяє певною мірою повертати осіб, котрі потрапили до групи соціально-деадаптованих членів суспільства, до соціально-здорового способу життя.

У системі карально-виховної політики поряд із необхідними заходами впливу на засуджених, що визначає і певну систему покладених на засуджених обов'язків, важливе місце займає проблема їх правового статусу.

Правовий статус – це юридично закріплене положення особи в державі й суспільстві. У правовій доктрині виділяється декілька видів правового статусу: 1) загальний, або конституційний, статус людини і громадянина; 2) спеціальний, або родовий, статус окремих категорій громадян; 3) індивідуальний статус громадянина; 4) статус іноземців, осіб без громадянства, осіб із подвійним громадянством; 5) галузеві правові статуси особи. Правовий статус засуджених являє собою різновид спеціального статусу, який, у свою чергу, поділяється на правові статуси осіб, які відбувають різні види кримінальних покарань.

У найбільш загальному вигляді правовий статус засуджених можна визначити як засновану на загальному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків, що залежать від призначеного виду кримінального покарання та поведінки в період його відбування [1, с. 20].

Правовий статус засуджених визначається законами України, а також Кримінально-виконавчим кодексом, виходячи із порядку та умов виконання та відбування конкретного виду покарання.

Особливе місце у вирішення проблеми забезпечення прав засуджених є правовий статус засуджених іноземців.

Згідно з кримінально-виконавчим законодавством України правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Проблемі правового статусу засуджених в Кримінально-виконавчому кодексі України відведене особливе місце в главі «Правовий статус засуджених», де визначені основи правового статусу засуджених, основні права засуджених та основні обов'язки засуджених, право засуджених на особисту безпеку. Однак у зазначеній статті окремо не приділяється увага питанню проблеми правового статусу іноземних громадян та громадян без громадянства. У цьому можна бачити наступне розв'язання проблеми: дане положення стосується всіх засуджених незалежно від виду призначеного судом покарання.

Кримінально-виконавчим кодексом України визначено, що держава поважає й охороняє права, свободи, законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку. Такий захист забезпечується за допомогою прокурорського нагляду, судового та громадського контролю, зокрема відповідними відомчими органами, котрі наділені зазначеною компетенцією. При цьому держава застосовує спеціальні заходи щодо здійснення механізмів виправлення та ресоціалізації засуджених.

З іншого боку, на всіх засуджених у період відбування покарань поширюються права громадян, що визначено Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами, за винятком обмежень, які визначені кримінально-виконавчим законодавством України. Обсяг та рівень обмежень на гарантовані Конституцією прав залежить від злочину та винесеного вироку. Проте такі обмеження мають тимчасовий характер, за виключенням тих засуджених осіб, котрі отримали вирок позитивного відбування покарання в закладах позбавлення волі, оскільки вони діють лише в період відбування покарання і встановлюються лише законом. Ці право обмеження зумовлені метою захисту основ конституційного устрою, внутрішньої та зовнішньої безпеки, моральності суспільства, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів інших осіб.

Загалом зміст правового статусу, виходячи з теорії права, становлять суб'єктивні права, законні інтереси та обов'язки. В ст. 63 Конституції України зазначається, що засуджений користується всіма правами

людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [3].

Загалом засуджені, згідно з кримінально-виконавчим законодавством України, мають наступні права:

- на отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок та умови виконання й відбування призначеного судом покарання;
- на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості;
- звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищих органів, а також до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;
- давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою. Відповіді засудженим даються мовою звернення. У разі відсутності можливості дати відповідь мовою звернення вона дається українською мовою з перекладом відповіді мовою звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань;
- на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом. Охорона здоров'я забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, можуть за їх письмовою згодою пройти курс лікування від вказаних захворювань;
- на соціальне забезпечення, у тому числі й на отримання пенсій, відповідно до законів України.

Засудженому також гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права.

Засуджені іноземці мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, які не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, – з ди-

пломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист [2].

Відповідно до статті 7 Кримінально-виконавчого кодексу України держава поважає і охороняє права, свободи та законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку. Засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України та кодексом і встановлених вироком суду. Правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правовий статус засуджених визначається законами України, а також вказаним вище Кодексом, виходячи із порядку й умов виконання та відбування конкретного виду покарання.

Таким чином, на сьогодні проводиться відповідна демократична політика держави відносно засуджених. Ув'язненим надаються їх невід'ємні права, поряд з накладеними на них відповідними обов'язками. Пенітенціарна політика в проведенні послідовних кроків щодо захисту прав засуджених цим здійснює свій вплив на їх ресоціалізацію. Це відповідний напрямок державної соціальної політики, спрямований на надання комплексу соціальних послуг засудженим, які відбули чи відбувають покарання, та особам, для яких ув'язнення обрано як запобіжний захід, з метою їх повернення до суспільства і включення як здорових і повноцінних його членів.

Список використаних джерел

1. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. проф. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2005. – 256 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

Науковий керівник: Дубчак Людмила Миколаївна, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат філософських наук, доцент, м. Київ

Одержано 25.10.2015

УДК 343.81-058.56

Олег Миколайович Кревсун,

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕВЕДЕННЯ ЗАСУДЖЕНОГО З ОДНІЄЇ ВИПРАВНОЇ КОЛОНІЇ ДО ІНШОЇ

Зміна умов тримання засуджених має різні форми, але в сукупності вони являють собою прогресивну систему, яка ще за часів Радянського Союзу виділялася як окремих правовий інститут. Важливість такого інституту полягає в тому, що засуджені власною поведінкою, ставленням до суспільно-корисної праці та навчання можуть змінити своє правове становище як у бік поліпшення (зі збільшенням пільг), так і в бік погіршення (зі зменшенням пільг).

У процесі функціонування прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк мають місце деякі складнощі. Проілюструємо це на прикладі одного з інститутів зазначеної системи, а саме на переведенні засудженого з однієї виправної колонії до іншої.

Не може викликати сумнівів твердження про те, що будь-яка система в тій чи іншій галузі суспільно-економічних відносин формується з окремих її елементів.

Сукупність відповідних елементів, наприклад прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі, визначає її сутність, змістом якої є переведення засуджених в інші умови тримання, у збільшенні чи зменшенні їх прав на пільги. Інакше кажучи, застосування будь-якого з елементів прогресивної системи виконання покарання пов'язано з видозміненням кримінально-правових відносин, що виникають між засудженим, як суб'єктом даних відносин, і державою в особі виправної колонії [1, с. 34].

У даний час, згідно з ч. 1 ст. 93 КВК України, засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого. Переведення засудженого для дальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають по-

дальшому перебуванню засудженого в цій виправній чи виховній колонії. Порядок переведення засуджених визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Однак проблемним аспектом залишається те, що кримінально-виконавче законодавство не надає роз'яснення, що саме необхідно розуміти під «винятковими обставинами». Отже, зміст поняття «виняткові обставини» визначається на розсуд адміністрації установи, що в принципі є небажаним, оскільки адміністрація при цьому сама може визначати підстави для переведення засуджених, а це, в свою чергу, створює передумови для можливих зловживань і порушень прав та законних інтересів останніх.

Мають місце протиріччя також між ч. 2 ст. 93 КВК України та ч. 1 ст. 101 КВК України, оскільки перша норма передбачає, що переведення з однієї колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають подальшому перебуванню засудженого у цій виправній колонії, а друга дозволяє таке переведення залежно від досягнення засудженим певного ступеня виправлення (стає на шлях виправлення).

Зміна умов тримання засуджених в межах однієї виправної колонії містить у собі доволі вузький діапазон представлених засудженим прав. Натомість зміна умов тримання шляхом переведу їх з однієї установи до іншої дозволяє значною мірою послабити або посилити ступінь ізоляції, зменшити або збільшити кількість правообмежень і таким чином ефективніше вплинути на його поведінку. Необхідність такої зміни насамперед обумовлена тим, що в період відбування покарання відбуваються зміни у свідомості самого засудженого, в його відношенні до себе та оточуючих, до заходів виховного впливу, до праці та навчання. Довготривале ж перебування засудженого в одних умовах (соціальному середовищі) небажане і не може сприяти його виправленню. Негативний вплив такого середовища певною мірою нейтралізується шляхом зміни характеру правообмежень, як приклад, «переводом в исправительно-трудовое учреждение с менее строгим видом режима, что сглаживает противоречия между изменившимися свойствами личности осужденного и условиями, в которых он отбывает наказание» [2, с. 141].

Отже, змінюючи умови тримання засуджених шляхом переведення їх до виправної колонії іншого виду, адміністрація установи тим самим стимулює або карає засуджених.

Згідно з ч. 1 ст. 101 КВК України засуджені, які стають на шлях виправлення, переводяться:

- з приміщень камерного типу в звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки або колонію середнього рівня безпеки – після фактичного відбуття не менше однієї четвертої призначеного судом строку покарання;

- із звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки – після фактичного відбуття не менше половини призначеного судом строку покарання.

Необхідність переведення засуджених із звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки зумовлена відсутністю в колоніях максимального рівня безпеки, відповідно до ч. 1 ст. 94 КВК України, дільниці соціальної реабілітації.

На підставі п. 3.3 Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, затвердженої наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 08.02.2012 р. № 222/5, засуджені переводяться з колонії мінімального і середнього рівнів безпеки до колонії мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання в порядку, передбаченому ст. 101 та ч. 3 ст. 138 КВК України, після фактичного відбуття:

- 1) не менше однієї четвертої частини строку покарання, призначеного судом за злочин середньої тяжкості;
- 2) не менше третини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин, а також у разі коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;
- 3) не менше половини строку покарання, призначеного судом за особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше була звільнена умовно-достроково і вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання [3].

Практика показує, що переведення засуджених в колонію мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання дає позитивні результати за умови, якщо висновок адміністрації установи про переведення базується на глибокому та всебічному вивченні особистості засудженого. У той же час, незважаючи на те, що в абзаці 2 ч. 2 ст. 18 КВК України серед засуджених до позбавлення волі, які відбувають покарання у виправній колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дійсно зазначено: «...особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому цим Кодексом», аналіз положень КВК України про види переведень не дозволяє нам однозначно визначити, хто ж конкретно й на яких підставах може бути переведений саме до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання.

Потребує більш чіткого визначення і той факт, що в ПВР УВП передбачено, що зміна умов тримання засуджених шляхом їх переведення до виправних колоній іншого рівня безпеки здійснюється Апеляційною

комісією ДПтС України за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим з начальником територіального органу ДПтС України та спостережною комісією. Проте у ч. 3 ст. 100 КВК України зазначено, що таке переведення здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим із начальником територіального управління (відділу) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, і лише у випадках переведення засудженого у більш суворі умови тримання або збільшення обсягу встановлення правообмежень воно обов'язково погоджується зі спостережною комісією.

Отже, розглянувши зміну умов тримання засуджених шляхом переведення їх з однієї виправної колонії до іншої, стає помітним те, що на даний час у кримінально-виконавчому законодавстві мають місце певні суперечності, які виникають у процесі правового регулювання даного інституту. Увагу привертає той факт, що деякі види переведень закріплено тільки в ПВП УВП і не закріплено в КВК України. При цьому проблема виникає в процесі правового регулювання порядку зміни статусу засудженого до позбавлення волі, оскільки переведення, наприклад, зі збільшенням обсягу встановлених правообмежень для засуджених повинно бути закріплено виключно на законодавчому рівні, а не регулюватися відомчими нормативними актами.

Список використаних джерел

1. Аванесов Г. А. Прогрессивная система отбывания лишения свободы / Г. А. Аванесов. – М., 1970. – 48 с.
2. Якимович Ю. К. Правовая природа изменения условий содержания лишенных свободы и дальнейшее совершенствование исправительно-трудового законодательства / Ю. К. Якимович. – Томск, 1980. – С. 140–141.
3. Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0213-12>

Науковий керівник: **Амонс Марина Олександрівна**, кандидат юридичних наук, заступник начальника науково-дослідного центру з питань діяльності органів і установ Державної пенітенціарної служби України Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

Одержано 14.10.2015

УДК 343.8:342.726(042)-058.56

Олександр Володимирович Лисодєд,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ЗВЕРНЕННЯ

Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями ООН 1955 р. встановлюють, що кожний засуджений повинен мати можливість звертатися із заявами чи скаргами у будні до директора установи виконання покарань чи уповноваженого ним співробітника (п. 36.1). Їм повинна також надаватись можливість звернення і до органів центрального тюремного управління, органів судової влади чи інших компетентних органів. При цьому зміст таких заяв і скарг не повинен цензуруватися, а вони повинні бути викладені у відповідній формі та передані передбачуваними каналами. Такі заяви мають розглядатися терміново і відповідати на них слід без затримки, за винятком заяв чи скарг, які мають поверховий або безпредметний характер (п. 36.3, 36.4). Під час інспекції установ виконання покарань засуджені також повинні бути в змозі, коли це можливо, звернутися із заявами і скаргами до тюремних інспекторів. Вони повинні мати право говорити з інспектором чи якимось іншим працівником інспекції за відсутності директора чи інших працівників установи (п. 36.2). Європейські тюремні правила в редакції 2006 р. теж зазначають, що засуджені, індивідуально або групою, мусять мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальнику пенітенціарної установи або до будь-якої іншої компетентної інстанції (п. 70.1). Якщо в задоволенні прохання відмовлено або скарга відхилена, то причини повинні бути доведені до засудженого, а засуджений має право оскаржити це рішення у незалежній інстанції (п. 70.3).

Мінімальні стандартні правила також вказують, що засудженим треба давати можливість спілкуватися із зовнішнім світом через регулярні проміжки часу й під належним контролем – з їх сім'ями або друзями, які мають бездоганну репутацію, як шляхом листування, так і безпосередньо при відвідинах (п. 37). Європейські пенітенціарні правила теж наголошують, що засудженим треба дозволяти максимально часто

спілкуватися поштою, телефоном або за допомогою інших засобів спілкування зі своїми сім'ями, іншими особами і представниками зовнішніх організацій, дозволяється також відвідування їх цими особами (п. 24.1).

Ці міжнародні стандарти знайшли своє закріплення у національному законодавстві з питань виконання покарань лише з прийняттям КВК України. Так, у ст. 8 КВК України до основних прав засуджених віднесено і право засуджених звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань.

Зокрема, засуджені до позбавлення волі можуть реалізувати це право: 1) шляхом листування (ст. 113 КВК України); 2) через особистий прийом у посадових осіб установ виконання покарань, який здійснюється відповідно до Порядку особистого прийому громадян у територіальних органах управління, установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і навчальних закладах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 травня 2013 р. № 1018/5, та 3) через осіб, які здійснюють нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань і мають право відвідувати установи виконання покарань (ст.ст. 22–24 КВК України)

Стосовно останнього, то засуджені до позбавлення волі з пропозиціями, заявами та скаргами можуть звернутися:

а) по-перше, до посадових осіб територіальних органів та центрального апарату ДПтС України, які здійснюють відомчий контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань (ст. 23 КВК України);

б) по-друге, до прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 22 КВК України).

Згідно з п. 10.4 та 12.1 наказу Генерального прокурора України від 12 квітня 2013 р. № 7гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» відповідні прокурори повинні щомісячно перевіряти в установах попере-

днього ув'язнення та виконання покарань додержання вимог законодавства при розгляді звернень затриманих та засуджених та не рідше одного разу на місяць безпосередньо здійснювати особистий прийом ув'язнених та засуджених;

в) по-третє, до інших осіб, які мають право без спеціального дозволу (акредитації) відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок. За початковою редакцією ч. 1 ст. 24 КВК України таке право (з 2004 р.) і тільки для здійснення контролю отримали лише Президент України, Прем'єр-міністр України, Уповноважений Верховної ради України з прав людини, голови місцевих адміністрацій, на території яких розташовані установи виконання покарань, народні депутати та депутати, уповноважені місцевими радами, та сільський, селищний, міський голова на території відповідної місцевої ради.

За новою редакцією ч. 1 ст. 24 КВК України таке право (з 2014 р.) надане вже Президенту України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше п'яти осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Прем'єр-міністру України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини або спеціально уповноваженим ним представникам; голові, заступникам голови та членам Комісії при Президентові України у питаннях помилування; Міністру юстиції України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Міністру внутрішніх справ України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); членам Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головам місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані, або спеціально уповноваженим ними представникам (не більше п'яти осіб на відповідну територію); народним депутатам України, їх помічникам-консультантам, депутатам Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатам місцевих рад; Генеральному прокурору України, а також уповноваженим ним прокурорам і прокурорам, які здійснюють нагляд за виконанням покарань на відповідній території; головам, заступникам голови та членам спостережної комісії, які здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних

покарань; сільським, селищним, міським головам або спеціально уповноваженим ними представникам (не більше п'яти осіб) – на території відповідної місцевої ради; членам громадських рад при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його територіальних підрозділах – на відповідній території.

При цьому відвідування можливе: а) в будь-який час; б) безперешкодно; в) не тільки для контролю, а й для здійснення перевірок; г) за бажанням – у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації.

Ці особи, у тому числі представники засобів масової інформації, під час відвідування установ виконання покарань вправі безперешкодно, без обмеження в часі, із забезпеченням максимального сприяння працівниками та адміністраціями установ виконання покарань пересуватися територією установ виконання покарань, здійснювати аудіо- та відеозапис та поширювати отриману інформацію, ознайомлюватися зі звітністю, у тому числі й статистичною, проводити ревізії, здійснювати інспектування, подавати усні або письмові запити, перевіряти додержання законодавства, оскаржувати протиправні дії (бездіяльність) посадових та службових осіб установ виконання покарань, вимагати негайного припинення таких дій (бездіяльності) та притягнення до відповідальності винних осіб (з подальшим вичерпним письмовим повідомленням відповідної особи про вжиті (невжиті) заходи відповідальності протягом 10 днів з дня отримання відповідної вимоги), ознайомлюватися з особовими справами засуджених, іншими документами тощо, спілкуватися з будь-якими працівниками установ виконання покарань та засудженими (у тому числі на умовах анонімності). Режим в установах виконання покарань не повинен перешкоджати або використовуватися як перешкода реалізації цими особами своїх повноважень.

Поки що це дійсно досить цікаві новели кримінально-виконавчого законодавства. Як вони будуть реалізовані на практиці і чи будуть надавати засудженим до позбавлення волі у конкретній установі виконання покарань реальну можливість безперешкодно спілкуватися з такими особами, а особливо озвучувати скарги, – покаже час.

Одержано 24.10.2015

УДК [343.812:347.163(091)](470+571)«18»

Олександр Анатолійович Любич,

кандидат історичних наук, старший викладач Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України, м. Чернігів

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ОПІКУВАННЯ І ВІДВІДУВАННЯ ТЮРЕМ У РОСІЇ В ХІХ СТ.

Історія відвідування тюрем в Росії розпочалась у першій половині ХІХ ст. У той час за ініціативою членів Лондонського тюремного товариства, які прибули в Росію, і тодішнього міністра духовних справ і освіти князя Олександра Миколайовича Голіцина було розпочате створення Опікунського над тюрмами товариства. Створення його розтягнулось на п'ять років. Воно почало діяти з 1816 р., коли Голіцин і його лондонські колеги оглянули два десятки російських тюрем. Остаточно громада сформувалась у 1821 р. під егідою імператора Олександра І: указом було затверджено устав товариства і створено його керівні органи [1, с. 34].

До початку ХІХ ст. проблеми відвідування тюрем як такої у Росії не було. До часів правління Катерини ІІ державним харчуванням ув'язнені не забезпечувались, і перебуваючи у слідчих тюрмах і в інших тюремних закладах просто виводились на майдан, зв'язувались або сковувались по троє і під наглядом наглядача збирали гроші собі на харчування. Кожна людина мала можливість із ними поспілкуватись, поговорити, спитати їх про умови відбування покарання. Такий порядок було заборонено Катериною ІІ. Але остаточно цей вид годування в'язнів було ліквідовано при Олександрі І [2, с. 131].

На момент створення Опікунського над тюрмами товариства перед владою постали майже ті ж самі проблеми, що і сьогодні: нестача будівель, переповнення, хвороби, застаріле обладнання, жорстокість застосування спеціальних засобів. Відомо, наприклад, що кожне третє захворювання у тюрмі було пов'язане з запальними процесами після використання різних колодок, кайданів та іншого. Зрозуміло, перед ініціаторами створення Товариства постало питання про гуманізацію тюремної системи. Треба зауважити, що Опікунське над тюрмами товариство за тогочасною традицією мало громадсько-державний характер. Першим президентом (головою) цього товариства став сам Олександр Голіцин, другим – обер-поліцеймейстер Петербургу, третім – міністр юстиції Росії. Членами товариства були приватні особи – великі промислов-

ці, священнослужителі, письменники, громадські діячі тощо. З часом опікунське над тюрмами товариство здобуло достатньо розгалужену структуру. Існували товариства до 1893 р., потім їх було перетворено на тюремно-благодійні комітети, більшість функцій у них було відібрано і вони стали нагадувати сучасні опікунські структури [3, арк. 33]. До 1893 р. на опікунські над тюрмами товариства було покладено такі завдання: організація охорони здоров'я в тюрмах, духовного виховання, розподіл гуманітарної допомоги, організація матеріального постачання, шкільного навчання тощо. По суті справи ці громадсько-державні структури взяли на себе значну частину функцій тюремної адміністрації. До речі, на початку ХХ ст. в 180-мільйонній Російській імперії штат центрального апарату Головного тюремного управління нараховував всього 160 чоловік. Як ми бачимо, чисельність держапарату була незначною, і допомога громадськості була вкрай необхідною [4, с. 33].

Структура опікунських товариств у першій половині ХІХ ст. була такою: Голова (або декілька), директор і члени товариства. Директорів зазвичай нараховувалось від 20 до 30 чоловік. Система їх затвердження була досить складною. Частина директорів призначалась головою, частина – імператором (у губерніях – місцевим градоначальником або губернатором), частина – міськими думами, частина обиралась від станів. Фактично у директораті були представлені усі верстви суспільства. Членами ж Товариства ставали тільки ті особи, які робили грошові внески. Був статус довічного почесного члена, ним могла стати людина, яка внесла не менше тисячі рублів. Ті, хто вносив більше 500 руб., ставали просто почесними членами, людина, яка знайшла можливість внести більше 10 руб., записувалась звичайним членом. Правда, через три роки їй потрібно було вносити наступні 10 руб., в іншому випадку членство в Товаристві припинялось [5, с. 160].

До 1829 р. у Петербурзі й Москві Опікунські над тюрмами товариства мали дві автономні структури. Було Товариство як таке, і був ще Дамський Комітет товариства, який займався вирішенням проблем ув'язнених жінок. Дамський комітет мав окрему структуру, і якщо покровителем Товариства був імператор, то покровителем петербурзького Дамського Комітету – імператриця [6, с. 250]. У структурі тюремного управління в Росії був так званий спостерігач, у 1813 р. його замінили на директора, який фактично виконував функції теперішнього начальника установи. Це була людина, яка керувала усією режимною і оперативною діяльністю. І були опікуни – люди, на яких були покладені виховні, духовні, культурно-просвітні й частково фінансово-господарські функції. Вже після смерті Олександра І, у 1835 р., функції опікунських товариств були ще більше розширено. Один із опікунів призначався головою міс-

цевої влади (як правило, губернатором), другого опікуна призначало Опікунське над тюрмами товариство. З перших днів свого існування основним напрямком діяльності Товариства було відвідування тюрем. Саме після першого звіту про відвідування тюрем у 1819 р. Олександр І остаточно заборонив збір грошей на утримання ув'язнених на міських майданах [7, с. 171]. Результатом звіту про відвідування тюрем 1825 р. була заборона передачі спиртних напоїв (до цього у тюрми можна було передавати спиртне – вино і горілку). Також за результатами відвідування у 1829 р. було прийняте рішення про те, що вся гуманітарна допомога, що надходила не для конкретного ув'язненого, а для допомоги усім в цілому, буде розподілятися тільки Опікунським над тюрмами товариством, а не адміністрацією. З цього часу приватні особи не могли просто так передати свої пожертвування до тюрми, вони могли це робити тільки через Товариство [6, с. 220].

У 1865 р. завдяки зусиллям Товариства було заборонено піше-матниковий етап. Більшість смертей була тоді не у тюрмах, а на етапах. Найбільш масовими (біля половини усього тюремного населення) пенітенціарними установами у Росії були виправно-арештанські відділення, пізніше змінені на виправно-арештанські роти. Смертність у цих установах була незначною, тому що етап відбувався на 500–700 верст. Із тих же, хто йшов у каторжні тюрми, кожний четвертий помирав на етапі. Однією з причин було те, що вони йшли три дні поспіль. Тільки після цього був нормальний відпочинок. Каторжани під час етапу були поєднані один з іншим ланцюгом: у шеренгах колони – по три чоловіка, ті що йшли з лівого боку строю – по п'ять чоловік. У начальника етапної партії не було ключа від замка, щоб роз'єднати у разі потреби ув'язнених. Якщо хтось із них отримував травму або помирав, то його доводилось іншим тягнути з собою до місця призначення. Ця система проіснувала до 1865 р. і завдяки зусиллям опікунського товариства була заборонена. Є сенс зауважити, що російська держава у той час переживала складний економічний період: після відміни кріпосного права розпочались масові розорення. Але під тиском громадськості держава, збільшивши у 25 раз витрати на етап, знайшла можливість перевозити ув'язнених залізницею та водними шляхами сполучень. Наприклад, каторжників, яких відправляли до Сибіру, переправляли по р. Кама. Одними з перших пасажирів залізниць (у той час привілейованого виду транспорту) стали саме засуджені [7, арк. 5].

Між Опікунським над тюрмами товариством і владою було дуже багато конфліктів, що частково пов'язано з напівдержавним характером самого Товариства. Через такі конфлікти було знято з посади у 1824 р. князя Олександра Голіцина. Прийшов на засідання товариства у Петер-

бурзі обер-поліцмейстер Петербургу і зайняв місце головуючого. Ось таким могутнім був тиск поліцейського лобі, що імператор змушений був звільнити Голіцина з цієї посади, і не дивлячись на те, що останній залишився почесним Головою товариства, його фактичним керівником став обер-поліцмейстер.

До 1879 р. у Росії не було єдиного тюремного управління, було 15 відомств, яким підкорялись тюрми. Наприклад, у Сенату, який мав право осудити людину, була власна тюрма прямо у підвалі. Засуджений там сидів, і ніхто, крім Сенату, не міг переглянути цей вирок. Міські тюрми підкорялись губернаторам [8, арк. 30]. У 1879 р. створюється Головне тюремне управління, більшість установ перейшло в його відання, і з цього часу діяльність Опікунських над тюрмами товариств поступово згортається. І це не дивлячись на те, що ці Товариства вже зробили. Наприклад, саме Товариства створили школи у тюрмах. Це був беззаперечний успіх, за 80 років діяльності товариств школи було створено у всіх установах. Не дивлячись на це, діяльність Товариств була оцінена негативно, і у 1893 р. їх було перетворено на Тюремні благодійні комітети. Точніше, Опікунське товариство формально збереглося, але було позбавлене більшості своїх повноважень [9, арк. 25]. Тюремно-опікунські комітети займались тільки питаннями матеріальної допомоги ув'язненим. Остаточо історія відвідування тюрем у Росії закінчилась у 1918–1919 рр., тому що ні про який реальний вплив громадськості на положення ув'язнених після цього часу не могло бути і мови.

Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки. По-перше, значну роль у тюремних справах, у галузі виконання кримінального покарання відігравали державно-громадські структури. По-друге, не було закритих від суспільства сфер, будь-яка проблема, у тому числі й пов'язана з охороною ув'язнених, з режимними питаннями, була відкрита для суспільства. Третя особливість – активна участь релігійних діячів. До складу Опікунських над тюрмами товариств обов'язково входили представники церкви, священики і миряни, які займались релігійною освітою засуджених. Четверта особливість полягала в тому, що, не дивлячись на свій державно-суспільний характер, опікуни не цурались критикувати державу. Як можна побачити зі звітів Головного тюремного управління, тільки у 1880-ті рр. під тиском громадськості, яка відвідувала тюрми, було відмінено 15 циркулярів. Наприклад, було відмінено циркуляр, що передбачав серед інших впливів на ув'язнених використання тілесних покарань. До 1914 р. тілесний вплив як кримінальне покарання був дозволений. А в тюрмі тілесний вплив на людину як дисциплінарне покарання був заборонений у 1880-х рр. під впливом громадськості. І це одна особливість. Тюремна система враховувала національну специфі-

ку. Наприклад, у козацького населення була своя пенітенціарна система, яку контролював цар, але відносно незалежна. Крім того, відвідування тюрем було дозволене не тільки представникам титульної нації, пануючої релігії, але й іновірцям, інородцям тощо, тобто демократизм щодо прав меншин був достатньо розвиненим.

Список використаних джерел

1. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – СПб. : Брокгауз-Ефрон, 1890–1907. – С. 202.
2. Сухоруков М. Социальная работа в России / М. Сухоруков // Социальная защита. – 1995. – № 6. – С. 128–132.
3. ЦДІАУК. – Ф. 442. – Оп. 664. – Спр. 35. – Арк. 52–55.
4. Апракимова Ю. Благотворительность в городах Пермской губернии в последней трети XIX – начале XX в. / Ю. Апракимова // Милосердие и благотворительность в российской провинции : тез. докл. Всерос. науч.-пр. конф., 22–23 марта 2002 г. / под ред. М. Е. Главацкого. – Екатеринбург, 2002. – С. 31–35.
5. Дмитриев М. Н. Дома трудолюбия / М. Н. Дмитриев. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1900. – 264 с.
6. Мельников В. П. История социальной работы в России : учебное пособие / В. П. Мельников, Е. И. Холостова. – 2-е изд. – М., 2004. – С. 258.
7. Державний архів Харківської області. – Ф. 508. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5–6.
8. Державний архів Харківської області. – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр. 131.
9. Державний архів Харківської області. – Ф. 508. – Оп. 1. – Спр. 6.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.84(477)

Ольга Богданівна Макар,

курсант 3-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ЩОДО ПИТАННЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Довічне позбавлення волі є одним із видів кримінального покарання. Це найвища міра покарання в Україні, що прийшла на заміну смертній карі та є найсуворішим видом покарання, яке полягає у примусовій безстроковій ізоляції засудженого від суспільства шляхом тримання його у спеціально призначених для цього кримінально-виконавчих установах. Відповідно до ст. 64 Кримінально-виконавчого кодексу України покарання у виді довічного позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у передбачених випадках, якщо суд не вважає за можливе призначити позбавлення волі на певний строк. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку [1, с. 19].

Особи, засуджені до довічного позбавлення волі, не підлягають умовно-дostroковому чи достроковому звільненню від цього покарання. На підставі ч. 2 ст. 87 КК України актом про помилування може бути здійснена лише заміна цього покарання позбавленням волі на строк не менше двадцяти п'яти років. Відповідно до ст. 4 «Положення про порядок здійснення помилування», затвердженого Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015, при засудженні особи до довічного позбавлення волі клопотання про помилування може бути подане лише після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання [1, с. 21].

Існують певні особливості відбування покарання між жінками та чоловіками. Згідно зі ст. 18 КВК у виправних колоніях (секторах) середнього рівня безпеки тримаються жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, а також жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування.

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки та відповідних ізольованих секторах максимального рівня безпеки або слідчих ізоляторах. Чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі, розміщують у камерах з дотриманням вимог роздільного тримання, передбачених ст. 92 Кримінально-виконавчого кодексу України [1, с. 21].

У нашій державі на сьогодні діють умови і порядок відбування довічного позбавлення волі, які істотно відрізняються від існуючих у розвинених країнах світу і не відповідають Європейським тюремним правилам, прийнятим Радою Європи. Цей факт виявлений при інспектуванні установ виконання покарання в Україні Європейським Комітетом проти тортур, коли умови утримання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні, були однозначно визнані як невідповідні міжнародним стандартам поводження із засудженими і були рекомендовані до перегляду [2, с. 123].

Це стало наслідком багатьох чинників, головними з яких є, поперше, відсутність такої законодавчої бази, яка б давала реальну можливість особі, засудженій до довічного позбавлення волі, довести своє виправлення і відбувати покарання в тих умовах, на які вона заслуговує завдяки своїй поведінці в установах виконання покарань. Потребує додаткового правового регулювання призначення довічного позбавлення волі на основі диференціації, тобто максимального врахування характеру скоєного злочину, причин і умов, які сприяли його вчиненню, а головне – особистості злочинця (обставини і мотиви скоєння злочину, його психологічні та психічні особливості, ступінь педагогічної занедбаності). Слід запровадити новий порядок виконання покарання, що засновується на принципах індивідуального підходу до перевиховання засуджених. Крім того, відсутній закон про довічне позбавлення волі, який би визначав основні конституційні права і обов'язки особи, засудженої до найтяжчого виду покарання, тому що норми кримінально-виконавчого права майже не стосуються питання про конституційні права і обов'язки громадян України щодо вказаної категорії осіб.

Залишаються за межами правового регулювання багато відносин у галузі сім'ї та шлюбу, спадкування. Не може бути повною мірою поширене на засуджених конституційне право про недоторканість житла і таємницю листування. Право недоторканості особи обмежується тим, що в будь-який момент засуджений може бути підданий обшуку, а його речі та спальне місце – огляду.

Отже, для того щоб відбування довічного позбавлення волі відповідало міжнародним стандартам, необхідно:

- розробити та прийняти процедури для створення, втілення та перегляду індивідуальних програм для довічно ув'язнених з особливим акцентом на програмах навчання та виправлення;
- виховувати почуття відповідальності у довічно ув'язнених способами їх залучення до всіх сфер життя в установі;
- надавати довічно ув'язненим можливості для спілкування та збереження соціально корисних контактів із зовнішнім світом;
- розробити і використовувати системи спілкування і стилю керівництва, які б заохочували налагодження позитивних відносин засуджених з персоналом установи;
- вдосконалити підготовку персоналу для вирішення проблем довічно ув'язнених;
- забезпечувати участь медичних працівників, психологів та інших спеціалістів у наданні консультацій засудженим до довічного позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – С. 21.
2. Мостепанюк Л. Відбування довічного позбавлення волі в Україні та за кордоном: проблеми і перспективи / Л. Мостепанюк // Підприємництво, господарство і право. – Київ, 2004. – № 5. – С. 121–124.

Науковий керівник: **Микитась Ірина Миколаївна**, викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук, м. Київ

Одержано 21.10.2015

УДК 343.8:343.26-0552

Ірина Миколаївна Микитась,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими застосовуються до всіх ув'язнених без будь-якої дискримінації, тому при їх застосуванні слід враховувати особливі потреби і реальний стан усіх ув'язнених, у тому числі і засуджених жінок. Однак в Правилах, прийнятих більше 50 років тому, не приділялося достатньої уваги особливим потребам жінок. Зі збільшенням числа засуджених жінок суспільству необхідно звернути увагу на питання щодо поведінки з засудженими жінками, яке набуває особливого значення й актуальності.

Однією з найбільш характерних рис особистості жінок, які скоюють злочини, є їх дезадаптація в сучасному суспільстві. Тому ресоціалізація їх після звільнення від покарання – одне з основних завдань держави.

Вся робота з виправлення засуджених може розглядатися як підготовчий етап їх соціальної адаптації до умов життя на волі.

Організація роботи з попередження злочинності жінок повинна складатися з низки взаємозалежних етапів, сукупність яких необхідно направити на формування у даної категорії засуджених соціально значущої активної життєвої позиції.

Дорослі жінки, опинившись на волі, починають поводитися як діти: провокують дрібні сварки, їм властиві емоційна неврівноваженість, безвідповідальність. Така поведінка жінки ускладнює її виживання на волі.

Порушення здатності до соціальної адаптації, звичка до інфантильного способу життя, розрив соціальних зв'язків ускладнюють адаптацію жінки до життя на волі після звільнення.

Станом на 1 жовтня 2015 року в Україні в 11 установах відбування покарань для тримання жінок відбувало покарання 2561 особа, серед яких 23 жінки засуджені до довічного позбавлення волі.

Саме з урахування вразливості засуджених жінок Кримінально-виконавчий кодекс України й передбачає певні особливості відбування ними покарання у виді позбавлення волі, що полягають у розширенні

кола прав вагітних жінок, матерів-годувальниць та жінок, які мають дітей віком до трьох років. Вчинення злочину жінкою в стані вагітності за ст. 66 Кримінального кодексу України є обставиною, яка пом'якшує покарання, а кримінальне законодавство в більшості санкцій статей передбачає меншу кримінальну відповідальність для жінок, які мають неповнолітніх дітей. Тому засудження такої жінки до позбавлення волі може наставати лише у виняткових випадках та з урахуванням підвищеної небезпеки вчиненого злочину або особи.

Відповідно до ст. 18 і ст. 150 Кримінально-виконавчого кодексу України жінки відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними або полегшеними умовами тримання, колоніях середнього рівня безпеки та секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. У колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання направляються жінки, засуджені до позбавлення волі за злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. У виправні колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання переводяться жінки із виховних колоній після досягнення 18-річного віку для подальшого відбування покарання.

Особливої уваги потребує категорія засуджених жінок, які вагітні, та жінки, які мають дітей у віці до трьох років. Це зумовлено тим, що всі негативні наслідки впливу цього покарання на зазначену категорію засуджених справляє посилений руйнівний вплив. Ця категорія засуджених за сучасних умов є особливо незахищеною та вразливою. Труднощі, з якими стикаються ці жінки під час відбування покарання та після звільнення з місць позбавлення волі, посилюються, враховуючи наявність у цих жінок малолітніх дітей.

Отже, перебування в соціальній ізоляції надає великий негативний вплив на засуджених жіночої статі. У результаті цього у більшості жінок порушуються зв'язок із соціальним середовищем. Це викликає необхідність створення мережі центрів соціальної адаптації, що дозволять вирішити відразу багато постпенітенціарних проблем, пов'язаних зі звільненням із місць позбавлення волі, в тому числі сприятимуть зменшенню рецидивної злочинності.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.845

Ігор Іванович Митрофанов,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ

Кримінально-правові норми, визначаючи ті чи інші юридичні факти, не можуть застосовуватися безпосередньо, тому для впровадження їх приписів у регульовані суспільні відносини підключаються норми процесуального та виконавчого (процедурного) кримінального права. Процедурні норми відіграють дуже важливу роль у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Вони породжують відповідні правовідносини, в межах яких досягається кінцева мета такої відповідальності. При реалізації кримінальної відповідальності за допомогою покарання його мета може бути досягнута до закінчення строку, на який воно призначено судом винному у вчиненні злочину. Норми виконавчого кримінального права передбачають не лише дострокове припинення реалізації кримінальної відповідальності, а й покращення умов її реалізації за наявності позитивних змін в особі засудженого, що відображається в його поведінці.

Серед юридичних фактів, що можуть спричинити покращення умов реалізації кримінальної відповідальності, нами виокремлюється можливість заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. У зв'язку з прийняттям і введенням в дію Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) відбулася певна неузгодженість у регулюванні цього питання нормами процесуального і виконавчого кримінального права. Так, процедура заміни невідбутої частини покарання більш м'яким визначена ст. 154 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), хоча і називається: «Порядок дострокового звільнення від відбування покарання».

Відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК стосовно засудженого, щодо якого, відповідно до ст. 82 Кримінального кодексу України (далі – КК), може бути застосована заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань у місячний строк надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому КПК. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим установ-

леної КК України частини строку покарання зобов'язана в місячний строк розглянути питання щодо можливості представлення його до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Тобто аналіз тексту цих приписів дозволяє дійти висновку, що лише орган або установа виконання покарань може ініціювати питання заміни невідбутої частини покарання більш м'яким для вирішення його судом.

Однак норми процесуального кримінального права розширили коло суб'єктів ініціювання заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Так, відповідно до ст. 539 КПК України питання, що виникають під час та після виконання вироку, вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом, у тому числі і про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким. Проте алгоритм дій органу або установи виконання покарань при зверненні інших суб'єктів до суду щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким законодавчо не врегульований.

Відповідно до п. 6.8 Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 845/7, у разі прийняття комісією установи позитивного рішення про подання до суду матеріалів щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким підрозділ готує до суду подання, яке містить анкетні дані, у тому числі про наявність чи відсутність непогашених та незнятих судимостей, про відбуту частину строку покарання, поведінку, ставлення до праці та навчання за весь час відбування покарання, до якого долучаються висновок комісії установи (слідчого ізолятора – СІЗО), характеристика на засудженого та особова справа. Після погодження подання зі спостережною комісією (службою у справах дітей) матеріали направляються до суду. А це означає, що адміністрація виправної установи (СІЗО) готує до суду матеріали подання відносно засудженого лише після прийняття спостережною комісією позитивного рішення про подання до суду матеріалів щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, що протирічить приписам ст.ст. 537 і 539 КПК України.

Отже, це питання потребує негайного вирішення в законодавстві шляхом узгодження відповідних норм процесуального і виконавчого кримінального права. Крім того, ми акцентуємо увагу на тому, що згідно з ч. 1 ст. 82 КК України особам, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням, причому будь-яким із

переліку, визначеного ст. 51 КК України, і необов'язково найближчим у цьому переліку. Головне, що вимагає ч. 1 ст. 82 КК України, щоб у таких випадках більш м'яке покарання було призначено в межах строків, установлених у Загальній частині КК для цього виду покарання, і не перевищувало невідбутого строку покарання, призначеного вироком.

При заміні невідбутої частини покарання більш м'яким суди мають керуватися статтями Загальної частини КК, якими регулюється правова природа конкретного виду покарання та визначаються строки (розміри). Не будь-яким більш м'яким покаранням можна замінити покарання, визначене судом в обвинувальному вироку. Так, суд не може замінити загальний вид покарання спеціальним, наприклад, невідбутої частину позбавлення волі на певний строк – службовими обмеженнями для військовослужбовців цивільній особі тощо. Що ж стосується питання про заміну покарання у виді позбавлення волі на певний строк штрафом, то вчені з цього приводу не можуть дати однозначної відповіді. В навчальній літературі висловлюється думка, згідно з якою позбавлення волі не можна замінити штрафом, оскільки такий підхід вважався б відкупом від відбування невідбутої частини призначеного судом позбавлення волі на певний строк. Разом із тим, така точка зору суперечить положенням ч. 1 ст. 82 КК України, за якими штраф можливо використовувати для заміни позбавлення волі на певний строк. У разі, якщо суд після ретельного з'ясування ставлення засудженого до вчиненого злочину, праці та навчання, додержання ним вимог режиму, участі у самодіяльних організаціях засуджених виправно-трудової установи, а також його намірів щодо прилучення до суспільно корисної праці та потреби в наданні допомоги при обранні місця проживання і працевлаштування дійде висновку про достатність штрафу для досягнення мети ресоціалізації, то немає ніяких підстав для його незастосування при заміні відповідно до ст. 82 КК України.

Правова природа заміни невідбутої частини покарання більш м'яким полягає в тому, що засуджений звільняється від відбування призначеного судом суворого покарання, продовжуючи відбувати більш м'який вид покарання, встановлений судом. Це дає підставу стверджувати, що заміну невідбутої частини покарання більш м'яким не можна в чистому вигляді віднести до різновиду звільнення від відбування покарання. При цьому кримінально-правові відносини не припиняються та продовжується подальша реалізація кримінальної відповідальності відносно засудженого.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким є правом суду, що застосовується з урахуванням поведінки засудженого під час відбування покарання. КК чітко конкретизує таку поведінку – став на шлях виправлення, на відміну від сумлінної поведінки і ставлення до праці, що свідчать про виправлення засудженого, для умовно-дострокового його звіль-

нення від відбування покарання. Такий підхід законодавця пояснюється тим, що ст. 82 КК регулюються питання заміни одного покарання іншим, більш м'яким, коли суспільна небезпека засудженого ще зберігається, але його поведінка свідчить про позитивні зміни в його особі. Саме це й визнається ключовим у застосуванні заохочувальних норм у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. На це й розрахована прогресивна система відбування (виконання) призначеного судом покарання.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким є безумовною і остаточною, а рішення суду щодо такої заміни не може бути скасовано через неналежну поведінку засудженого. У разі, якщо засуджений, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до призначеного за нього покарання цілком чи частково приєднує тільки невідбуту частину нового покарання за правилами, передбаченими у ст.ст. 71 і 72 КК України.

У механізмі реалізації пом'якшення призначеного покарання нами виокремлюється проблема, що виникає з приводу визначення можливості пом'якшення покарання, що замінено вже судом на підставі ст. 82 КК України, і яким чином у цьому випадку вираховуються строк відбутого вже покарання. Це пов'язано з тим, що у ч. 5 ст. 82 КК України передбачена можливість застосування умовно-дострокового звільнення до осіб, яким покарання замінене більш м'яким, за правилами, передбаченими ст. 81 КК України.

Пленум Верховного Суду України у п. 11 Постанови «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року № 2 зазначив, що при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким щодо засудженого, покарання якому було пом'якшено згідно з актом амністії, помилування або за рішенням суду, фактично відбута частина покарання повинна обчислюватись виходячи з покарання, встановленого актом амністії, помилування або рішенням суду. Отже, після заміни невідбутої частини покарання більш м'яким строк для послідувочої заміни вже більш м'якого покарання вираховуються з моменту прийняття відповідного рішення судом і з зарахуванням відповідно до ст. 72 КК України часу знаходження в місцях позбавлення волі до прибуття до іншої установи виконання покарання для його відбування.

Таким чином, слід констатувати, що вирішення питань реалізації кримінальної відповідальності мають регулюватися узгодженими між собою відповідними нормами, матеріального, процесуального і виконавчого кримінального права.

Одержано 05.10.2015

УДК 343.82(100)

Ірина Сергіївна Михалко,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Вивчення та аналіз досвіду пенітенціарних систем у зарубіжних країнах видається актуальним з огляду на можливість використання найбільш прогресивних ідей їх пенітенціарної політики з метою подальшого реформування та реорганізації вітчизняної кримінально-виконавчої системи в сучасних реаліях, формулювання наукових рекомендацій для переробки вітчизняної нормативно-правової бази й вирішення практичних завдань різних рівнів, вироблення нових підходів у діяльності органів та установ виконання покарань і приведення їх у відповідність із міжнародно-правовими стандартами. Розглянемо деякі питання діяльності зарубіжних пенітенціарних систем.

В аспекті розширення переліку запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, ефективним останні десять років у країнах світу є використання електронних засобів контролю та надзору за засудженими як альтернативного заходу покарання. Так, у Швеції електронні браслети обирають засуджені на строки до 3 місяців – дрібні крадії та водії, які потрапили в ДТП. В Австрії електронні ножні браслети надівають на достроково звільнених, яких було засуджено до строків менше трьох років [1, с. 54–55]. Цікавим є досвід Франції щодо використання електронних засобів контролю в профілактичних цілях, де парламентом було розглянуто законопроект, який (у разі його схвалення) дозволить суддям зобов'язувати осіб, причетних до вчинення статевих злочинів, носити електронні браслети протягом певного періоду навіть після відбуття покарання з метою контролю та запобігання вчиненню нових протиправних дій [2].

Стосовно пробації слід зазначити, що проектом КВК Казахстану, наприклад, передбачається широкомасштабне введення комплексної Служби пробації щодо широкого кола осіб, а саме: засуджених умовно, засуджених до обмеження волі, умовно-достроково звільнених, а також

відносно осіб, яким судом встановлений адміністративний нагляд [3]. У Кореї, наприклад, стосовно неповнолітніх правопорушників разом із наказом про пробацію (яку називають «заходами захисту», що включають сім різновидів цих заходів), суди можуть застосовувати додаткові заходи виховного впливу (умови пробації), такі як громадські роботи й відвідування лекцій. Застосування додаткових заходів можливе тільки до неповнолітніх, які досягли 16-річного віку. Для реалізації цього заходу відповідальності, а також координації діяльності громадських організацій у сфері реалізації громадських робіт у Кореї було створено 6 центрів громадських робіт [4, с. 158–159]. Включення громадських робіт як правового наслідку вчинення правопорушень має певний виховний потенціал та може бути ефективним заходом впливу на неповнолітнього, зокрема з точки зору трудової зайнятості особи, певної м'якості заходу як непов'язаного з позбавленням волі та його компенсаційного характеру як заходу відшкодування суспільству шкоди, заподіяної правопорушенням.

Прогресивною є і новація законодавця Республіки Білорусь стосовно встановлення превентивного нагляду, що відповідає адміністративному нагляду, який існує в Україні, й профілактичного спостереження за особами після відбуття покарання впродовж строку судимості. У проекті Закону Республіки Білорусь «Про основи діяльності з профілактики правопорушень» також передбачена окрема ст. 32 «Профілактика правопорушень з боку осіб, що мають судимість», яка визначає перелік заходів профілактики правопорушень відносно осіб, які мають судимість [5, с. 6].

Щодо вдосконалення принципів діяльності підприємств установ виконання покарань, то очевидно є необхідність підвищення відкритості кримінально-виконавчої системи та націленість її на співпрацю з громадянським суспільством (релігійними, благодійними організаціями, волонтерами) і бізнесом при виконанні покарань. Основним завданням громадських організацій повинна бути диференційована допомога з урахуванням особливостей та інтересів різних категорій раніше засуджених (молоді, жінок, інвалідів тощо), пошук та створення робочих місць, взаємодія зі структурами влади, формування матеріальних фондів [6, с. 322].

Одним із напрямів зниження існуючого навантаження на підрозділи кримінально-виконавчої системи РФ є залучення до виконання допоміжних видів робіт волонтерів, які здебільшого є студентами, реалізація якими своїх соціальних, благодійних та духовних інтересів стимулюється: набуттям досвіду, додаткових знань і навичок практичної роботи; забезпеченням доступу до наявних сучасних відкритих джерел інформації; наданням довідок, характеристик, відгуків або рекоменда-

цій, які містять відомості про якість виконаних робіт, рівень кваліфікації та стаж діяльності волонтером [7, с. 162].

Цікавою новацією у сфері діяльності пенітенціарних установ у 90-х рр. XX ст. в США, Великій Британії, Австралії стала їх приватизація, що було обумовлено проблемою переповнення виправних установ і зростанням витрат на їх утримання. Це призвело до існування на ринку пенітенціарних послуг цих країн приватних тюремних компаній, що здебільшого у партнерстві з державними органами здійснюють широкий спектр послуг із проектування, будівництва та управління тюрмами, надання медичних послуг, послуг із забезпечення безпеки, реалізації ряду спеціальних програм, транспортування засуджених тощо. Прихильники приватизації в області виконання покарання вважають, що приватні виправні установи дозволяють заощаджувати бюджетні кошти, здійснювати будівництво в найкоротші терміни, пропонувати велику кількість реабілітаційних програм [8, с. 149, 151]. Наприклад, у Південній Кореї з 1984 р. діє система навчання засуджених поза ґратами пенітенціарних установ, що ґрунтується на базі низки приватних підприємств [9, с. 198]. Таким чином, існування приватних тюрем, з огляду на українську дійсність, не є можливим, але залучення приватного капіталу щодо здійснення певних послуг у сфері виконання покарань в обмін на певні пільги з боку держави залучить додаткові фінанси на покращення рівня надання послуг у цій сфері. У Німеччині в цілому позитивною можна визнати практику обов'язкового відрахування коштів засудженими у пріоритетному порядку на окремий рахунок з метою матеріального забезпечення періоду адаптації після звільнення. Сума повинна бути достатньою для утримання як самих засуджених, так і їх утриманців протягом чотирьох тижнів [10, с. 38]. З точки зору імплементації позитивного досвіду функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн заслуговують на увагу такі перспективні напрямки реформування, як: розширення переліку запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі; встановлення нових форм нагляду за засудженими з використанням електронних засобів контролю; організація постпенітенціарного контролю за звільненими; формування фонду постпенітенціарної допомоги звільненим з місць позбавлення волі; сприяння відкритості кримінально-виконавчої системи; залучення до виконання допоміжних видів робіт волонтерів.

Список використаних джерел

1. Колбасова Е. В. Механизм применения электронных средств контроля и надзора за осужденными к ограничению свободы / Е. В. Колбасова // Юрид. наука. – 2011. – № 3. – С. 54–56.

2. Шмагун О. Переваги та шляхи вдосконалення використання електронних засобів контролю в Україні [Електронний ресурс] / О. Шмагун. – Режим доступа : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2931>.
3. Проект Уголовно-исполнительного кодекса (новая редакция). Краткая справка по проекту Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://mvd.gov.kz/portal/page/portal/mvd/MVD/mvd_nav_main1/NPB.
4. Мальцев А. А. Значение принудительного труда в борьбе с преступностью несовершеннолетних в Республике Корея: правовые и практические аспекты / А. А. Мальцев // Бизнес в законе. – 2008. – № 2. – С. 158–160.
5. Антонян Е. А. Международный опыт предупреждения рецидива преступлений / Е. А. Антонян // Преступление, наказание, исправление (к 20-летию принятия Конституции РФ) : сборник тез. выступлений участников мероприятий междунар. пенитенциар. форума (Рязань, 5–6 декаб. 2013 г.). – Рязань : Акад. ФСИН России, 2013. – С. 5–8.
6. Лелюх В. Ф. Современные виды (формы) контроля над деятельностью исправительных учреждений в период реформирования уголовно-исполнительной системы России / В. Ф. Лелюх // Вест. Кемеровского гос. ун-та. – 2012. – № 3. – С. 317–325.
7. Бочаров А. Я. Привлечение волонтеров как один из способов оптимизации профессиональной деятельности психологов уголовно-исполнительной системы / А. Я. Бочаров // Преступление, наказание, исправление» (к 20-летию принятия Конституции РФ) : сборник тез. выступлений участников мероприятий междунар. пенитенциар. форума (Рязань, 5–6 декабря 2013 г.). – Рязань : Акад. ФСИН России, 2013. – С. 161–163.
8. Сморгунова А. Л. Стратегии контроля над преступностью в США и Великобритании: приватизация тюрем / А. Л. Сморгунова // Известия Российск. гос. педагогич. ун-та им. А. И. Герцена. – 2007. – № 46. – Т. 9. – С. 149–158.
9. Тохова Е. А. Зарубежный опыт социально-правового контроля за лицами, освобожденными из исправительных учреждений / Е. А. Тохова // Пробелы в российском законодательстве. – 2009. – Вып. № 1. – С. 198–201.
10. Закревская Ю. М. Правовой режим денег и денежных средств осужденных в местах лишения свободы в России и Германии / Ю. М. Закревская // Вест. Томского гос. ун-та. – 2012. – № 4. – С. 36–42.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.846:[342.137.4:343.271]

Олег Іванович Настасяк,

провідний науковий співробітник відділу досліджень діяльності прокурорів у кримінальному провадженні Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА ПРИ ВИРІШЕННІ СУДОМ ПИТАННЯ ПРО УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

На підставі вивчення рішень судів про результати розгляду клопотань (подань) щодо повторного застосування ст.ст. 81, 82 Кримінального кодексу України (КК України) [1] стосовно в'язнів, яким позбавлення волі замінено на обмеження волі, встановлено, що місцевими та апеляційними судами неоднаково застосовується п. 8 ст. 154 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України), яким визначено, що особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням або в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо вони були направлені у місця обмеження волі або позбавлення волі у випадках, передбачених законом, можуть бути знову представлені до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким не раніше як через один рік з дня винесення ухвали про направлення у місця обмеження волі або позбавлення волі [2].

Однак суди приймають рішення як про відмову у повторному застосуванні пільг, якщо з попереднього застосування не минуло року, так і про застосування подань і клопотань з цього приводу.

Наприклад, ухвалою Ірпінського міського суду від 25.02.2015 р., яка залишена без змін ухвалою Апеляційного суду Київської області від 06.04.2015 р., відмовлено у задоволенні клопотання засудженого В. про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, оскільки не пройшов рік після заміни йому невідбутої частини покарання більш м'яким (ухвала від 26.11.2014 р.), як того вимагає ч. 8 ст. 154 КВК України. Така ж позиція судів у справі щодо умовно-дострокового звільнення засудженого С.

Аналогічно ухвалою Ірпінського міського суду від 25.02.2015 р. відмовлено у задоволенні також клопотання засудженого М. Разом з тим,

Апеляційним судом Київської області за результатами розгляду апеляційної скарги останнього зазначено, що суд першої інстанції неправильно розтлумачив зазначену норму, допустивши суперечність її точного змісту, а саме суд першої інстанції не звернув уваги на відсутність у матеріалах справи ухвали суду про направлення особи в місця обмеження волі чи позбавлення волі, а ухвала суду про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, що мається у справі, не є тотожною судовому рішенню про направлення у місця обмеження волі. У зв'язку з цим, доводи апеляційної скарги засудженого про неправильне застосування судом ч. 8 ст. 154 КВК України судом визнано слушними. Така ж позиція Апеляційного суду Київської області у справі щодо умовно-дострокового звільнення засудженого С.

Водночас відповідно до ч. 1 ст. 537 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [3] серед питань, які вирішуються судом під час виконання вироків закріплено як самостійні: питання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (п. 3 ч. 1), питання про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вищою інстанцією (п. 8 ч. 1), і питання про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років (п. 5 ч. 1), та інші, за виключенням питання про направлення у місця обмеження волі. Вказане підтверджує, що ухвала про направлення у місця обмеження волі дійсно не є тотожною ухвалі про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким. Тому вбачається, що посилання у ч. 8 ст. 154 КВК не на ухвалу про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, а на ухвалу про направлення у місця обмеження волі, з дня прийняття якої буде відраховуватися строк в один рік для представлення засудженого до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, є недоліком законотворчої діяльності, що ускладнює, але не унеможливорює застосування досліджуваної норми.

До внесення змін до ч. 8 ст. 154 КВК України для усунення описаного вище недоліку, варто керуватися положенням ч. 1 ст. 534 КПК України, де вказано, що у разі необхідності спосіб, строки та порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Тобто в ухвалі про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким можуть визначитися й інші питання, пов'язані з виконанням ухвали, зокрема питання про направлення у місця обмеження волі. Виходячи із зазначеного, суду доцільно при винесенні ухвали про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким до її резолютивної частини включати пункт, відповідно до якого засуджений має направлятися для відбування покарання у місця обмеження волі. В іншому випадку прокурору доведеться наполягати на цьому шляхом оскарження рішення суду.

Одночасно з цим, проводячи аналіз ч. 8 ст. 154 КВК України, варто зазначити, що передбачений в ній обмежувальний строк в один рік для повторного представлення засудженого до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким є порушенням підпорядкованості нормативно-правових актів. Такий умовивід впливає з наступного.

Основним законом, який регламентує питання кримінальної відповідальності, є Кримінальний кодекс України, і лише в ньому можуть передбачатися умови застосування кримінально-правових заходів, у тому числі умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Чинним КК України не закріплено обмеження можливості повторного застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо особа довела своє виправлення або стала на шлях виправлення. У свою чергу, КВК України належить до похідних нормативно-правових актів у цих питаннях, тому пріоритет має надаватися положенням КК України.

З огляду на це видається, що в ч. 8 ст. 154 КВК України треба відмовитися від обмежень, не передбачених у КК України, особливо коли частина невідбутого покарання може бути меншою, ніж строк, після закінчення якого особа може бути представлена до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
2. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // Голос України. – 2003. – 29 серпня (№ 161).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Науковий керівник: Богатирьова Ольга Іванівна, головний науковий співробітник відділу досліджень діяльності прокурорів у кримінальному провадженні Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, м. Київ

Одержано 24.10.2015

УДК 343.8.008.6

Євген Олександрович Огородник,здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків

КОНТРОЛЬ У СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ

Серед напрямів забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики окремо слід виділити проблему контролю за діяльністю органів та установ виконання покарань з боку міжнародних організацій, органів державної влади і місцевого самоврядування. Головний його зміст – дотримання Конституції України, законів України, загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права під час виконання покарань, пов'язаних з обмеженням прав і свобод особи, яка посягнула на охоронювані законом суспільні відносини. Тобто така проблема контролю є комплексною і реалізується в перелічених нижче формах.

Залежно від суб'єкта, який здійснює контрольні функції, можна виділити такі основні види контролю за діяльністю органів та установ виконання покарань: міжнародний контроль, державний контроль і громадський контроль.

Міжнародний контроль здійснюється уповноваженими на те міжнародними організаціями та інституціями на підставі міжнародних актів про права людини і передбачається Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенцією проти катувань та інших жорстоких або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання (1984 р.), а також Факультативним Протоколом до неї, Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню (1987 р.) та цілою низкою інших. Однією з основних форм міжнародного контролю є проведення інспекційних перевірок діяльності органів та установ виконання покарань кримінально-виконавчої системи України уповноваженими представниками міжнародних організацій, за результатами яких складаються доповіді, що містять рекомендації щодо усунення виявлених порушень і поліпшення захисту засуджених осіб. Міжнародний контроль може також здійснюватися шляхом розгляду і вирішення скарг засуджених

на порушення їх прав уповноваженими міжнародними інституціями, зокрема Європейським судом з прав людини, рішення якого за результатами розгляду таких скарг є обов'язковими для України.

Особливе місце тут посідають Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями, які містять загальні стандарти з питань розміщення засуджених, їх харчування, дотримання норм гігієни, медичного забезпечення тощо і повинні повністю реалізуватись Україною в процесі виконання/відбування кримінальних покарань.

Державний контроль здійснюється уповноваженими органами держави і може бути класифікований на наступні підвиди: контроль органів державної влади та місцевого самоврядування, відомчий контроль та прокурорський нагляд. Перелік посадових осіб органів державної влади й місцевого самоврядування, наділених повноваженнями щодо здійснення державного контролю за діяльністю органів та установ виконання покарань, які мають право без спеціального дозволу відвідувати установи виконання покарань, закріплено у ст. 24 КВК України. До них належать Президент України, Прем'єр-міністр України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані, народні депутати України, а також депутати, уповноважені на те Верховною Радою Автономної Республіки Крим або місцевими радами; Генеральний прокурор України, а також уповноважені ним прокурори і прокурори, які здійснюють нагляд за виконанням покарань на відповідній території; сільський, селищний, міський голова – на території відповідної місцевої ради.

Судовий контроль здійснюється в разі звернення вироку до виконання, вирішення питань умовно-дострокового звільнення та заміни покарання більш м'яким, ніж передбачено законом, у разі звільнення засудженого у зв'язку з тяжкою хворобою тощо.

Здійснення відомчого контролю за діяльністю підпорядкованих органів та установ виконання покарань ст. 23 КВК України покладає на вищі органи управління та ДПТС. Аналогічну норму містить і Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», ст. 7 якого передбачає, що центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань (ДПТС) координує і контролює діяльність усієї ДКВС.

Нагляд за виконанням кримінальних покарань відповідно до ст. 121 Конституції України є виключною компетенцією прокуратури як державного органу і полягає у діяльності прокурора щодо забезпечення додержання законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Стаття 22

КВК України передбачає, що прокурорський нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань в органах та установах виконання покарань здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами відповідно до Закону України «Про прокуратуру». Органи й установи виконання покарань зобов'язані виконувати постанови і вказівки прокурора щодо додержання порядку виконання покарання, встановленого кримінально-виконавчим законодавством.

Стаття 44 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що предметом прокурорського нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, в установах виконання покарань та інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків.

Отже, контроль за діяльністю органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України – необхідна умова забезпечення ефективної реалізації кримінально-виконавчої політики. Кінцевим результатом такої діяльності є досягнення цілей, які стоять перед покаранням взагалі й перед пенітенціарною системою зокрема. Контроль і нагляд є важливою складовою частиною механізму реалізації кримінально-виконавчої політики.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.81:331.104

Олександр Іванович Опанасенков,

молодший науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Права засуджених до позбавлення волі осіб є спеціальними, оскільки вони об'єктивно обумовлені саме соціумом. Щодо соціально-економічних прав засуджених, то одним з основних є їх право на працю, згідно з якими у Конституції України закріплено положення: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» (ч. 1 ст. 43 Конституції України).

Право на працю – одне з найважливіших конституційних прав засуджених, а засоби його реалізації відбивають рівень розвитку пенітенціарної системи України. Вважається, що права людини і засуджених осіб, зокрема у сфері праці, належать до природних прав, але ці права не знайшли повного втілення сьогодні у зв'язку з тим, що вони не були забезпечені відповідною нормативно-правовою базою.

У ч. 3 ст. 63 Конституції України закріплено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, що визначені законом і встановлені вироком суду. Вважається, що засуджена особа має правовий статус взагалі та правовий статус працівника зокрема. Правовий статус працівника – це фундаментальна, базова, основна правова характеристика, що визначена нормами законодавства про працю й розкриває положення працівника як суб'єкта трудового правовідношення, зокрема в системі організації праці, в основі якої має бути не самостійна, а організаційно-керована праця в її різноманітних формах.

У цьому контексті важливим є Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засуджених до позбавлення волі» де зазначається, що «Праця засуджених регламентується Кодексом законів про працю України» [1]. Відповідно до цього сучасне кримінально-виконавче законодавство

України визначає засуджену особу як повноправного суб'єкта права на працю і законодавчо закріплює коло її прав і обов'язків, можливих і належних дій для цієї особи. А суб'єктивні права та обов'язки повинні реалізуватися за допомогою правовідносин, що являють собою правовий зв'язок між засудженими та адміністрацією установи виконання покарань (далі – УВП) та ґрунтуватися на основі законів, Конституції України, положень трудового права та міжнародних нормативно-правових актах, в основу яких покладені основоположні принципи (засади). Вони спрямовані на формування новітньої ринкової моделі трудової правосуб'єктності засуджених осіб включаючи: чітке законодавче визначення умов набуття засудженими трудової правосуб'єктності, її елементів, видів, підстав припинення; домінуючих трудових прав та соціально-трудова гарантій у системі елементів трудової правосуб'єктивності осіб позбавлених волі.

Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) є моделлю, тобто схемою або формою майбутніх трудових відносин в УВП, окреслюючи загальне коло суб'єктів трудового права, які вступають у трудові відносини, обумовлюючи їх правосуб'єктність. Тобто КЗпП регулює трудові відносини всіх працівників, до яких належать працездатні засуджені до позбавлення волі, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і підвищенню на цій основі матеріального і культурного рівня працівників, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства, на першу життєву потребу кожної працездатної особи.

Одним із важливих засобів удосконалення трудових відносин між засудженими й адміністрацією УВП, а відтак, і реалізації права на працю, є укладення колективного й індивідуального трудових договорів, що є важливим засобом формування позитивного ставлення до праці, яка має колективний характер трудових відносин. Колективний принцип сприяє більшій відповідальності засуджених, підвищує вимогливість до себе. Об'єднання засуджених в малі групи дає можливість спостерігати, як працює кожний засуджений, і одночасно оцінювати особисту роботу і роботу інших.

Закон України «Про колективні договори і угоди», визначає правові засади розробки, укладання та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і власників. Колективний договір укладається на основі чинного законодавства, приймається сторонами з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників, власників та уповнова-

жених ними органів. При цьому колективний договір укладається на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності і господарювання, які використовують найману працю і мають права юридичної особи.

Органи й установи виконання покарань (роботодавці) колективний договір повинні розглядати як визначальну форму повного включення засуджених осіб у сферу дії трудового законодавства, що включає реалізацію здатності їх до суспільно корисної праці. Договір зобов'язує названий орган охороняти і розвивати трудову діяльність засуджених при належному виконанні суб'єктами трудових обов'язків. В УВП, окрім колективного договору, може бути застосований і індивідуально-трудо-вий договір. Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства УВП зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Основною формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки, відповідальність сторін (в тому числі матеріальний), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі достроково, можуть встановлюватись угодою сторін (ст. 21 КЗпП) [2].

Важливою ознакою колективного договору та трудової угоди є його здійснення, тобто реалізації в місцях позбавлення волі, методи та засоби яких не розроблені і законодавчо не визначені. З існуючої нормативно-правової бази суб'єктами реалізації колективного договору є колектив засуджених та УВП. Але враховуючи те, що колектив засуджених недостатньо в цьому питанні обізнаний, виникає необхідність включити до процесу укладення колективного договору членів спостережної комісії, юридичної клініки, самодіяльних організацій засуджених і членів громадських організацій.

Важливою ознакою вдосконалення трудових відносин в УВП є соціальний діалог, що розглядається як процес визначення якісно нових відносин у сфері праці, зближення її позицій, досягнення спільних домовленості та прийняття узгоджених рішень між працюючими засудженими та адміністрацією виправної колонії, що стосуються економічної та соціально-трудої сфери. Соціальний діалог втілює в себе партнерство, що розглядається як система взаємовідношення між працюючими засудженими й адміністрацією УВП. У трудових кодексах Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації соціальному парт-

нерству відводиться важливе значення в системі трудових відносин. Так, у ст. 353 Трудового кодексу Білорусі зазначено, що одним із принципів соціального партнерства є обов'язковість виконання домовленостей і відповідальність за прийняті зобов'язання [3]. Це сприятиме підвищенню ефективності їх праці і розвитку виробництва установ виконання покарань.

Ми підтримуємо позицію тих вчених і практичних працівників УВП, які вважають, що всіх працездатних засуджених до позбавлення волі слід залучати до посильної суспільно корисної праці. Залучення до позбавлення волі до суспільно корисної праці повинно бути спрямоване і на її соціальну мету, яка досягається тоді, коли в місцях позбавлення волі вона організована так, щоб отримані засудженими виробничі навички, спеціальність, кваліфікацію вони могли б успішно використати після звільнення.

Із цією метою пропонуємо заключати договір між виробничими підприємствами та УВП щодо надання необхідного сучасного обладнання установі виконання покарань для певного виробництва та залучення спеціалістів для навчання засуджених професій, які б після звільнення мали б можливість без зайвих складнощів стати працівниками тієї організації, що заключила договір.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засуджених до позбавлення волі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1186-18>.
2. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.
3. Трудовой кодекс Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.kulichki.com/vip/trud/00000021.htm#gl33>.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.846(091)(477)

Максим Віталійович Петроченко,курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО- ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

У російському імперському законодавстві перші згадки про інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, у найбільш близькому до сучасного розумінні та вигляду, можна спостерігати в кінці XIX століття. Згідно зі Статутом про засланих (рос. «Устав о ссыльных») 1882 р. дострокове звільнення передбачалося щодо засланих переселенців та каторжан, а з часом почало застосовуватись і до засуджених, які відбували покарання в арештантських відділеннях. Для менш суворих видів покарань дострокове звільнення не передбачалося [7, с. 67]. Негативним є той факт, що особа не могла повністю виправитись, оскільки для того, щоб отримати умовно-дострокове звільнення, їй необхідно було перебувати в засланні або на каторзі, що не стимулювало осіб до виправлення, а навпаки. На той час це була досить прогресивна норма, проте її головним недоліком було тотальне порушення прав особи.

У кримінальному законодавстві, що діяло у XIX ст. на території сучасної Західної України (під час перебування її у складі Австро-угорської імперії), також мав місце інститут умовно-дострокового звільнення від покарання. Угорське «Уголовне уложення про злочини й проступки» 1879 р. передбачало умовно-дострокове звільнення від покарання із зазначенням юридично-значущих обставин, які можна розглядати як підстави для звільнення: 1) надія на виправлення доброю поведінкою та сумлінним ставленням до праці засудженого; 2) відбуття засудженим не менш ніж 3/4 терміну покарання. Угорське Уложення допускало умовно-дострокове звільнення навіть засуджених до довічного ув'язнення за умови відбуття ними покарання не менш ніж 15 років [3, с. 119]. Норма регулювала й заходи з контролю за звільненою особою: нагляд та контроль за дотриманням нею правил про обмеження свободи вільного

вибору місця перебування, належної поведінки, гідного способу життя. Такий нагляд повинні були здійснювати співробітники поліції. Ця норма є більш прогресивною, ніж альтернативна в Російській імперії в той час, вона більше схожа на сучасну, права особи не порушувались: здійснювався контроль, щоб вона не вчиняла нових злочинів, а не просто відсиляли її на каторгу. Особа поступово пристосовувалася до життя у соціумі. Навіть до засуджених до покарання у вигляді довічного позбавлення волі міг застосовуватись такий вид звільнення за дотримання режиму в місцях позбавлення волі та належну поведінку, що і стимулювало особу до її виправлення та ресоціалізації.

На початку ХХ століття (22 червня 1909 року) в Російській імперії було видано окремий Закон про умовно-дostroкове звільнення. Згідно зі ст. 11 цього закону, претендент на звільнення давав письмове зобов'язання дотримуватися умов, за яких його звільнили, та вказував своє місце проживання. Закон не передбачав, які саме умови повинен виконувати достроково-звільнений протягом невідбутої частини покарання. Це питання було цілком віддане на розгляд суду. Засудженому скасовувалося звільнення та той повертався до відбуття частини покарання, яка залишалась невідбутою, якщо протягом іспитового строку він допускав негативну поведінку, яка загрожувала особистій чи громадській безпеці або громадському порядку (пияцтво, розпусництво, паразитичний спосіб життя, спілкування з певними особами та ін.) чи порушував інші умови, на яких було надано волю, а також якщо вчиняв злочин, за який раніше був судимий. У випадках дотримання звільненим усіх поставлених судом умов і невчинення нового злочину покарання вважалося відбутим. Цей закон передбачає індивідуальний підхід, оскільки умови для такого виду звільнення лишалися на розсуд суду, то суд міг, враховуючи особу засудженого, його моральні та психологічні якості, схильність до різних звичок, та обрати певні умови для звільнення від відбування покарання, що індивідуалізувало даний вид звільнення.

У 1940 році від інституту умовно-дострокового звільнення законодавець відмовився, у зв'язку з цим відповідні статті КК було скасовано. Скасування інституту, який дозволяв пом'якшувати становище засуджених, обумовлювалося, з одного боку, суттєвим посиленням репресій, які відбувалися в СРСР в даний період. Це викликало невдоволення серед засуджених та підштовхувало їх до зухвалої поведінки та неповаги до органів влади. Умовно-дострокове звільнення в той час було можливим лише за умови участі засуджених осіб у штрафних батальйонах під час війни, що суттєво порушувало права особи та пригнічувало її волю.

У 1954 році Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 липня 1954 року «Про введення умовно-дostroкового звільнення з місць позбавлення волі» цей інститут почав відновлюватись. У вітчизняному кримінальному законодавстві другої половини XX ст. умовно-дostroкове звільнення від покарання утвердилося в кримінальному законодавстві після його реформування у 60-х рр. XX ст. [5, с. 204]. У КК УРСР 1960 р. було розміщено самостійний припис про дострокове звільнення від покарання осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років. Спочатку передбачалося безумовне дострокове звільнення такого класу засуджених у разі, якщо зразковою поведінкою й сумлінним ставленням до праці та навчання було доведено виправлення [4, с. 36]. Суттєвими недоліками зазначеного інституту були безумовний характер звільнення та відсутність диференціації обов'язкового для відбуття терміну покарання – для всіх засуджених він становив 1/3 від розміру призначеного покарання, чим суттєво порушувалися засади індивідуалізації відповідальності та запобіжне значення заходів кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх. Усвідомлення зазначених недоліків змусили законодавця у 1969 р. внести зміни до цього інституту, після яких частка фактично відбутого покарання, необхідного для звільнення, збільшувалася залежно від виду злочину, за який було засуджено особу, а також наявності рецидиву. Це звільнення могло застосовуватися судом за місцем відбуття покарання, за спільним поданням органу, у віддані якого виконання покарання, а також комісії у справах неповнолітніх або наглядової комісії при виконавчому комітеті місцевої Ради народних депутатів. Достроковому звільненню було надано умовний характер: у разів чинення особою, до якої у віці до вісімнадцяти років було застосовано умовно-дostroкове звільнення, протягом невідбутої частини покарання нового злочину, суд мав призначати їй покарання за правилами про сукупність вироків [6].

З прийняттям 5 квітня 2001 року нового Кримінального Кодексу України [2] умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання набуло звичного вигляду (ст. 81 КК України).

Частина 3 ст. 154 чинного Кримінально-виконавчого кодексу України [1] чітко визначає порядок дострокового звільнення від відбування покарання. Це один із найпоширеніших видів звільнення особи від подальшого відбування покарання. Воно може застосовуватися до більшості основних видів покарань (за винятком штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю). Це право дає надію засудженому на можливість дострокового звільнення від відбування призначеного судом покарання і стимулює його до зразкової поведінки і сумлінного ставлення до праці, його виправлення, пере-

виховання як обов'язкових умов для здійснення такого права. Можна дійти висновку, що даний інститут у сучасній Україні є досить розвиненим і законодавство є дуже ліберальним по відношенню до засуджених за будь-який злочин.

Проте вважаємо, що не можна застосовувати даний вид звільнення до осіб, які відбувають покарання за особливо тяжкі злочини, особливо, якщо вказані особи (засуджені) вже відбували покарання у виді позбавлення волі за подібні злочини, адже ця категорія засуджених не схильна до виправлення і їх ізоляція є необхідною для злагодженого функціонування суспільства. А до осіб, які були засуджені за зґвалтування або педофілію, як умову дострокового звільнення від відбування покарання необхідно зробити хімічну кастрацію для попередження вчинення вказаної категорії злочинів ними у майбутньому та для загальної превенції в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page4>;
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page3>;
3. Закон об условном досрочном освобождении с изложением рассуждений, на коих он основан / под ред. Д. А. Коптева. – СПб., 1909.
4. Михайленко П. П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР: Частина I / П. П. Михайленко. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1959. – 440 с.
5. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917–1952 гг. / под ред. И. Т. Голякова. – М. : Госуд. изд-во юрид. лит., 1953. – 464 с.
6. Уголовный кодекс УССР от 28 декабря 1960 г. // Ведомости Верховного Совета УССР. – 1961. – № 2.
7. Хрестоматія з історії держави і права України : навчальний посібник для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів : у 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка, А. Й. Рогожина, О. Д. Гончаренка. – К. : ІнЮре, 1997. – Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. – 464 с.

Науковий керівник: Северин Оксана Олександрівна, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, м. Харків

Одержано 25.10.2015

УДК 344.145

Левон Ашотович Погосян,

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Реформа кримінальної юстиції, що протягом останніх років проводиться на території нашої держави, призвела до значних змін кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства з метою вдосконалення кримінально-правових відносин шляхом забезпечення загальнолюдських цінностей, дотримання демократичних принципів визначених Конституцією України та міжнародними договорами, ратифікованими в установленому порядку. Але разом з тим військово-кримінальне та військово-пенітенціарне право досі наслідуює радянську правову школу, недостатньо враховуючи нові підходи в даних галузях законодавства. У зв'язку з останніми подіями, що відбуваються в Україні, більшість науковців та практиків концентрують свою увагу на питаннях кримінальної відповідальності військовослужбовців взагалі та види покарань, які можуть до них застосовуватися, зокрема. Такі злочини називаються військовими і в низці випадків потребують специфічного впливу на осіб, які їх вчинили, адже необхідно виховувати цих правопорушників не тільки як громадян, але і як воїнів. Це визначає наявність в українському кримінальному законодавстві специфічного військового покарання – направлення до дисциплінарного батальйону.

Окремі аспекти цього виду кримінального покарання висвітлювалися в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених: А. І. Ахинько, Х. М. Ахметшина, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. К. Грищука, О. М. Джуґі, С. М. Іншакова, В. В. Лунєєва, В. В. Майорова, І. М. Мацкевича, В. М. Трубнікова, А. Х. Степанюка, В. Л. Скрипко, М. О. Стручкова, В. С. Швецова та інших, а також у навчальній літературі з криминології, кримінального та кримінально-виконавчого права. Поряд із дослідженням питань удосконалення правового забезпечення цього виду покарання виникла наукова дискусія з приводу доцільності його подальшого існування.

Цей кримінально-правовий інститут бере свій початок ще з далеких довоєнних років. Наказ Президії Верховної Ради СРСР від 06.07.1940 р.

визначав, що самовільні відлучки військовослужбовців рядового і молодшого начальницького складу карається позбавлення волі на строк від шести місяців до двох років. Зазначена категорія кримінальних справ віднесена до юрисдикції військового трибуналу [1, с. 242].

На сьогодні правовою підставою та умовами виконання вище зазначеного покарання є Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України (Гл. 14, ст. 71–85), Положення «Про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України» та інші нормативні акти. Цей вид покарання передбачений у санкціях 14 статей (їх частин), що встановлюють відповідальність за військові злочини, передбачені XIX розділом Особливої частини КК. П'ять із них є злочинами невеликої тяжкості, а дев'ять – злочинами середньої тяжкості.

Ця проблема не є унікальною для України. Так, у 2009 р. у Казахстані було ліквідовано дисциплінарні військові частини. Аналогічно дисциплінарні батальйони було ліквідовано у Республіці Білорусь у 2011 р. [2, с. 5]. Останніми роками питання ліквідації дисциплінарних частин обговорюється у РФ, де залишилося два дисциплінарних батальйони.

Думки вчених із цього приводу різняться. Так, О. М. Сарнавський зайняв категоричну позицію з приводу необхідності залишення тримання у дисциплінарному батальйоні у системі покарань [3]. В. М. Куц виступає за виключення цього виду покарання із Кримінального кодексу України зі збереженням дисциплінарного батальйону як спеціальної військової частини [4]. І. Б. Медицький взагалі виступає за ліквідацію і виду покарання, і навіть самої установи як такої [5]. Сформулюємо науково обґрунтовані висновки з приводу ліквідації або необхідності залишення виду покарання, що розглядається, шляхом аналізу аргументованих точок зору науковців, а також ретроспективного та компаративістського методів дослідження.

Як зазначає І. Б. Медицький, з одного боку, виключення із системи покарань такого його виду, як тримання у дисциплінарному батальйоні, може «гальмувати» процес подальшої гуманізації інституту покарання у кримінальному судочинстві, одним із принципів якого є широке застосування альтернативи позбавленню волі. З другого ж, він вважає, що вчені наводять достатньо переконливі аргументи, які свідчать про значну «втрату» дисциплінарним батальйоном свого потенціалу [5, с. 682]. Проте, на нашу думку, не всі аргументи, принаймні, ті, що наводяться І. Б. Медицьким, є однозначно безспірними. Так, він зазначає, що сьогодні у складі Військової служби правопорядку у Збройних силах України функціонує один дисциплінарний батальйон [4, с. 682]. Взагалі видається, що цей факт сам по собі є нейтральним і не свідчить ані на користь подальшого існування дисциплінарного батальйону, ані на користь

його ліквідації. Наприклад, О. М. Сарнавський, який є прибічником збереження цієї установи, дотримується аналогічної точки зору [3, с. 447]. Далі І. Б. Медицький зазначає, що відомості статистики свідчать про негативну динаміку застосування судами покарань цього виду [5, с. 683]. Те саме можна простежити і за подальшою статистикою Міністерства оборони: станом на 1 січня 2013 р. кількість військовослужбовців, які відбували покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні, становила 8 осіб (станом на 1 січня 2012 р. – 3 особи, на 1 січня 2011 р. – 18 осіб) [6, с. 5].

Щоб оцінити дійсне значення цього покарання, можна використати статистичні показники, які наводить Р. В. Гринько. Так, він зазначає, що у 2001 р. військовими судами гарнізонів покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців було застосоване відносно 43 % від загальної кількості засуджених, а за перше півріччя 2002 р. покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні було застосоване у 52 % випадків від загальної кількості засуджених військовослужбовців [7, с. 150].

Як бачимо, цифри у відсотках дають різні результати залежно від того, який критерій буде покладено в основу обчислення цих відсотків.

Підхід, за яким, згідно з новою політикою у цій галузі, у разі застосування покарань необхідно враховувати суто прагматичні, тобто економічного характеру, міркування, взагалі видається антинауковим.

Ми вважаємо, що лише ця ознака не може стати обґрунтуванням пропозиції щодо ліквідації дисциплінарної військової частини. Адже, як ще у 1902 р. відомий військовий юрист, офіцер М. І. Фалєєв наголошував, що здешевлення покарання не сприяє реалізації його мети, а найменш затратним видом покарання є страта, витрати на яку завершуються одночасно з її виконанням [8, с. 399].

Теза про те, що держава, безумовно, повинна рахуватися з економічними витратами, забезпечуючи тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні, заслуговує на увагу [5, с. 683]. Адже прихильники ліквідації такого виду покарання, як тримання у дисциплінарному батальйоні, наводили аргумент, що для забезпечення виконання покарання у виді такого тримання державою залучається кількість працівників, яка в декілька разів перевищує число осіб, до яких застосовується покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Саме цю підставу у числі інших покладено в обґрунтування закону Республіки Білорусь, яким було ліквідовано дисциплінарний батальйон [2, с. 5].

Враховуюче це, 30 грудня 2012 р., відповідно до директиви Міністра оборони України «Про проведення додаткових організаційних

заходів у Збройних Силах України у 2012 р.» від 17 жовтня 2012 р., Київський дисциплінарний батальйон (військова частина А0488) було передислоковано у район розташування військового містечка № 225 (будівлі гауптвахти Головного управління Військової служби правопорядку у Збройних силах України). Цією ж спеціальною директивою було змінено і штатну чисельність дисциплінарного батальйону. Наразі штатним розписом у військовій частині А0488 передбачено 23 військовослужбовці, а не близько 200, як було раніше.

У літературі висловлюється думка, що направлення до дисциплінарного батальйону як вид покарання – це анахронізм. Так, В. М. Куц вважає, що перетворення армійських підрозділів на місця відбування покарання в демократичній державі недопустиме. Інша справа – тримання в них не злочинців, а військовослужбовців, звільнених від кримінальної відповідальності. Тому вчений запропонував новелу в кримінальну правотворчість у формі звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовця з направленням його до дисциплінарної військової частини [4, с. 32].

Неможливо не погодитися з О. М. Сарнавським, який акцентує увагу на тому, що будь-які зміни у нормуванні питань, пов'язаних з інститутом покарання, мають бути науково обґрунтованими. При цьому для наукових висновків повинна використовуватися емпірична база, у тому числі й стосовно повторності вчинення злочинів [3, с. 446].

Одним із показників ефективності цього покарання є той факт, що близько 90 % засуджених звільняються від його відбування достроково. Згідно зі статистичними даними, наданими Головним управлінням Військової служби правопорядку у Збройних силах України, абсолютна більшість засуджених, які відбули це покарання, не тільки не вчиняє нових злочинів, але й не допускає порушень військової дисципліни, а випадки вчинення нових злочинів дуже рідкі [9, с. 64].

Погоджуємося, що ця статистика є аргументом на користь дієвості та необхідності збереження в існуючій системі покарань цього виду покарання, хоча, можливо, і не беззаперечним, проте таким, що має враховуватися у комплексі.

Отже, на практиці покарання у виді направлення до дисциплінарного батальйону впродовж багатьох років зарекомендувало себе як ефективний засіб виправлення військовослужбовців строкової служби, які вчинили злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки. Таким чином, рецидив злочинності засуджених, які відбували покарання у військово-пенітенціарних установах, є суттєво меншим, ніж рецидив серед осіб, які відбували покарання у загальних (тобто цивільних) виправних установах. Варто зазначити, що це є загальносвітовою

тенденцією (наприклад, у США, Великій Британії, Російській Федерації). Це пояснюється, у першу чергу, тим, що, відбуваючи покарання у дисциплінарному батальйоні, засуджені військовослужбовці строкової служби продовжують перебувати у військовому колективі, вони не мають стосунків із особами інших категорій засуджених, які відбувають інші види покарання (наприклад, позбавлення волі). Тому таку установу недоцільно ліквідувати, оскільки вона в повному обсязі виконує мету покарання, а саме виправлення особи та попередження нових злочинів, і потребує подальшої трансформації та модернізації у контексті реформування кримінальної юстиції та наближення її до вимог міжнародних стандартів поведіння із засудженими.

Список використаних джерел

1. Козлов М. М. Великая Отечественная война 1941–1945 : энциклопедия / под ред. М. М. Козлова. – М. : Советская энциклопедия, 1985. – 242 с.
2. Левчук Н. В. Прощай, дисбат! / Николай Левчук // Белорусская военная газета : Во славу Родины. – 2011. – 15 июля. – № 131. – С. 5–6.
3. Сарнавський О. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців як вид покарання / О. Сарнавський // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 446–451.
4. Куц В. М. Новий Кримінальний кодекс України: яким йому бути / В. М. Куц. – Харків : Ксілон, 1999. – 204 с.
5. Медицький І. Б. Відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: сучасні реалії / І. Б. Медицький // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2013. – С. 681–685.
6. Дотримання прав ув'язнених в Україні – 2012: Доповідь пенітенціарного товариства України «Донецький меморіал» / уклад. О. Букалов. – Донецьк : Схід. видав. дім, 2013. – 32 с
7. Гринько Р. В. Питання кримінального покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців / Р. В. Гринько // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1. – С. 150–156.
8. Фалеев Н. И. Цели воинского наказания : дис. на получение звания экстраординарного профессора на кафедре военно-уголовных законов в Александровской военно-юридической академии / Н. И. Фалеев. – СПб. : Тип. «В. С. Балашевъ и Ко», 1902. – 525 с

9. Сокоринський Ю. В. Спеціальні військово-виправні установи / Ю. В. Сокоринський // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 лютого 2010 року). – Бровари, 2010. – С. 64–65.

Науковий керівник: **Шевелев Костянтин Євгенович**, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, м. Харків

Одержано 25.10.2015

УДК [343.8:343.211.4](477)

Віталій Федорович Примаченко,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ

ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ РІВНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Питання принципів кримінально-виконавчого права у різних аспектах досить часто підіймаються у вітчизняній пенітенціарній науці, і це трапляється не випадково, оскільки саме вони лежать в основі вирішення всього спектра завдань, які постають перед кримінально-виконавчим законодавством, а відповідно, і визначають політику нашої держави у сфері боротьби зі злочинністю поряд із принципами кримінального та кримінального процесуального права. Проте необхідно констатувати, що на сьогодні вказану проблематику лише починають фундаментально розробляти, про що свідчать відповідні дисертаційні та монографічні дослідження. Попередній науковий базис, сформований вченими, беззаперечно, також є дуже важливим і визначальним, але багато чого ще залишається не вирішеним або хоча б означеним як проблема. З усіх принципів кримінально-виконавчого права і кримінально-виконавчого законодавства в Україні найбільш активно досліджувалися принципи диференціації та індивідуалізації виконання покарань, а саме хотілося б відзначити роботи В. Я. Конопельського, М. С. Пузирьова, І. С. Яковець [1; 2; 3]. Завдяки їх розробкам розпочаті наукові дискусії та сформовані відповідні пропозиції щодо вирішення проблем та суперечностей, як щодо вказаних принципів, так і щодо всіх принципів у комплексі. Але низка питань залишилися не вирішеними або потребують більш глибокого дослідження. Так, щодо принципів диференціації та індивідуалізації виконання покарань немає однозначності щодо:

- загальнонаукового розуміння відносно того, чи є ці принципи двома самостійними або ж одним принципом, який складається із двох частин;

- віднесення їх до галузевих або ж міжгалузевих принципів;
- того, принципами чого вони є: кримінально-виконавчої політики, кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавчого законодавства чи чогось іншого;
- різниці між диференціацією і індивідуалізацією та які межі мають ці категорії, а також який їх взаємозв'язок;
- співвідношення із диференціацією та індивідуалізацією кримінальної відповідальності.

У наведеному переліку можна було б додати й інші проблеми, однак, як дана тематика у цілому, так і окремі її напрямки, всі вони потребують окремих наукових досліджень. У рамках цієї публікації хотілося б зупинитися на співвідношенні закріплених у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) принципах рівності засуджених перед законом і диференціації та індивідуалізації виконання покарань.

У кримінально-виконавчій літературі відзначається, що принцип рівності засуджених перед законом тісно пов'язаний із принципом справедливості. Підґрунтям його є конституційний принцип рівності всіх перед законом (ст. 24 Конституції України), а також Загальна декларація прав і свобод людини (ст. 7), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (правило 2). Цей принцип закріплено у ст. 7 КВК України [4, с. 42–44].

Згідно з останнім нормативним приписом, засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених КВК України, законами України і встановлених вироком суду (ч. 2 ст. 7 КВК України).

Дискримінація засуджених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняється (ч. 5 ст. 7 КВК України).

У першому випадку положення ч. 2 ст. 7 КВК України заперечень не викликають, оскільки всі засуджені в установленому порядку зазнають певних обмежень своїх прав як людини і громадянина. А от у другому випадку, передбаченому ч. 5 ст. 7 КВК України, заборона дискримінації засуджених за певними ознаками вступає у суперечність із принципами диференціації та індивідуалізації виконання покарань, оскільки перелік таких ознак не є вичерпним.

Принцип диференціації виконання покарань полягає у розподілі засуджених за певними групами (категоріями, розрядами, блоками) на підставі ознак, які визначені законодавством або кримінально-виконавчою практикою, а також засобів і методів кримінології, пенітенціарної педагогіки та психології. Наприклад, у КВК України цей принцип безпосередньо дістав своє відображення у ст.ст. 92 та 94, де передбачене роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних

і виховних колоніях (чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих, осіб вперше засуджених до позбавлення волі і тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, і т. д.), а також їх структурні дільниці (карантину, діагностики і розподілу, ресоціалізації, посиленого контролю, соціальної адаптації, соціальної реабілітації).

Диференціація виконання покарання виявляється також у різних умовах тримання засуджених, різному правовому становищі, рівні ізоляції, які застосовуються залежно від ступеня суспільної небезпеки різних категорій засуджених. Цілком справедливим є тримання засуджених до довічного позбавлення волі в установах найвищого (максимального) рівня безпеки [5, с. 155].

Принцип індивідуалізації виконання покарання спрямований не на певні групи засуджених, а на індивідуальні особливості особи засудженого, які мають значення при відбуванні ним покарання. У даному випадку необхідно вести мову про те, що цей принцип знаходить своє відображення і реалізацію через ч. 4 ст. 6 КВК України, де зазначається, що засоби виправлення і ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого кримінального правопорушення та поведінки засудженого під час відбування покарання.

Індивідуалізація виконання покарання, перш за все, передбачає використання засобів карально-виховного впливу, які направлені на формування у засудженого соціально корисних якостей особи, стимулювання його правомірної поведінки, підвищення рівня правої культури і в підсумку декриміналізації його свідомості. Наприклад, у ч. 1 ст. 123 КВК України зазначено, що соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі, спрямована на формування та закріплення у них прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів.

Стимулювання ж правослухняної поведінки засуджених, відповідно до ч. 4 ст. 123 КВК України, здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності.

Зміст принципу індивідуалізації виконання покарання полягає у тому, що заходи карально-виховного впливу застосовуються до засуджених залежно від їхньої поведінки, а також всієї сукупності інформації, яка характеризує особу злочинця. Ігнорування цих та інших факторів чи їх недостатнє вивчення у кожному конкретному випадку знижує ефективність застосування виправного впливу, що не буде сприяти якісному досягненню мети покарання.

Принципи диференціації та індивідуалізації виконання покарань виступають певною мірою виключенням із загальних вимог рівності засуджених осіб перед законом і відповідним чином породжують їх нерівність. Можна дійти висновку, що принципи диференціації та індивідуалізації виконання покарань можуть корегувати принцип рівності засуджених перед законом, являючи собою законно встановлене виключення із його вимог. Наприклад, І. Г. Богатирьов так і зазначає, що аналіз чинного кримінально-виконавчого законодавства показує, що воно не встановлює будь-яких привілеїв чи, навпаки, обмежень для засуджених залежно від перелічених ознак. Розбіжності в умовах відбування покарання передбачаються залежно від статі, віку, стану здоров'я, наявності вагітності чи неповнолітніх дітей і, головне, від поведінки засуджених [5, с. 154].

Для усунення виявленої суперечності вважаємо за необхідне сформулювати і закріпити у чинному КВК України відповідну норму, яка б чітко визначала, де і в яких випадках, за яких умов і за якими ознаками є допустимою нерівність засуджених перед законом, яка встановлена для реалізації принципів диференціації та індивідуалізації покарань.

Список використаних джерел

1. Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України : моногр. / В. Я. Конопельський. – Одеса : ОДУВС, 2014. – 474 с.
2. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : моногр. / М. С. Пузирьов ; за наук. ред. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 300 с.
3. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань : моногр. / І. С. Яковець. – Харків : Кроссруд, 2006. – 208 с.
4. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини : підручник / О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець, К. А. Автухов, А. П. Гель, С. В. Лосич, Є. С. Назимко ; за заг. ред. О. М. Литвинова та А. Х. Степанюка. – К. : ВД «Дакор», 2015. – 632 с.
5. Кримінально-виконавче право України : підручник / [О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2010. – 752 с.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.84(477+430)

Михайло Сергійович Пузирьов,кандидат юридичних наук, викладач циклу спеціальних дисциплін
Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби
України, м. Чернігів

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЗАСАД ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК В УКРАЇНІ ТА ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНИ

Історично пенітенціарна система Німеччини була досить складною. Як і СРСР, де після Великої Вітчизняної війни діяльність місць позбавлення волі підпорядковувалась завданням відновлення народного господарства [1, с. 45], повоєнні роки в Німеччині характеризувалися недостатньою кількістю виправних установ, перенаселенням тюрем, проблемами, пов'язаними з виконанням покарання у виді тримання під вартою, і відсутністю кваліфікованого персоналу [2, с. 140].

Схожі тенденції спостерігалися і в наступні десятиліття. У СРСР це був період другої кодифікації виправно-трудового законодавства, коли відбувалася уніфікація розрізненої за часів сталінських репресій відомчої нормативно-правової бази у сфері виконання покарань, оновлення положень перших радянських виправно-трудових кодексів, які фактично втратили юридичну силу у зв'язку зі змінами у кримінальному законодавстві [3, с. 150].

У свою чергу, у Німеччині у 1962 р. з'являються положення про службові обов'язки та виконання покарань, які являють собою єдине адміністративне розпорядження, що діє на всій території Німеччини. Із 70-х років спостерігається значне поліпшення забезпечення виправних установ. 1972 р. Федеральний конституційний суд вимагає розробити правові положення щодо виконання покарань. 1 січня 1977 р. набуває чинності Закон про виконання покарання у виді позбавлення волі, а також пов'язаних із ним заходів виправлення і безпеки (далі – Закон про виконання покарання у виді позбавлення волі). Поправки, внесені до нього пізніше, стосувалися, в основному, голодовок, листування засуджених, охорони їхнього здоров'я, а також даних, що не підлягають розголошенню, і нових правил охорони праці [2, с. 140]. В англомовних

джерелах Закон про виконання покарання у виді позбавлення волі 1977 р. також іменується як Федеральний тюремний закон («The Federal Prison Act»). Як зазначають німецькі дослідники, «хоча цей закон має статус федерального, його реалізація знаходиться в руках шістнадцяти федеральних земель. Закон про тюрми доповнюється багатьма адміністративними правилами на рівні федеральних земель» [4, с. 367].

Істотні зміни у розподілі загальнофедеральної компетенції та компетенцій окремих федеральних земель у сфері виконання покарань відбулися у 2006 р. під час реформи федеративного устрою Німеччини. Справа в тому, що початково «Конституція Німеччини 1949 р. передбачала, що прийняття законодавства в галузі кримінального права (у тому числі щодо функціонування тюрем) перебуває у віданні федеральної законодавчої влади. Проте управління виправними установами належить до компетенції окремих федеральних земель. Такий розподіл компетенцій змінився у 2006 р., коли Федеральний уряд прийняв рішення включити питання щодо тюремного законодавства у здійснювану на той час реформу федералізму. В обмін на це національний парламент передав компетенції щодо прийняття тюремного законодавства окремим федеральним землям. Це рішення викликало багато суперечок. Зокрема, критики відзначали, що нелогічно мати один національний кримінальний кодекс, а також один національний кримінально-процесуальний кодекс у поєднанні з шістнадцятьма різними тюремними законами. Проте реформа здійснювалася так чи інакше, і уряд використав свої дві третини голосів у Федеральному законодавчому органі для зміни конституції. Нові правила набули чинності з 1 вересня 2006 р. Відтепер Федеральний тюремний закон залишається чинним тільки в тих федеральних землях, які (поки що) не прийняли свої власні тюремні закони» [4, с. 367].

Незважаючи на наведені вище відмінності німецької пенітенціарної традиції з українською, система покарань Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) являє для України особливий інтерес, оскільки кримінальне право України ґрунтується на романо-германській системі права. Це відобразилося не лише на кримінальному, а й на кримінально-виконавчому законодавстві та практиці його застосування [5, с. 17]. У зв'язку з цим цікавим є дослідження порядку і умов виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у цій європейській країні порівняно з відповідними положеннями українського законодавства.

Так, на відміну від КК України, ст. 51 якого чітко диференціює позбавлення волі на два самостійні види покарань (позбавлення волі на певний строк (п. 11) та довічне позбавлення волі (п. 12)), КК ФРН у § 38 визначає вид покарання – позбавлення волі, проводячи диференціацію

його тривалості: 1) на певний строк (від одного місяця до п'ятнадцяти років); 2) довічне позбавлення волі [6, с. 139].

У ФРН покарання у виді позбавлення волі на певний строк диференціюється від одного місяця до 15 років (§ 38 КК ФРН). Покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що призначається у разі сукупності злочинних діянь, також не може перевищувати 15 років (§ 54). Згідно з § 47 призначення короткострокового позбавлення волі є можливим лише у виняткових випадках, «коли особливі обставини, що стосуються діяння й особистості того, хто вчинив діяння, роблять неминучим призначення позбавлення волі для впливу на цю особу або для захисту правопорядку» [7, с. 329].

Довічність покарання у виді позбавлення волі є відносною. Після відбуття не менше 15 років засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про застосування до нього умовно-дострокового звільнення. Така позиція німецької пенальної політики пояснюється тим, що Конституційний Суд Німеччини визнав довічне позбавлення волі без можливості застосування умовно-дострокового звільнення таким, що суперечить людській гідності – найфундаментальнішій концепції чинної Німецької Конституції. Це не означає, що кожен засуджений має бути звільнений за вказаною підставою, проте кожен повинен мати реальну можливість такого звільнення, за умови, що він більше не становить суспільної небезпеки [8, с. 48].

В Україні доцільність впровадження окремих елементів прогресивної системи у практику виконання покарання у виді довічного позбавлення волі вперше обґрунтовано С. В. Царюком у 2009 р. у кандидатській дисертації «Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки» [9, с. 157–160]. А вже через рік законодавець вніс зміни до КВК України, доповнивши його ст. 151-1 «Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі» [10]. При цьому згаданий вчений за основний показник застосування прогресивної системи щодо засуджених до довічного позбавлення волі пропонує використовувати «ступінь суспільної небезпеки» [9, с. 141, 159–160].

До неповнолітніх (осіб, які не досягли 18 років) у ФРН позбавлення волі (максимально до 10 років) застосовується лише у випадку, коли заходи виховного характеру виявилися недостатніми або підліток вчинив тяжкий злочин. Також до неповнолітніх не застосовується покарання у виді довічного позбавлення волі [8, с. 49]. За вказаним напрямом відзначаємо подібність гуманістичного вектору кримінально-правової політики у ФРН та Україні щодо неповнолітніх.

Нині правове регулювання виконання кримінальних покарань у Німеччині здійснюється Кримінальним кодексом від 15 травня 1971 р. в редакції від 13 листопада 1998 р. і прийнятим у березні 1976 р. законом «Про виконання покарання у виді позбавлення волі та заходи виправлення і безпеки, що виражаються в позбавленні волі» (що набув чинності з 1 січня 1977 р. – М. П.). Загальну тенденцію діючого права можна охарактеризувати таким чином: якомога менше покарань, якомога більше соціальної допомоги [11, с. 134].

Список використаних джерел

1. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : моногр. / М. С. Пузирьов ; за наук. ред. проф. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 300 с.
2. Жабский В. А. Наказания по уголовному законодательству зарубежных стран : теоретико-прикладное исследование : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Жабский Валерий Александрович. – Рязань, 2011. – 416 с.
3. Іваньков І. В. Тюремні установи України в системі карально-охоронного механізму держави (кінець ХІХ – середина ХХ ст.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Іваньков Ігор Володимирович. – К., 2005. – 212 с.
4. Boetticher A. German criminal and prison policy / Axel Boetticher, Johannes Feest // Prison policy and prisoners' rights : the protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic law. – 2008. – Volume 42 of the Publications of the International Penal and Penitentiary Foundation. – P. 361–390.
5. Гришко А. Я. Уголовные наказания в Федеративной республике Германии : учеб. пособие / А. Я. Гришко. – Рязань : Академия ФСИН России, 2010. – 32 с.
6. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. и вступ. статья проф. Д. А. Шестакова ; предисловие Г.-Г. Йешека ; перевод с нем. Н. С. Рачковой. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 524 с.
7. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : моногр. / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
8. Germany // Simon, Rita J. Prisons the World Over / Rita J. Simon, Christiaan A. De Waal. – Lanham, Maryland : Lexington Books, 2009. – P. 46–49.
9. Царюк С. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального

- рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Царюк Сергій Васильович. – Д., 2009. – 230 с.
10. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань : Закон України від 21 січ. 2010 р. № 1828-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 12. – Ст. 114. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1828-17>.
  11. Богатирьов І. Г. Соціальна робота із засудженими в Україні : навч. посіб. / І. Г. Богатирьов, С. В. Лучко, М. С. Пузирьов ; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 200 с.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.83:34.038-058.56 (477)

Михайло Васильович Романов,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології і кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСКАРЖЕННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ РІШЕНЬ ТА АКТІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

На сьогодні право засуджених на оскарження окремих рішень органів кримінально-виконавчої служби передбачено декількома нормами чинного кримінально-виконавчого законодавства. Законодавець, зокрема, визначає порядок оскарження засудженими рішень Регіональних комісій щодо розподілу. Але послідовною цю регламентацію, на жаль, назвати не можна.

Що стосується інших рішень органів КВС, то їх оскарження взагалі має дуже сумнівний характер, оскільки механізм реалізації такого оскарження є невизначеним та ускладненим відсутністю одноманітної практики.

З прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України очевидно, що ця категорія справ повинна розглядатися в порядку адміністративного судочинства. Але на сьогодні судова практика за такими справами є суперечливою, а питання щодо підсудності справ за скаргами засуджених на дії органів та установ КВС є відкритим.

Донедавна порядок оскарження мав неоднозначне вирішення судами.

Так, в окремих випадках при зверненні засудженого до системи адміністративних суддів, заявник отримував постанову про закриття провадження у справі у зв'язку з тим, що на думку багатьох судів адміністративних судів такі спори не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, адже розв'язання таких питань стосується виконання вироку суду та, відповідно до ст. 534, 535, 537, 539 Кримінально-процесуального кодексу України, є однією зі стадій кримінального процесу, у зв'язку з чим їх належить вирішувати в порядку кримінального судочинства.

Вищий адміністративний суд України у своєму листі від 30.11.2009 р. № 1619/10/13-09, відповідаючи на питання, за правилами

якого виду судочинства (адміністративного чи кримінально-процесуального) необхідно розглядати справи за скаргами засуджених до позбавлення волі про скасування рішень регіональних комісій з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, про оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб слідчих ізоляторів та колоній, зазначає: відповідно до ст. 4 Кримінально-виконавчого кодексу України підставою виконання і відбування покарання, зокрема, є вирок суду, який набув чинності, інші рішення суду. Розподіл, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, до установ виконання покарань здійснюються на підставі ст.ст. 12, 64, 65 Кримінального кодексу України та ст.ст. 11, 18, 19, 86, 87, 92, 93, 101, 138, 140, 147 Кримінально-виконавчого кодексу України за відповідними індивідуальними та персональними нарядами. Розв'язання зазначених питань стосується виконання вироку суду та, відповідно до ст.ст. 407, 409, 411 Кримінально-процесуального кодексу України, є однією із стадій кримінального процесу, у зв'язку з чим їх належить вирішувати в порядку кримінального судочинства.

З іншого боку, суди загальної юрисдикції відмовляють у розгляді цих скарг, якщо вони подані саме як скарга на рішення відповідної комісії (Регіональної або Апеляційної). Причому аргументація такої відмови є такою: оскільки скаржником до суду подано в порядку ст.ст. 40, 55 Конституції України саме скаргу, а не адміністративний позов, то її зареєстровано в порядку КПК України.

Отже, виходячи зі змісту процесуальних документів та узагальнюючих листів вищих судових інстанцій, можна дійти висновку про те, що розгляд скарг засуджених на рішення регіональних або апеляційних комісій з питань розподілу засуджених повинні здійснювати суди загальної юрисдикції, але за правилами, передбаченими Кодексом адміністративного судочинства України.

Кримінально-виконавче законодавство передбачає окрему процедуру оскарження рішень Регіональних комісій з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі (далі – комісія) щодо визначення засудженому виду установи. Процедура оскарження рішення регламентована Положенням про Апеляційну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі. Законодавець, визначаючи процедуру оскарження, обмежився вказівкою на те, що її подання та розгляд здійснюється у порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян». Таке положення фактично зводить скаргу на рішення Комісії до рівня звернення. Це, в свою чергу,

призводить до таких наслідків, як дуже повільний строк розгляду скарги-звернення (30 днів), форма реагування – відповідь на звернення, подання такої скарги-звернення не призупиняє дії оскаржуваного акту. І найголовніше, що таке звернення і процедура його розгляду роблять скаргу не процесуальним документом, надають йому інший правовий статус, та в кінцевому підсумку виводять його з-під юрисдикції адміністративного суду, в якому можна оскаржувати акти органів влади (суб'єктів владних повноважень). Тобто така процедура – це не оскарження, а скоріше лист засудженого до Апеляційної комісії. До речі, Положення про Апеляційну комісію містить посилання на ст. 113 КВК як таку, на підставі якої засуджені оскаржують рішення Комісії, а ця стаття, в свою чергу, є законом, який регламентує порядок направлення засудженими листів.

Тому, з огляду на вищенаведене, можна констатувати, що процедура оскарження до Апеляційної комісії є неефективною, і доцільніше засудженому оскаржувати рішення Комісії безпосередньо до суду. А ось про таке своє право, на жаль, знають не дуже багато засуджених, а ступінь їх поінформованості є не дуже високою.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.24:343.8

Олег Васильович Романюк,

старший викладач циклу спеціальних дисциплін Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, м. Біла Церква

УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ ТА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО І КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом останніх 20 років в Україні здійснюється процес системної трансформації суспільних відносин, провідним напрямом якого є формування правового простору, гармонізація та приведення його у відповідність до міжнародних норм у галузі дотримання та захисту прав людини.

Реалізація цих завдань іноді супроводжується негативними тенденціями, що проявляються у зростанні злочинності, і в тому числі в установах виконання покарань. Тому у ст. 4 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначається, що персонал ДКВС України зобов'язаний не тільки поважати гідність засудженого, виявляти до нього гуманне ставлення, а також і запобігати вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [1].

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі передбачена ст. 390 КК України. Це злочинне діяння є відносно новим для кримінального законодавства України. До набуття чинності КК України 2001 р. українське кримінальне законодавство не передбачало покарання у виді обмеження волі, що зумовлювало відсутність кримінально-правової охорони діяльності установ, які виконували б цей вид покарання, у тому числі і норми щодо ухилення від нього [2, с. 46]. У результаті доповнення Виправно-трудового кодексу УРСР ст. 39-1 засудженим, яких тримають у виправно-трудовах колоніях загального режиму, колоніях-поселеннях усіх видів і виховно-трудовах колоніях, було дозволено короткострокові виїзди за межі місць позбавлення волі на строк не більше семи діб, не включаючи час, необхідний для проїзду в обидва кінці (не більше п'яти діб), у зв'язку з винятковими особистими обставинами: смерть

або тяжка хвороба близького родича, яка загрожує життю хворого; стихійне лихо, яке завдало значної матеріальної шкоди засудженому або його сім'ї [3]. Переслідуючи мету ухилення від подальшого відбування покарання, засуджений, який виїхав за межі виправно-трудової установи, мав реальну можливість не повертатись в місця позбавлення волі. Для попередження таких випадків у Кримінальному кодексі УРСР 1960 року було передбачено норму щодо ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі, яка передбачала кримінальну відповідальність у разі неповернення засудженого до виправної установи після встановленого строку без поважних причин.

Чинне кримінально-виконавче законодавство визначає, що короткостроковими виїздами можуть користуватися засуджені, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоніях середнього рівня безпеки та виховних колоніях [4, с. 3].

КК України 2001 р. містить норми, що передбачають кримінальну відповідальність за неповернення до місця відбування покарання осіб, засуджених до покарань у виді обмеження волі та позбавлення волі, яким було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення його строку, були об'єднані у одну статтю кримінального закону (ч. 2, 3 ст. 390 КК України). Крім того, ч. 1 ст. 390 КК України передбачає відповідальність засуджених до обмеження волі за самовільне залишення місця обмеження волі або злісне ухилення від робіт, або систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання [5, с. 144].

Характеризуючи об'єкт ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі, слід зазначити, що норми про відповідальність за ухилення від покарання містяться в розділі 18 КК України «Злочини проти правосуддя».

Таке положення норми в структурі кримінального закону передбачає, що діяння засудженого щодо ухилення від покарання направлені проти правосуддя. Незважаючи на значний розвиток законодавства щодо кримінально-правового захисту правосуддя, залишається невирішеною низка питань, одним з яких є законодавче визначення поняття «правосуддя». В теорії права також не існує одностайного підходу до його визначення.

Аналіз норм кримінального права, закріплених в розділі 18 КК України «Злочини проти правосуддя», вказує на те, що правосуддя пов'язано не тільки з діяльністю суду, але і з органами прокуратури, досудового слідства, органів і установ виконання покарань. Нормами глави про

злочини проти правосуддя охороняється діяльність не тільки судів, але і перерахованих органів, без діяльності яких виконання судом функцій правосуддя було б важко або навіть неможливо.

Підсумовуючи вищевказане, можна виділити родовий об'єкт, як який виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальне здійснення правосуддя. При цьому слід виходити з того, що правосуддя здійснюється виключно судами, а установи виконання покарань, які не є органами правосуддя, сприяють його об'єктивному і законному здійсненню.

Ухилення від покарання, передбачене ст. 390 КК України, сконструйовано як формальний склад злочину, об'єктивну сторону якого складає лише діяння.

Частина 1 ст. 390 КК України характеризується ухиленням від відбування покарання у виді обмеження волі, що може бути вчинене як шляхом дії, так і бездіяльності і являє собою: 1) самовільне залишення засудженим місця обмеження волі. Вони постійно перебувають у межах цього центру під наглядом і мають право залишати його лише за певних обставин та з дозволу адміністрації. Тому самовільним є таке залишення виправного центру, яке вчинене: а) без спеціального на те дозволу адміністрації; б) особами, які попереджені про межі цього центру та про відповідальність за їх порушення; 2) злісне ухилення від робіт, до яких в обов'язковому порядку залучається засуджений. Протиправність незлісного ухилення засудженого від роботи передбачена кримінально-виконавчим законодавством і проявляється в застосуванні заходів дисциплінарного впливу. Злісний характер ухилення від робіт у кожному конкретному випадку встановлює суд.

За частинами 2 та 3 ст. 390 КК України настає відповідальність за неповернення до місця відбування покарання після закінчення строку короткочасного виїзду, наданого особі, яка засуджена до обмеження (ч. 2) або позбавлення (ч. 3) волі.

Суб'єкт злочину – спеціальний: за ч. 1 ст. 390 КК особа, яка засуджена та відбуває покарання у виді обмеження волі, а за частинами 2 та 3 ст. 390 КК – яка відбуває обмеження (ч. 2) або позбавлення (ч. 3) волі на певний строк і отримала дозвіл на короткочасний виїзд за межі кримінально-виконавчої установи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю тільки прямого умислу і спеціальної мети – ухилитися від відбування покарання.

Вивчення слідчо-прокурорської та судової практики підтверджує, що під час кваліфікації злочину, передбаченого ст. 390 КК України, виникають певні труднощі, а кількість вчинених злочинів на території Укра-

їни, передбачених цією нормою, з кожним роком зростає, а саме: у 1995 та 1996 рр. – 1 злочин; у 1997, 1999 та 2000 рр. – 3; у 1998 р. – не зареєстровано взагалі; у 2001 р. – 2; у 2002 р. – 32; у 2003 р. – 55; у 2004 р. – 33; у 2005 р. – 107; у 2006 р. – 123; у 2007 р. – 165; у 2008 р. – 176; у 2009 р. – 109 злочинів [7]. Приблизно з 2003 р. прослідковується неухильна тенденція до збільшення кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 390 КК України. Останнім часом рівень злочинності в Україні знижується, але за результатами аналізу статистичних матеріалів проблема запобігання злочинності в установах виконання покарань є достатньо актуальною на сучасному етапі реформування пенітенціарної системи України, про що свідчать дані, оприлюднені Державною пенітенціарною службою України. Зокрема, протягом 2011 р. у кримінально-виконавчих установах відкритого типу засудженими було вчинено 100 злочинів, що становить 24,9 % від щорічної пенітенціарної злочинності (465 злочинів) [7, с. 1]. У структурі злочинності у кримінально-виконавчих установах відкритого типу (виправних центрах) саме ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі є домінуючим злочином та становить 74 % [7, с. 7]. Протягом першого півріччя 2012 р. за ст. 390 КК України порушено 36 кримінальних справ, що на 20 % більше, ніж за відповідний період 2011 р. [8].

Протягом 2013 р. за ст. 390 КК України засудженими до обмеження волі вчинено 23 злочини у виді самовільних залишень та неповернень до місць обмеження волі (за аналогічний період минулого року зареєстровано 16 таких злочинів). Внаслідок незадовільної організації роботи у напрямку профілактики та попередження втеч, самовільних залишень та неповернень з боку окремих керівників органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів на даний час у розшуку перебуває 11 засуджених [9].

Такі негативні явища знижують ефективність профілактичних заходів, посилюють рівень недовіри населення до органів і установ виконання покарань та їх спроможності захищати права і свободи громадян. Негативні зміни у складі основних показників злочинності вимагає проведення ґрунтовних кримінологічних досліджень тих чи інших форм злочинності, окремих видів злочинів, а також явищ і процесів, що їх детермінують, вжиття відповідних заходів з нормативно-правового забезпечення діяльності органів і установ виконання покарань, індивідуалізації превентивних заходів щодо різних категорій засуджених та зменшення випадків злочинної поведінки.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Ст. 409. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.
2. Бринзанська О. В. Окремі проблеми кваліфікації ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та шляхи їх розв'язання / О. В. Бринзанська // Судова апеляція. – 2009. – № 2 (15). – С. 46–51.
3. Виправно-трудоий кодекс УРСР від 23.12.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3325-07>.
4. Про внесення змін до Кримінально виконавчого кодексу України щодо порядку та умов відбування покарання : Закон України від 05.09.2013р. №435-VII // Голос України. – 2013. – № 182 (5682). – С. 16.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. Станом на 20 квітня 2003 р. – К. : ВЕЛЕС, 2003. – 168 с.
6. Сокурєнко О. М. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. М. Сокурєнко. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
7. Зубов Д. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д. О. Зубов – Х., 2013. – 18 с.
8. Засідання колегії Державної пенітенціарної служби України : Протокол № 8РК від 27.07.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control>.
9. Засідання колегії Державної пенітенціарної служби України : Протокол № 3РК від 12.06.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control>.

Одержано 15.10.2015

УДК 343.27

Оксана Олександрівна Северин,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА СТЯГНЕННЯ

Останнім часом не втрачає актуальності питання вдосконалення вітчизняного законодавства на шляху до європейської інтеграції. Це стосується багатьох галузей права, у тому числі і кримінально-виконавчого.

Починаючи з 2010 року, до Кримінально-виконавчого кодексу України було внесено значну кількість змін до багатьох статей, що стосуються порядку виконання та умов відбування різних видів покарань. Особливу увагу було приділено виконанню покарання у виді позбавлення волі.

Продовжуючи розвивати та вдосконалювати кримінально-виконавче законодавство, до Верховної Ради України безперервно надходять проекти законів, що, на думку авторів, мають оптимізувати процес, порядок і умови відбування покарання.

Саме з цією метою та задля усунення прогалин у законодавстві, поглиблення правового регулювання процедури застосування заходів заохочення і стягнення до засуджених у процесі виконання кримінальних покарань 03.07.2015 р. народними депутатами VII скликання було подано на розгляд Верховної Ради України законопроект № 2251а «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України» (щодо удосконалення порядку застосування до засуджених заходів заохочення і стягнення) [1].

Автори проекту пропонують внести зміни до ст.ст. 130–135, 145, 146 КВК [2] щодо розширення переліку заходів заохочення, визначення процедури перевірки випадків порушення засудженими встановленого порядку відбування покарання, встановлення додаткових гарантій захисту прав і законних інтересів засуджених. Внесено також пропозицію

доповнити кодекс ст.ст. 1311, 1312, якими запроваджується нормативне визначення дисциплінарного проступку та передбачається також підстави звільнення від дисциплінарної відповідальності.

Аналіз зазначеного проекту Закону України та пояснювальної записки до нього дають підстави дійти деяких висновків з цього приводу.

Не викликають сумніву в необхідності і своєчасності запропонованої зміни стосовно уточнення підстав застосування заходів заохочення та переліку видів заохочень (ст. 130 КВК). Доречною також є пропозиція виключити частину другу ст. 130, оскільки дійсно наразі Кодекс містить помилкове положення, оскільки умовно-дострокове звільнення не є заохоченням для засудженого, а сумлінна поведінка і ставлення до праці є однією з необхідних умов для застосування до засуджених звільнення за вказаною підставою (ст. 81 КК України) [3].

Проте неможливо погодитись із пропозицією авторів проекту щодо внесення до переліку заходів заохочення зміни такого змісту: «виїзду за межі колонії з метою відвідування рідних до 7 діб (за винятком засуджених, які тримаються у виправних колоніях максимального рівня безпеки)» з наступних міркувань.

Частина 1 ст. 111 КВК України [2] та Інструкція про порядок надання засудженим короточасних виїздів за межі установ виконання покарань від 22.11.2011 р. № 3361/5 [4] мають чіткий перелік осіб, які можуть отримати дозвіл на виїзд, а саме: засуджені, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоніях середнього рівня безпеки та виховних колоніях. І хоча цей перелік має свої вади (адже в колоніях із меншим рівнем безпеки (мінімального рівня безпеки) дозвіл на виїзд можуть отримати лише особи, які знаходяться у дільницях соціальної реабілітації, а у колоніях із вищим рівнем (середнього рівня безпеки) такі обмеження відсутні), але він вже законодавчо закріплений у двох нормативних документах, і чергова вказівка вбачається зайвою. Крім того, чинним законодавством передбачена також можливість отримання дозволу на виїзд на строк, більший за 7 діб, а отже, запропоновані зміни обмежуватимуть вже надану засудженим вказану можливість. Слід також звернути увагу на те, що КВК України та Інструкція надають можливість виїзду за межі установи виконання покарань хоча і з урахуванням особи і поведінки засудженого, але тільки у зв'язку з винятковими особистими обставинами: смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї; одержання медичної допомоги, якщо така допо-

мога не може бути надана на території відповідного місця позбавлення волі. Запропонована ж редакція Кодексу дає можливість адміністрації установи виконання покарань надавати дозвіл на виїзд без урахування таких обставин, тобто з порушенням норм чинного законодавства.

Отже, якщо вже і пропонувати виїзд за межі установи як захід заохочення, то: 1) без уточнення переліку осіб, які мають на це право; 2) без вказівки на строк виїзду; 3) з одночасним внесенням відповідних змін до ст. 111 КВК України та п. 2 Інструкції про порядок надання засудженим короточасних виїздів за межі установ виконання покарань.

Подальший аналіз запропонованого переліку заходів заохочень (ч. 1 ст. 130 КВК) призводить до виникнення й інших питань, а саме:

1) не зрозуміло, чому автори проекту виключають із переліку дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятнадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати та збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, до двох годин, адже такі зміни суттєво обмежують законні інтереси засуджених;

2) потребує уточнення пропозиція додати до переліку «переведення на поліпшені умови тримання», а саме необхідно вказати, що саме включає в себе такий захід;

3) що мається на увазі під «наданням додаткового права (за вибором засудженого): користування одягом, предметами побуту та першої потреби», адже Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [5] має чітко встановлений перелік предметів і речей, що можуть мати при собі засуджені під час відбування покарань у виправних установах.

Існують і інші питання до проекту Закону, що аналізується. Проте необхідно відзначити актуальність проблем, взятих на розгляд авторами законопроекту, а отже, врахувавши його недоліки, беручи до уваги нагальність вказаних питань, внесення змін до чинного кримінально-виконавчого законодавства, є необхідним і своєчасним.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України» (щодо удосконалення порядку застосування до засуджених заходів заохочення і стягнення) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55852

2. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page4>
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page3>
4. Інструкція про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань № 3361/5 від 22.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1372-11>
5. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14>

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8:342.8-058.56

Анатолій Хомич Степанюк,

доктор юридичних наук, професор, завідуючий сектором дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ВИБОРЧІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАКТИКА

Засуджені до будь-якого з покарань, передбачених ст. 51 КК України, продовжують залишатися громадянами своєї держави, мають суб'єктивні права і несуть загальногромадянські обов'язки, хоча й з обмеженнями правового положення громадянина, як це передбачено ч. 3 ст. 63 Конституції України. При цьому необхідно звернути увагу на те, що даному положенню Конституції України не відповідає один з основних напрямів державної політики в галузі прав людини, затверджених постановою Верховної Ради України ще 17.06.1999 р., згідно з яким є неприпустимим «звуження та обмеження обсягу існуючих прав і основних свобод людини, проголошених Конституцією України, законами та підзаконними нормативними актами» [1]. Це означає, що конституційні права і свободи є недоторканими, тобто правовий статус людини й громадянина, який задекларований у розділі II Конституції України, ні законами, ані відомчими нормативними актами не може бути обмеженим або звуженими.

Питання судимості в контексті реалізації виборчих прав було предметом розгляду Конституційного Суду України, який у рішенні від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98 зазначив, що «повинні бути визнані неконституційними й деякі інші положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», які обмежують здійснення громадянами виборчих прав. Зокрема, положення ч. 4 ст. 3 Закону, згідно з яким «здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, – на час перебування в цих місцях». У даному випадку виборче право, про яке йдеться, – це конституційне право громадян обирати народних депутатів України і їх конституційне право бути обраними народними депутатами України. Відповідно до ч. 2 ст. 70 Конституції України не мають права голосу (тобто права обирати) лише громадяни, яких визнано судом недієздатними. Тому положення

ч. 4 ст. 3 Закону, згідно з яким здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, на час перебування в цих місцях, не відповідає ст. 70 Конституції України. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 76 Конституції України, не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. Тобто і в цьому відношенні положення ч. 4 ст. 3 Закону суперечить тій же ч. 3 ст. 76 Конституції України. Зазначене положення ч. 4 ст. 3 Закону не відповідає і ч. 1 ст. 64 Конституції України, згідно з якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», яким зупинялися виборчі права засуджених, Конституційний Суд України визнав неконституційними [2].

Натомість наведене стосувалося лише пасивних виборчих прав засуджених, обсяг обмежень активного виборчого права таких осіб дотепер залишається чітко не визначеним, а сама процедура визначення обмежень відзначається значною суперечливістю. До 2014 року не міг бути висунутим на пост Президента України чи включений до виборчого списку і обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. У 2014 році суб'єкт права на конституційне подання – Центральна виборча комісія – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень п. 10 ч. 1 ст. 92, ч. 2, ч. 6 ст. 103 Конституції України та ч. 4 ст. 9 Закону України «Про вибори Президента України» в аспекті того, чи може бути висунутим і зареєстрованим кандидатом на пост Президента України та бути обраним Президентом України громадянин України, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. Провадження в цій справі було припинено, оскільки у процесі підготовки справи до розгляду Конституційним Судом України 21.03.2014 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про вибори Президента України” та деяких інших законодавчих актів України щодо техніко-юридичного вдосконалення виборчого процесу» від 13.03.2014 р., яким, зокрема, у ст. 9 ч. 2–4 замінено однією частиною, у якій не міститься заборони щодо висунення кандидатом на пост Президента України громадянина, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. Тобто положення ч. 4 ст. 9 Закону у редакції до внесення змін втратили чинність.

Таким чином, теоретично, засуджений може реалізувати активне виборче право і висунути свою кандидатуру на пост глави держави. І це цілком відповідає Засадам державної політики України в галузі прав людини, одним із принципів якої, як уже зазначалось, є недопущення звуження змісту та обмеження проголошених Конституцією України прав і основних свобод людини й громадянина. Але при цьому особам, які мають судимість, заборонено ставати народним депутатом України, бо у законі України «Про вибори народних депутатів України» залишилась норма: «Не може бути висунутий кандидатом й обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку» (ч. 4 ст. 9). Але й наведена норма не вказує на однозначну заборону активного виборчого права для всіх засуджених, бо вона фактично надає можливість бути включеним до виборчого списку й обраним народним депутатом України громадянину, що має судимість за вчинення злочину з необережності. Ця ж категорія громадян не позбавлена також можливості входити до складу територіальних та дільничних виборчих комісій.

Аналіз Законів «Про вибори Президента України» та «Про вибори народних депутатів України» дає підстави стверджувати, що в Україні щодо виборчого права осіб, які перебувають в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, знайшов своє втілення компромісний варіант, зумовлений не тільки наданням можливості цим категоріям громадян можливості обирати, але й необхідністю при проведенні виборів не послабити ізоляцію як основну вимогу режиму позбавлення волі. Можливо, саме з цих міркувань особам, які перебувають у названих установах і не передбачені відпустки для участі в голосуванні на забезпечення принципу вільного волевиявлення. Разом із тим, до установ виконання покарань входять кримінально-виконавчі установи відкритого типу (так звані виправні центри), де за ст. 61 КК України тримаються особи, засуджені до покарання у виді обмеження волі, яке не передбачає ізоляцію особи від суспільства. Оскільки ст. 59 КВК України передбачає, що особи, засуджені до обмеження волі, мають можливість за дозволом адміністрації виправного центру залишати його межі, то виникає питання, чи не можна було у законах «Про вибори Президента України» і «Про вибори народних депутатів України» передбачити для забезпечення вільного волевиявлення засуджених до обмеження волі, надання їм можливості брати участь у голосуванні на звичайній, а не на спеціальній виборчій дільниці, створення яких у кримінально-виконавчих установах відкритого типу є недоцільним?

Позбавлення виборчих прав первинно було одним із видів кримінальних покарань, скасованих відповідно до закону СРСР «Про відміну позбавлення виборчих прав по суду» від 25.12.1958 р. [3] через недоцільність подальшого існування таких обмежень. Натомість це не змінило ані загальну ситуацію, ані кримінально-правову природу обмежень виборчих прав засуджених: сучасне право презюмує, що при призначенні громадянину покарання у виді позбавлення волі вироком суду він автоматично піддається кримінально-правовому впливу у виді обмеження низки виборчих прав на весь період перебування в місцях позбавлення волі. За своєю суттю подібне становище немає нічого спільного із принципами гуманізму та законності і не має на увазі практичного осмислення правозастосовувачем кожної конкретної ситуації щодо окремої людини.

Можливість обмеження виборчих прав засуджених необхідно розглядати в аспекті загального інституту обмеження конституційних прав і свобод, бо позбавлення виборчих прав не входить до змісту покарання у виді позбавлення волі та тому не повинно застосовуватись автоматично. Факт фізичної ізоляції громадянина, який перебуває в місцях позбавлення волі за вироком суду, не має визнаватися підставою для одночасного обмеження у виборчих правах на період ув'язнення.

Список використаних джерел

1. Засади держаної політики України в галузі прав людини // Збірник нормативно-правових актів з питань забезпечення діяльності кримінально-виконавчої системи. В 2 т. – Т. 1. – К. : МП Леся, 2002. – С. 683.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98/print1390324976801743>.
3. Закон ССРСР «Об отмене лишения избирательных прав по суду» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5353.htm.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.83:343.281

Андрій Анатолійович Степенко,

начальник циклу загальноправових дисциплін Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, м. Біла Церква

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ У РОБОТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ

На даний час Україна як держава в цілому і Державна пенітенціарна служба зокрема переживає складний час адаптації вітчизняного законодавства до Європейських стандартів. Позитивний досвід діяльності європейських країн та необхідність виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо ширшого запровадження альтернативних позбавленню волі видів покарань зумовило прийняття Верховною Радою України 05.02.2015 р. Закону України «Про пробацію», який набрав чинності 27.08.2015 р.

Для України елементи роботи служби пробації як такої не є чимось новим і невідомим. Своєрідним аналогом служби пробації на сьогодні в Україні є кримінально-виконавча інспекція, яка виконує покарання, що не пов'язані з позбавленням волі.

Проаналізувавши Закон України «Про пробацію», бачимо, що пробація – це система наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду і відповідно до закону щодо засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, і забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Пробація ґрунтується на принципах: справедливості; законності; невідворотності виконання покарань; дотримання прав і свобод людини і громадянина; поваги до людської гідності; рівності перед законом; диференційованого та індивідуального підходу; конфіденційності; неупередженості; взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами [1].

Безумовно, всі принципи пробації є важливими і між собою нерозривно пов'язані. Але дотримання принципу конфіденційності заслуговує на особливу увагу, оскільки це питання діяльності персоналу органу пробації на сьогодні не врегульовано. Персонал органу пробації під час здійснення своїх службових повноважень щодо виконання завдань про-

бації повинен чітко знати, яка саме інформація є конфіденційною і не підлягає розголошенню.

Відповідно до ст. 32 Основного Закону України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2].

Аналіз положень вітчизняного законодавства виявив, що розуміння конфіденційної інформації в різних законодавчих актах різне. Так, у Законі України «Про інформацію» визначено, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. У свою чергу, інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну, таємну та службову інформацію. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [3].

На відміну від цього у ст. 1 Закону України «Про державну статистику» зазначено, що конфіденційна інформація – це статистична інформація з обмеженим доступом, що перебуває у володінні, користуванні чи розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених з ним умов [4].

У свою чергу, в Законі України «Про доступ до публічної інформації» закріплено, що конфіденційна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження [5].

Таким чином, конфіденційна інформація, за законодавством України, – це інформація, що перебуває у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб, що може перебувати в обмеженому доступі і поширюватись виключно за згодою цих осіб.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 розтлумачив, що інформація про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немаймо-

вого та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною. Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [6].

Конституційний Суд України вважає, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним і в своєму рішенні від 30.10.1997 р. № 5-зп відніс до конфіденційної інформацію про фізичну особу ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані [7].

Відповідно до положень ст. 10 Закону України «Про доступ до публічної інформації» обсяг інформації про особу, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом. Розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані вживати заходів щодо унеможливлення несанкціонованого доступу до неї інших осіб. Відмова особі в доступі до інформації про неї, приховування, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення інформації можуть бути оскаржені. Зберігання інформації про особу не повинно тривати довше, ніж це необхідно для досягнення мети, задля якої ця інформація збиралася [8].

З вищевикладеного можна зробити висновки, що вся інформація, яка стала відома персоналу органу пробації про особисте та сімейне життя засуджених осіб, щодо яких за рішенням суду та відповідно до закону застосовуються наглядові, соціально-виховні заходи, та обвинувачених, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь, є конфіденційною і повинна використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом. Ознайомлення та вивчення вимог чинного законодавства України персоналом органу пробації, розробка і впровадження відомчих нормативно-правових актів стосовно питань, пов'язаних із конфіденційною інформацією, дасть можливість забезпечити неухильне дотримання принципу конфіденційності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
2. Конституція України. – К. : Юрінком інтер, 1996.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Про державну статистику: Закон України від 17.09.92 р. №2614-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
6. Конституційний Суд; Рішення від 20.01.2012 р. № 2-рп/20127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
7. Конституційний Суд; Рішення від 30.10.1997 р. № 5-зп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>.
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.97

Дмитро Олегович Супруненко,ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПОНЯТТЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Сучасна протидія злочинності, як свідчить вивчення наукових джерел і практики, характеризується зростаючою роллю тих видів діяльності, що надають у розпорядження правозастосовців дані, відомості та засновані на їх аналізі науково-обґрунтовані рекомендації відповідного порядку [1, с. 67]. При цьому, як зауважив Д. Й. Никифорчук, варто пам'ятати, що аналіз як сфера наукової практики – це складна система розумових операцій щодо вивчення систем (суб'єктів, об'єктів, процесів або явищ), які потім представляються у формалізованому вигляді [2, с. 6]. Виходячи з означених методологічних засад та враховуючи, як обґрунтовано дійшов висновку А. П. Закалюк, що питання соціальної зумовленості кримінально-правової норми, безперечно, становить інтерес для науки кримінального права, все-таки слід мати на увазі, що відповідь на нього вона має знаходити не через включення його до свого предмета або пояснення соціологічною змістовністю останнього, а в кримінології, до предмета якої належить переважно природа та сутність злочинності, виду злочинів і окремого злочину та суспільних заходів реагування на них, включаючи кримінально-правові [3, с. 14].

У науці, в широкому аспекті, під кримінологічною характеристикою злочинів розуміють відомості про рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, опис особи тих, хто їх вчиняє, мотиви та цілі їх поведінки [4, с. 8–9]. У більш вузькому змісті цю характеристику вчені тлумачать як стійкі відомості про рівень, структуру, динаміку та географію злочинних дій, а також про осіб, які їх вчиняють, тобто нові відомості про справжній стан явища, повні та точні знання про нього для ефективно й науково обґрунтованої боротьби з конкретними злочинами [5, с. 83]. При цьому, як слушно з цього приводу зауважив А. П. Закалюк, вона містить здебільшого видову кількісну кримінологічну інформацію, особливості якої можуть потребувати формування особливих (якісних) для цього виду злочинів кримінологічних знань, а інколи й додатково-

го (більш детального) теоретичного узагальнення у вигляді наукового вчення, теоретичної новели, умовно кажучи, міні-теорії [3, с. 5].

Проте, як зазначає А. С. Лукаш, при більш поглибленому вивченні наукової літератури стикаємося із неоднаковим розумінням поняття «кримінологічна характеристика злочинів» [6, с. 11]. Таке становище, на переконання М. М. Корчового і зазначений підхід слід підтримати, ускладнює порівняння досліджень різних науковців, призводить до нечіткої характеристики складових елементів цієї наукової категорії [7, с. 10–11], у тому числі й при здійсненні кримінологічної характеристики злочинів. Зокрема, у правових доктринальних джерелах поряд з існуванням значної кількості поглядів на структуру і поняття характеристики певної (відповідної, конкретної тощо) групи злочинів ця проблематика майже не досліджувалась [8].

Як показали результати аналізу наукової літератури, при проведенні кримінологічних досліджень учені використовують безліч понять, базовим з яких є «кримінологічна характеристика» окремої групи (виду) злочинів. При цьому, як встановили дослідники (В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, С. Ю. Лукашевич та ін.), у доктринальних джерелах висловлюються різні точки зору щодо змісту й обсягу цього поняття [9, с. 12]. Так, В. Б. Ястребков до елементів кримінологічної характеристики окремих видів злочинів відносить: 1) просторово-часові параметри, включаючи місце окремо взятого злочину (виду) в загальній сукупності злочинів, зв'язки з іншими видами злочинів, основні тенденції розвитку; 2) особливості, що мають значення для розкриття детермінант злочинних проявів, до яких включаються і властивості, що передбачають відповідні особливості тих, хто вчиняє злочини, криміногенні ситуації, характер взаємодії особистості і ситуації, обставини вчинення злочинів; 3) особливості, що мають значення для запобігання злочинам [10, с. 16].

Деякі науковці (В. М. Кудрявцев, В. Є. Емінов) виокремлюють три основні блоки кримінологічної характеристики, а саме: а) кримінологічно значущі ознаки злочинів; б) дані, що розкривають кримінологічну ситуацію вчинення таких типів; в) ознаки, що визначають специфіку діяльності із запобігання злочинам [11, с. 292–293].

Аналогічну думку з цього приводу висловив у свій час й А. І. Алексеєв [12, с. 175–176]. У свою чергу, О. Г. Кальман та І. А. Христич вважають, що кримінологічна характеристика злочинності – це сукупність статистично виражених ознак злочинності, окремих її видів та властивостей особистості злочинців, які використовуються для наукового аналізу [13, с. 43]. І. М. Даньшин був переконаний, що зазначена наукова категорія має включати у себе рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, виявлення загальних рис особистості тих, хто їх вчиняє, мо-

тиви і цілі їх злочинної поведінки [4, с. 8–9]. Такої ж думки з цього приводу дотримуються й деякі інші науковці (В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, С. Ю. Лукашевич та ін.) [9, с. 13].

Проте навіть зазначені класичні моделі кримінологічної характеристики злочинів (їх груп, видів тощо), як слушно зауважила А. С. Лукаш, не повністю задовольняють її зміст, позаяк окремі види злочинів мають свою специфіку, а названі вище елементи цієї науково-практичної категорії здатні відобразити лише приблизний механізм і конкретну життєву ситуацію будь-якого злочину. Крім цього, С. С. Косенко обгрунтовано доводить, що кримінологічна характеристика є невіддільною від аналізу та оцінки відносин, стосунків, які пов'язують злочинців та їх жертв, що має особливе значення для певної групи злочинів [14, с. 105]. В. Є. Емінов до елементів цієї характеристики включає суспільну небезпечність, обсяг, динаміку, інтенсивність, структуру, латентність, територіальний поділ певної (конкретно визначеної) категорії злочинів, тенденції вчинення злочинів (кількість потерпілих, розмір матеріальних і види моральних збитків, кримінологічний портрет особи злочинця, чинники – причини та умови) [15, с. 21–22]. Ю. В. Александров та С. М. Іншаков до змісту кримінологічної характеристики пропонують включати лише дані про їх структуру, динаміку, характер, особливості географії злочинів [16, с. 54].

Узагальнення зазначених вище наукових підходів дозволило сформулювати таке визначення «кримінологічної характеристики злочинів»: це статистичні відомості кримінально-правового змісту про рівень, структуру, динаміку, ціну, характер та географію даного виду злочинів, а також про осіб, які їх вчиняють, та потерпілих від зазначених суспільно небезпечних діянь, що мають кримінологічне значення.

Список використаних джерел

1. Противодействие преступности : учебное пособие / А. Н. Литвинов, Л. М. Давыденко, М. Л. Давыденко и др. – К. : Хай-Тек Пресс, 2011. – 200 с.
2. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності : навчально-практичний посібник / Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Бусол, Г. М. Бірюков. – К. : Нац. ун-т ДПС України, 2012. – 152 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.

4. Кримінологія: Особлива частина : навч. посіб. / за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с.
5. Василевич В. В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів / В. В. Василевич // Право України. – 1997. – № 12. – С. 82–84.
6. Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження : монографія / за ред. проф. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2008. – 256 с.
7. Корчевий М. М. Кримінологічні проблеми боротьби зі зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми : 12.00.08 / М. М. Корчевий ; Нац. ун-т внутр. справ : Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 2000. – 18 с.
8. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження : дис... докт. юрид. наук / О. Г. Кулик ; ДНДІ МВС України. – К., 2013. – 681 с.
9. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми / за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Кроссруд, 2007. – 156 с.
10. Ястребов В. Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений / В. Б. Ястребов // Вопросы борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1982. – Вып. 37. – С. 14–20.
11. Криминология : учебник / под ред. В. М. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2004. – 734 с.
12. Алексеев А. И. Криминология: Курс лекций / А. И. Алексеев. – М. : Щит, 1999. – 340 с.
13. Словарь криминологических и статистических терминов / сост. А. Г. Кальман, И. А. Христинич. – Х. : Гимназия, ИИПП АПРН Украины, 2001. – 96 с.
14. Косенко С. Поняття кримінальної характеристики статевих злочинів щодо неповнолітніх / С. Косенко // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 5. – С. 104–105.
15. Кудрявцев В. М. Причины преступности в России. Криминологический анализ / В. М. Кудрявцев, В. Е. Эминов. – М. : Норма, 2006. – 112 с.
16. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [І. М. Данишин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед] ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 351 с.

Одержано 25.10.2015

УДК 343.8:37

Микита Юрійович Чечин,

аспірант сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

МІСЦЕ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Педагогічна психологія стверджує, що всі основні зміни поведінки та діяльності людини у процесі її розвитку є фактом навчання. Останнє має на увазі такі зміни зовнішньої (фізичної) та внутрішньої (психічної) діяльності або поведінки, що дозволяють особі досягнути певної мети. Тому серед низки ознак характеристики осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі, однією з основних є їх рівень освіти, що дає можливість сформувати реальне уявлення про їхній безпосередній інтелектуальний потенціал та його вплив на вибір даною категорією осіб певного варіанта поведінки. Саме інтелект може виступати як базовий поведінковий репертуар, який людина отримує за допомогою певних навчальних процедур [1]. Інтелект є не тільки механізмом опрацювання інформації, а й механізмом регулювання психічної та поведінкової активності. Інтелектуальна поведінка включає в себе: а) можливість затримувати власну психічну активність на різних етапах поведінкового акту; б) можливість думати у різних напрямках щодо проектування певного варіанта поведінки; в) можливість обмірковувати ситуацію та власні спонуки на основі мислення [2].

У кримінологічній літературі підкреслюється: злочинці мають нижчий рівень освіти порівняно з законослухняними громадянами. Найнижчий рівень освіти мають особи, які вчиняють насильницькі та корисливо-насильницькі злочини, адже саме освіта в більшості своїй формує світогляд громадян, їхні ціннісні орієнтири, розуміння та сприйняття суспільних норм поведінки, культурних цінностей і традицій. Отже, підвищення освітнього рівня засудженого є одним з ефективних засобів запобігання вчиненню ними рецидивних злочинів, водночас вплив на освітній та професійно-технічний рівень знань, правильна організація дозвілля дозволять сформувати сприятливий психологічний клімат. Однак для виконання завдання з профілактики нових злочинів

така освіта має бути безперервною та враховувати специфічні особливості засуджених осіб.

Освіта дорослих як важлива складова неперервної освіти покликана сприяти науковому, соціальному й економічному розвитку, демократії, екологічно сталому розвитку суспільства, в якому на зміну жорстким конфліктам прийдуть діалог і культура світу, засновані на справедливості. Освіта дорослих є чинником, який забезпечує безпосередній процес розвитку особистості й визначає шляхи реалізації та оновлення цього процесу. Її зміст передбачає не лише наявність економічного підґрунтя, а й реалізацію морально-розвивальної функції, що передбачає всебічний прогрес розвитку особистості у період її самостійного життя шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь.

На сучасному етапі розвитку суспільства йдеться про три види освітньої діяльності дорослих: формальна освіта, яка завершується видачею загальновизнаного диплома або атестата; неформальна освіта – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), а також під час індивідуальних занять із репетитором, тренером і зазвичай не супроводжується отриманням документа; інформальна освіта – індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий досвід), яка супроводжує повсякденне життя та необов'язково має цілеспрямований характер.

Навчальна діяльність посідає значне місце у виправленні засуджених. Вона впливає на засуджених, сприяє розвитку в них моральних якостей, розширює поле їхньої колективної діяльності та спілкування. Успіхи в навчальній діяльності підвищують соціальний престиж засуджених, зміцнюють їхнє положення в колективі, сприяють самоствердженню суспільно корисними засобами й способами. Під час навчання засуджені вступають у взаємодію не тільки з певною сукупністю фактів, відомостей у вигляді теорій, законів, правил тощо, а й з організатором цього процесу – учителем, а також з іншими засудженими. У процесі цієї взаємодії встановлюються емоційні та психологічні контакти, що є джерелом формування колективних взаємин і спілкування між ними. У результаті засуджені не просто здобувають нові знання, а й збагачують досвід колективної діяльності, вступають у нові взаємодії з навколишньою дійсністю.

Враховуючи зазначене вище, очевидно, що організація навчальної діяльності засуджених входить до контексту загальних проблем, які характеризують стан і тенденції розвитку всієї Державної кримінально-виконавчої служби України, та є актуальним і нагальним питанням, яке потребує пильної уваги, докладання значних зусиль з метою невідкладного вирішення.

Список використаних джерел

1. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
2. Суїменко Є. Інтелект і дія / Є. Суїменко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 167–190.

Науковий керівник: Яковець Ірина Станіславівна, провідний науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, м. Харків

Одержано 13.10.2015

УДК 343.24:355.291.4

Костянтин Євгенович Шевелев,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ

Положеннями ст. 52 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначено виключний перелік видів покарань, які можуть бути застосовані судом до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину. Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК України), передбачений порядок виконання кожного з покарань, органи та установи, які здійснюють діяльність у вказаній сфері.

Розглянемо повноваження відповідних державних органів при виконанні додаткового покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Відповідно до ст. 26 КВК України суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, після набрання ним законної сили направляє копію вироку органі чи посадовій особі, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас.

Після одержання копії вироку, яким засудженого позбавлено військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, орган чи посадова особа, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, вносить до відповідних документів запис про позбавлення засудженого цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і вживає заходів щодо позбавлення його всіх прав і пільг, пов'язаних із цим званням, рангом, чином або кваліфікаційним класом.

Орган або посадова особа протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає суд, який постановив вирок, про його виконання.

Разом з цим, зовсім незрозуміло, які мають бути дії суду у разі невиконання вироку у зазначеній частині, адже, відповідно до вимог ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до повноважень місце-

вого суду віднесено виключно здійснення правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Розгляд цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, передбачених процесуальним законом.

Таким чином, функцію контролю за виконанням вироку на суд, або будь-який інший орган не покладено взагалі.

Крім того, у разі невиконання вироку суду у кримінальному провадженні щодо позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу законодавством не передбачено порядок його примусового виконання.

Невідомо, чи суд самостійно у разі невиконання або неповідомлення має видати виконавчий документ для примусового виконання та направити до відповідного органу (якого?), або цим повинен займатися потерпілий, інші особи? У який строк передбачено звернення рішення у кримінальному провадженні зазначеної категорії для примусового стягнення?

Яка ж відповідальність чекає на засудженого у разі ухилення, або перешкоджання виконання вироку у вказаній частині (наприклад: перебування у відпустці по догляду за дитиною, відсутність на роботі через стан здоров'я, інвалідність тощо)? Відповідь – жодної, адже ст. 389 КК України передбачає санкції за ухилення від сплати штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особою, громадських чи виправних робіт.

Також, постає питання про відповідальність осіб, на яких фактично покладено обов'язок виконання вказаного покарання, а саме: посадовців Міністерства оборони України, Генеральної прокуратури України, МВС та ін. у разі халатного відношення до виконання судового рішення.

У примусовому порядку їх зобов'язати виконати вирок суду ніхто не уповноважений, водночас, кримінальна відповідальність за «неумисне» невиконання судового рішення законодавством не передбачена.

Аналізуючи положення Закону України «Про виконавче провадження» (далі-Закон) та «Інструкцією про проведення виконавчих дій», затверджену наказом Міністра юстиції України № 74/5 від 15.12.1999 р. зі змінами і доповненнями, ми доходимо висновку, що вказані нормативні акти також не передбачають порядок примусового виконання судового рішення зазначеної категорії, навіть у разі наявності виконавчого документу.

Отже, існує необхідність термінового, додаткового правового регулювання вказаного питання як шляхом внесення змін до відповідних законодавчих актів, так і нової, повної розробки відповідних відомчих інструкцій, положень і т. п.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lawua.info/>.
2. Наказ Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 р. N 74/5 «Про затвердження Інструкції про проведення виконавчих дій» зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lawua.info/>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lawua.info/>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lawua.info/>.

Одержано 25.10.2015

УДК 355.012

Олексій Петрович Шеремета,

заступник начальника коледжу зі строювої частини та режиму Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України, м. Чернігів

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

Вкрай напружена ситуація із забезпеченням виконання зовнішніх і внутрішніх функцій держави в галузі захисту її територіальної цілісності та забезпечення правопорядку на власній території потребує виконання покладених на державні органи та громадян обов'язків у цій сфері. Зокрема, відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України здійснюють відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1].

Це означає, що на Збройні Сили України та інші військові формування покладаються важливі функції державної внутрішньої та зовнішньої політики. Від належного виконання військовими формуваннями покладених на них державою й суспільством обов'язків залежить національна безпека нашої країни, її незалежність та здатність самостійно обирати напрямок соціального розвитку і міжнародної співпраці.

Незважаючи на важливість даного напряму діяльності з часу проведення антитерористичної операції значно збільшився рівень злочинності проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Так, за даними тільки прокуратури центрального регіону в 2014 р. знаходилося у кримінальному провадженні – 883 правопорушення, а в 2015 р. – 4749 правопорушень; в 2014 р. закінчено кримінальних проваджень (з повторно закінченими) – 278 правопорушень, а в 2015 р. – 1179 правопорушень; 2014 р. направлено до суду проваджень з обвинувальним актом – 165 правопорушень, а в 2015 р. – 851 правопорушення. Направлено до суду кримінальних

проваджень з обвинувальним актом (без повторних): у 2014 р. порушень статутних правил взаємовідносин (ст. 406) – 11 кримінальних проваджень, а в 2015 р. – 15 кримінальних проваджень; у 2014 р. ухилень від військової служби (ст.ст. 407–409) – 62 кримінальних провадження, а в 2015 р. – 581 кримінальне провадження (з них шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 410) у 2014 р. – 14 кримінальних проваджень, а в 2015 р. – 9 кримінальних проваджень); у 2014 р. недбалих ставлень до військової служби (ст. 425) – 10 кримінальних проваджень, а в 2015 р. – 4 кримінальні провадження; в 2014 р. бездіяльність військової влади (ст. 426) – 12 кримінальних проваджень, а в 2015 р. – 33 кримінальних провадження [2].

Провівши лише поверхневе порівняння рівня та структури злочинності військовослужбовців, стає зрозумілим, що в 2015 р. відбулось різке зростання всіх зазначених показників. Саме тому посилення діяльності щодо запобігання цього виду злочинів є вкрай актуальним та необхідним напрямом діяльності всіх суб'єктів з урахуванням їх тісної взаємодії.

Запобігання військовим злочинам повинно здійснюватися насамперед на загально-соціальному рівні, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Кожен із зазначених рівнів передбачає складну систему заходів впливу, які побудовані у визначеній ієрархії та мають свої особливості. Дослідження навіть окремого рівня потребує практичних та наукових зусиль особливо в таких науках, як кримінальне право, кримінально-виконавче право та кримінологія.

Розглянемо лише один із напрямів діяльності з запобігання вчиненню військових злочинів, а саме посилення їх кримінально-правової охорони і, відповідно, їх пеналізація. Яскравим прикладом такої діяльності є прийняття у лютому 2015 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини». Закон розширює межі кримінальної відповідальності за військові злочини. Метою прийняття цього закону було сприяння зміцненню дисципліни військовослужбовців, що вкрай актуально у зв'язку з проведенням антитерористичної операції [3].

У переважній більшості зазначені зміни стосуються статей розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Залежно від індивідуальних особливостей безпосередніх об'єктів (складових вказаного правопорядку) в юридичній літературі переважно виділяють такі групи військових злочинів: 1) злочини, що посягають на порядок підлеглості та військової честі (ст.ст. 402–406 КК); 2) злочини, що посягають на порядок проходження військової служби (ст.ст. 407–409 КК); 3) злочини, що посягають на порядок управління військовим майном (ст.ст. 410–413 КК); 4) злочини, що посягають на порядок експлуатації озброєння і військової техніки (ст.ст. 414–417 КК); 5) злочини,

що посягають на порядок несення спеціальних служб (ст.ст. 418–421 КК); в) злочини, що посягають на порядок зберігання військової таємниці (ст. 422 КК); 7) злочини, що посягають на порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами Збройних Сил України та інших військових формувань (ст.ст. 423–426 КК); 8) злочини, що посягають на порядок виконання військового обов'язку в бою та інших особливих умовах (ст.ст. 427–430 КК); 9) злочини, що посягають на порядок дотримання звичаїв та правил ведення війни (ст.ст. 431–435 КК) [4].

До прийняття змін до зазначеного вище Закону кримінальне законодавство встановлювало кваліфікуючі ознаки деяких складів злочинів залежно від вчинення злочину у мирний чи військовий час. Натомість нові редакції деяких статей вводять таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочинів в умовах особливого періоду.

Нові зміни до Кримінального кодексу України встановлюють суворіші покарання, які наближені до тих, що призначаються у воєнний час. Ці покарання діятимуть в «особливий період, окрім воєнного стану», тобто під час мобілізації і у період відбудови після закінчення безпосередніх воєнних дій. Наведемо деякі приклади: за ч. 1 ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» у мирний час призначається покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, в період особливого періоду – від 5 до 7 років, у воєнний час – від 7 до 10 років; ст. 413 «Втрата військового майна» призначається покарання у мирний час у виді арешту на строк до шести місяців або тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк; в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, призначається покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років; вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці – позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [5].

Досліджуючи це питання, слід також звернути увагу і на зміни, які відобразились у такому покаранні, як тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні. Попередня редакція встановлювала, що цей вид покарання застосовувався лише до військовослужбовців строкової служби. В оновленій редакції зазначений вид покарання застосовується: до військовослужбовців строкової служби; військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом; осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу; осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом; військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок), на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України. У свою чергу, з прийняттям змін до Кримінального кодексу України Міністерство обо-

рони України 18 травня 2015 року прийняло оновлену «Інструкцію по порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні», яка поширюється на всі вище зазначені категорії військовослужбовців [6].

Зазначене вище вказує на активність суб'єктів кримінальної та кримінально-виконавчої політики у сфері регулювання порядку й умов призначення виконання та відбування покарань відносно військовослужбовців, проте існує нагальна потреба у подальшому правовому та науковому супроводі цього напрямку запобігання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року № 742-VII [Електронний ресурс] / Президент України // Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Статистичні дані [Електронний ресурс] / Військова прокуратура центрального регіону // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.vppnr.gp.gov.ua/ua/index.html>
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини : Закон України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/194-19>
4. Розділ XXI Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) [Електронний ресурс] / В. В. Сташис, В. Я. Тацій // Кримінальне право : загальна частина. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/2010-12-28-11-45-41/263-kriminalne-pravo-ukrayini-osobliva-chastina/8478-rozdil-hhi-zlochini-proti-vstanovlenogo-porjadku-nesennja-vijskovoyi-sluzhbi-vijskovi-zlochini.html>
5. Кримінальний кодекс : Закон України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Інструкція по порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні : затверджена наказом Міністра оборони України від 29.11.2004 № 567 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1572-04>

Одержано 24.10.2015

УДК 343.85:343.81

Лариса Григорівна Якименко,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Аналіз криміногенної ситуації в установах виконання покарань (далі – УВП) Державної пенітенціарної служби (далі – ДПтС) України в останні роки характеризується неоднозначними тенденціями. Незважаючи на загальне зниження кількості засуджених, якісний склад осіб, які відбувають покарання УВП, постійно погіршується. Зокрема, станом на 1 серпня 2014 р. в 177 установах, що належать до сфери управління ДПтС України, трималося 96 064 особи, з них: 14,2 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі: 7,3 тис. осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; 7,4 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 20,8 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 2,1 тис. осіб – за зґвалтування; 26 особи – за захоплення заручників; 11,4 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Як свідчать статистичні дані ДПтС України, протягом 2002 р. в УВП та слідчих ізоляторах засудженими та особами, взятими під варту, вчинено 407 злочинів, 2003 р. – 377, 2004 р. – 324, 2005 р. – 385, 2006 р. – 408, 2007 р. – 489, 2008 р. – 536, 2009 р. – 422, 2010 р. – 404, 2011 р. – 465, 2012 р. – 576, 2013 р. учинено 515 злочинів. Причому при вчиненні більшості злочинів проти життя та здоров'я особи як знаряддя засуджені використовували саморобні колючо-ріжучі предмети, у деяких випадках – інструменти і предмети, видані для роботи. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у процесі роботи, спрямованої на запобігання проникненню заборонених предметів, яка проводиться співробітниками оперативних підрозділів УВП, не вдається вилучити з обігу в середньому близько третини заборонених предметів, які потрапляють до установ.

Проникнення заборонених предметів до УВП здійснює негативний вплив на оперативну обстановку, а рівень організації боротьби з ними

не адекватний поставленим вимогам. Вивчення проблем, пов'язаних із запобіганням проникненню заборонених предметів до УВП, визначення закономірностей вчинення даного виду правопорушень співробітниками та іншими особами, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню діянь кримінального характеру з їх боку, розроблення і здійснення ефективних заходів щодо їх запобігання потребують проведення комплексних наукових досліджень.

Забезпечення режиму, ізоляції і безпеки осіб при відбуванні покарань є основою діяльності УВП ДПТС України. УВП ДПТС України здійснюють свою діяльність у складній соціально-політичній та економічній обстановці, що склалася за останні десятиліття в Україні. Як наслідок, спроби з боку окремих осіб поліпшити своє матеріальне становище за рахунок купівлі-продажу заборонених предметів у місцях відбування покарання засудженими – не рідкість.

Тенденції проникнення заборонених предметів на територію УВП є суспільно небезпечними, оскільки з огляду на те, що заборонені предмети сприяють вчиненню такого злочинного діяння засудженими, як втеча, і сприяють іншим протиправним діям з боку засуджених у місцях відбування покарання (масові заворушення, захоплення заручників, групові непокори, напад на співробітників і т. п.).

УВП є об'єктами підвищеного кримінального ризику. Концентрація злочинців в одній установі сама по собі не створює сприятливих умов для їх декриміналізації та ресоціалізації. Наявність у засуджених заборонених предметів ускладнює криміногенну та оперативну обстановку в УВП, прискорює реалізацію ними злочинних задумів, у тому числі і втеч. Усе це виявляє суспільну небезпеку проникнення заборонених предметів на територію УВП.

З огляду на наше дослідження актуальним є висловлювання відомого зарубіжного кримінолога О. В. Старкова: «Циркуляція різних заборонених речовин у місця позбавлення волі і назад – процес закономірний, оскільки основний принцип позбавлення волі – ізоляція, припускає апіорі його порушення, бо людина здатна не тільки пристосуватися практично до будь-яких, навіть до самих нелюдських умов існування, але і в будь-якій ситуації вона з необхідністю, підсвідомо, філогенетично запрограмована на пошуки свободи, на самовираження, спілкування за вибором, тобто до того, що ізоляція зводить нанівець» [1, с. 309].

Логіка будь-якого дослідження передбачає звернення до наукових напрацювань з тієї або іншої проблеми, що мають місце на момент його проведення з тим, щоб виявити, що вже досліджено, а що потребує поглибленого наукового пошуку й розроблення з метою задоволення потреб сучасної практики, зокрема у сфері кримінально-виконавчої

діяльності та запобігання злочинам й іншим правопорушенням серед засуджених, персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України та інших осіб. Викладене повною мірою охоплює проблему запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Попередньо проведений нами аналіз наукових розробок із пенітенціарної проблематики засвідчив, що в цілому проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до УВП досліджені неповно через недостатню увагу до них. Вважаємо, що ці прогалини зумовлені такими причинами.

По-перше, до початку 1990-х років про діяльність УВП було відомо обмеженому колу суб'єктів: засудженим, які відбували покарання у виді позбавлення волі, персоналу зазначених установ, відповідним інстанціям Міністерства внутрішніх справ (МВС), органам прокуратури, суду.

По-друге, відомості про діяльність УВП, чисельність засуджених, стан злочинності та інші дані були таємними або цілком таємними. Ними могли скористатися далеко не всі співробітники органів внутрішніх справ (далі – ОВС) і УВП.

По-третє, наукові дослідження проводилися тільки вченими системи МВС і в основному з правових проблем, пов'язаних із виконанням покарання.

По-четверте, кримінологічна наука до першої половини 90-х років ХХ ст. не в повному обсязі включала у предмет дослідження криміногенні і кримінальні явища та процеси, що мали місце в УВП. Зокрема, при дослідженні рецидивної злочинності увага радянських учених була звернена переважно на її постпенітенціарну складову, ніж на пенітенціарну, тобто досліджувалася злочинна поведінка осіб, звільнених від відбування покарання, а не засуджених у процесі його відбування [2, с. 298–315].

По-п'яте, вчинювані в УВП втечі, вбивства, захоплення заручників, напади на персонал, масові заворушення, незаконний обіг наркотичних засобів та інші кримінальні явища відбувалися в умовах очевидності для засуджених, співробітників, населення, яке проживало за місцем дислокації установ. Про негативні процеси, що тривали серед засуджених, знали їх родичі. Проте офіційні інформаційні джерела були позбавлені можливості довести до загального відома кримінальні та інші проблеми, що існували в УВП.

Окрім того, наукові праці з цієї проблеми були недоступні широкому колу працівників кримінально-виконавчої системи через їх необґрунтоване засекречування і залишилися незатребуваними. У зв'язку з цим наведемо влучні висловлювання вітчизняних учених, за якими значна кількість результатів наукових пошуків, що містяться у дисертаційних

дослідженнях, часто залишаються невідомими для вчених, практиків, майбутніх працівників правоохоронних органів. Це зумовлено існуючими недоліками в організації наукового й інформаційного забезпечення практики боротьби зі злочинністю [3, с. 12; 4, с. 4; 5, с. 16].

Наведені обставини зумовили недостатню наукову розробленість питань запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, відсутність системних, комплексних досліджень пенітенціарних, кримінологічних, правових та організаційних аспектів порушеної проблематики, що підтверджує актуальність проведеного нами дослідження протягом 2012–2015 років.

Список використаних джерел

1. Старков О. В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 1998. – 429 с.
2. Советская криминология : учебник / под ред. А. А. Герцензона, И. И. Карпеца, В. Н. Кудрявцева. – М. : Юрид. лит., 1966. – 320 с.
3. Бахин В. П. Преступная деятельность : понятие, характеристика, принципы, изучение : моногр. / В. П. Бахин, Н. С. Карпов, П. В. Цымбал; под ред. П. В. Мельника. – К. : АГНС Украины, 2001. – 275 с.
4. Іщенко А. В. Наукове забезпечення протидії злочинності / А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2002. – 223 с.
5. Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : моногр. / В. С. Кузьмічов. – К. : НВТ «Правник», 2000. – 449 с.

Одержано 24.10.2015

УДК 343.8(477)

Ірина Станіславівна Яковець,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Загальновізвано, що стан дотримання прав людини саме при застосуванні до них таких примусових заходів, як кримінальні покарання, є реальним показником відносин у суспільстві в цілому та мірилом його цивілізованості. Можливо, саме тому при кожній зміні влади в Україні однією з популярних тем та обіцянок стає поліпшення життя в місцях позбавлення та обмеження волі, неухильне забезпечення прав усіх категорій засуджених і максимальне сприяння їх соціальної адаптації після звільнення. При цьому на початку діяльності відповідної владної каденції стан справ у системі виконання покарань зазвичай оцінювався як критичний, такий, що не дозволяє навіть припускати дотримання прав людини в період відбування покарань, однак у подальшому відмічаються й позитивні зміни. Подібна схема почала працювати з моменту здобуття незалежності нашою країною і, якщо подивитися на події минулого часу, запроваджувалась декілька разів.

У 2014 р. розпочалася «нова хвиля» реформ, започаткована Міністерством юстиції України: створено Комісію з питань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, мобільні групи для відвідувань установ, робочі групи для оцінки необхідних змін до кримінально-виконавчого законодавства і т. ін. [1] (натомість, активна діяльність цих утворень припинилась дуже швидко) [2]. У лютому 2015 р. Міністерство юстиції України зробило спробу призначити за конкурсом заступника Голови Державної пенітенціарної служби України [3] (хоча інформації про те, чим же завершилась така спроба, так і не було опубліковано, а сам заступник призначений нещодавно та за зовсім іншою процедурою). На цьому усі позитивні зрушення й припинились. Фактично найбільшим здобутком 2014–2015 рр. стало прийняття Верхо-

вною радою України 08.04.2014 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів». Але чи змінилося щось кардинально у практиці виконання кримінальних покарань та додержання при цьому прав людини?

1. Законодавчі та нормативні зміни. Незважаючи на доволі прогресивну позицію законодавця у 2014 р., виконавча влада робить усе можливе, щоб максимально пригальмувати гуманістичні зміни. Протягом майже року новели Кримінально-виконавчого кодексу щодо надання засудженим додаткових прав не втілювалися нібито через відсутність механізмів та відомчих нормативних актів, а після їх розробки можна стверджувати про прагнення максимально зменшити надані законом можливості на рівні відомчих наказів, Інструкцій або практики. Наведемо лише декілька прикладів, як це робиться на практиці.

Стягнення з засуджених вартості харчування. Законом України від 08.04.2014 р. з КВК України було виключено норму, яка передбачала, що засуджені зі своєї заробітної плати повинні сплачувати вартість наданого їм харчування. Натомість стягнення вартості харчування з засуджених продовжується з підстав, що така норма передбачена Інструкцією про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.03.2013 р. № 396/5, яку ніхто не змінює і не збирається змінювати.

Право користуватися Інтернетом: у ст. 107 КВК України закріплено право засуджених користуватися глобальною мережею Інтернет, при цьому закон не встановлює жодних специфічних правил реалізації цього права, ніяких заборон тощо. У тексті закону навіть відсутня вказівка, що має бути якийсь особливий порядок реалізації цього права (на відміну від телефонних розмов). Але Міністерство юстиції України вже 01.08.2014 р. наказом № 1275/5 затверджує Порядок організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет, в якому містяться вже певні обмеження: передбачається складання переліку дозволених для доступу засуджених ресурсів, який повинен переглядатися щоквартально комісією установи у складі начальника установи та керівників структурних підрозділів установи за заявами засуджених. Безперечно, певні ресурси мають бути заборонені для засуджених, але у такому разі має визначатися не перелік дозволених сайтів, а навпаки.

До речі, саме така норма міститься у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом того ж саме Міністерства юстиції України від 29.12.2014 р. № 2186/5: «У комп'ютерних класах (місцях) в обов'язковому порядку блокується

доступ до послуг електронної пошти, соціальних мереж, а також сайтів, що пропагують жорстокість, насильство, еротичного або порнографічного змісту». Міністерство юстиції України в цій ситуації мабуть знову «забуло» власну позицію, викладену у листі від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії»: «1. У разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності». Тобто блокуватися мають саме заборонені сайти, як це передбачено Правилами, оскільки їх було затверджено пізніше Інструкції.

Водночас, щоб отримати доступ до Інтернету, засуджені повинні підписати контракт, сплатити за планшет комерційній фірмі. В деяких установах (наприклад, у Вінницькій установі № 1) засудженим пропонують підписати контракти, за якими хвилина (!) доступу коштує 0,56 грн, оскільки за Порядком організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет «при розрахунку вартості для засуджених оплати за користування мережею Інтернет враховуються вартість тарифного плану підключення установи до провайдера, час, впродовж якого засуджений користувався глобальною мережею Інтернет, витрати на обслуговування мережі та інтернет-класу». Так скільки хвилин Інтернету можуть дозволити собі засуджені за умов середньої заробітної плати трохи більше 300 грн на місяць та необхідності оплати вартості харчування, комунальних та інших послуг, спецодягу та інших обов'язкових витрат? За таких умов користування глобальною мережею Інтернет – це не реальне право, а фікція, профанація надання права.

Гуманне збільшення покарань без позбавлення волі, зокрема громадських робіт. Громадські роботи завжди визнавались ефективною альтернативою позбавленню волі. Їх основна особливість – це виконання неоплачуваної роботи на користь громади у вільний від основної роботи час. Існуюча практика повністю викривила зміст громадських робіт. Перш за все, виявилось, що засуджені до такого покарання не потрібні органам влади та місцевого самоврядування, внаслідок чого поширюється практика, коли громадяни відпрацьовують призначений час в органах і установах виконання покарань. Тобто працюють не на користь громади, а для конкретного відомства. По-друге, оскільки час роботи цих установ збігається з загальноприйнятим часом роботи інших підприємств, установ та організацій, то засуджені позбавляються можливості виконання безоплатних робіт у вільний від основної роботи час, як це прямо передбачено чинним законодавством. Їх примушують брати відпустки за власний рахунок, щоб відпрацьовувати громадські роботи, а в деяких випадках засуджені взагалі вимушені звільнитися.

Тобто громадські роботи за існуючою практикою мають викривлений зміст, жодним чином не сприяють інтеграції особи до суспільства, а в деяких випадках – виступають засобом ускладнення нормального життя. Однак на все це ніхто не звертає уваги.

2. Кадрова політика. Головною проблемою формування кадрового потенціалу Державної кримінально-виконавчої служби України протягом майже всього часу її існування називали залучення до роботи в цій службі працівників МВС та інших воєнізованих відомств. Дотепер нічого не змінилось: на посади призначаються колишні міліціонери, працівники митниці, служби безпеки тощо. Ніяких відкритих конкурсів, ніякого відбору персоналу не проводиться, жодних елементів реформ в цій сфері не запроваджується. Як раніше, система підбирає, а не відбирає людей.

Більше десяти років правозахисники та вчені наголошували, що є неприйнятною ситуація, коли служба не має власних нормативних актів щодо порядку проходження служби, користуючись актами МВС України. Проте нічого не було змінено. І лише зараз керівництво ДПтСУ повернулося до цього питання і тільки завдяки перегляду законодавчої бази через утворення Національної поліції.

3. Медичне забезпечення засуджених. Як і багато років тому, стан медичного забезпечення засуджених визнається таким, що перебуває на неналежному рівні. При цьому слід звернути увагу на поступове та глибоке відокремлення керівного департаменту ДПтСУ в цій сфері від проблем на місцях з одночасним прагненням максимально закрити доступ до інформації про стан справ із забезпеченням права засуджених на охорону здоров'я. Так, у разі виявлення ініціативи громадської інституції щодо проведення певних досліджень у сфері охорони здоров'я засуджених, медичний департамент ДПтСУ надає дозвіл на них виключно за умови залишення усіх авторських прав на результати за ним. Моніторинги, які проводяться правозахисниками, зазвичай мають своїм результатом виявлення порушень у діяльності медичних частин на місцях, при цьому жодного разу не піднімалось питання про роль у процесі забезпечення належного рівня медичної допомоги керівництва цієї служби. А останнє навіть не володіє основним статистичними даними (зокрема, щодо числа засуджених, які потребують паліативної допомоги, числа відмов у звільненні за хворобою, числа засуджених, які повинні отримувати дієтичне харчування та ін.), що не заважає йому лобювати ідею повного відокремлення медичної служби з підпорядкування ДПтСУ. Як бачимо, тут основним мотивуючим елементом виступає не прагнення поліпшити стан медичного забезпечення засуджених, а прагнення до збільшення владних повноважень.

4. Відкритість Державної кримінально-виконавчої служби України. Зміни до КВК України від 08.04.2014 р. створили ефективне підґрунтя для підвищення ефективності громадського контролю. На відкритості органів і установ виконання покарань постійно наголошується як керівниками ДПтСУ, так і представниками інших відомств, які мають відношення до сфери виконання кримінальних покарань. І можна було б цілком підтримати цю тезу, як би не одне «але»... Якщо відомство дійсно готове бути максимально відкритим, навіщо ДПтСУ при підтримці Міністерства юстиції України прагне «протягнути» через Верховну Раду проект законодавчих змін до ст. 24 КВК України, які зводять нанівець всі можливості громадського інспектування місць позбавлення волі, зокрема обмежуючи час візитів та можливості спостерігачів на ознайомлення з документами?

5. Оптимізація численності установ виконання покарань та витрат. Остання реформаторська ідея Міністерства юстиції України – закриття та продаж слідчих ізоляторів, які розташовані у межах міст, та будівництво нових у областях. Наприклад, ділянку під Лук'янівським СІЗО оцінили у межах від мінімум 3,5 млн дол. до 7,5 млн дол. [4]. Виникає питання: а чи вираховувало Міністерство юстиції України вартість будівництва нових установ? Чи визначило місце їх розташування? Наведемо лише декілька цифр стосовно вартості нових будівель слідчих ізоляторів у різних країнах в різні роки: Латвія, 2012 р. – будівля слідчого ізолятора короткочасного тримання на території СІЗО – 1,5 млн дол. [5]; Росія, 2014 р. – будівництво СІЗО на 500 місць обійшлося близько 6,5 млн дол. [6]; США, 2007 р. – в'язниця на 800 місць коштувала приблизно 360 млн дол. [7]. В Україні ж більше 3 млн дол. коштувало будівництво лише одного нового корпусу СІЗО на 180 місць, при цьому будівництво тривало не один рік [8].

Поспіх, з яким Міністерство юстиції України прагне позбутися майна ДПтСУ, вражає. Наприклад, у порушення встановленого самим же Міністерством юстиції України порядку, осіб, які утримувались у слідчому ізоляторі м. Чернівці, вивезли до інших установ протягом двох днів [9]. Проте чи є у Міністерства юстиції хоча б якийсь бізнес-план стосовно того, що можна побудувати за виручені кошти? Скільки коштуватиме доставка підсудних і засуджених з СІЗО, розташованого за містом? Скільки будуть сплачувати рідні на поїздки до такої установи? Наскільки збільшиться вартість посылки та передачі? Наскільки зростуть послуги адвокатів через віддаленість СІЗО? Як збільшиться тривалість розгляду справ у судах? Хоча б одне з цих питань Міністерство юстиції ставило перед собою і чи може дати суспільству чітку відповідь? Складається враження, що єдиним вірним напрямом реформ обраний той, що від-

повідаеть відомій тезі реформаторів з іншої країни: «Ми повинні продати все, окрім честі та гідності» [10].

Підбиваючи підсумки, слід констатувати, що система виконання кримінальних покарань в Україні, дійсно, потребує негайних змін, проте вектор розвитку й отримані результати цілком залежать від шляху, який обере Міністерство юстиції України та ролі громадськості у цьому процесі.

Список використаних джерел

1. Протокол № 1 засідання Комісії з питань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/49108>.
2. Діяльність Комісії з питань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/section/480>.
3. Міністерство юстиції України оголошує конкурс на вакантні посади в органах юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravdand.com/?p=905>.
4. Лук'янівське СІЗО хочуть закрити і продати на аукціоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev.pravda.com.ua/news/558ac9b0d8e5b/>
5. Латвийская ассоциация строителей удостоила наград новое СИЗО в Даугавпилсе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://old.nasha.lv/rus/novosti/temi/rotko/130222.html>.
6. СИЗО под Красноярском стоимостью 2,6 млрд рублей почти достроили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.krsk.aif.ru/society/1372946>.
7. Закрытая экономическая зона // <http://www.kommersant.ru/doc/1370364>.
8. У Лук'янівському СІЗО відкриють жіночий корпус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.obozrevatel.com/politics/08519-ulukyanivskomu-sizo-vidkryut-zhinochij-korpus-yulka.htm>.
9. У Чернівцях закриють СІЗО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtrk.com.ua/news/27824-2015-06-08-16-04-18.html>.
10. Про диво грузинське промовте слівце [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://criminal.in.ua/?p=852>.

Одержано 11.10.2015

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1021 від 07.10.2015 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 29 вересня 2015 року» збірник наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України» включений до Переліку наукових фахових видань України.

Представники Кримінологічної асоціації України запрошують до плідної співпраці науковців, правоохоронців-практиків, здобувачів, ад'юнктів, аспірантів, слухачів, курсантів та студентів, а також всіх тих, хто цікавиться проблемами реформування кримінальної юстиції.

ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ, ЯКІ ПУБЛІКУЮТЬСЯ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ»

1. Загальні вимоги до структури наукових статей:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формування цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

2. Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

- обсяг статті публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 15 сторінок (інтервал – 1,5, шрифт - Times New Roman, кегель 14, поля: верхнє, нижнє, праве, ліве – 2 см.);
- перший рядок (ліворуч) – УДК статті;
- другий рядок (ліворуч) – прізвище, ім'я, по батькові автора (співавторів) (шрифт напівжирний);
- третій (за необхідності й четвертий) рядок (ліворуч) – науковий ступінь, вчене звання, почесне звання, членство в НАПрН України (за наявності), посада та місце роботи автора (співавторів);

- нижче (посередині рядка) назва публікації великими літерами (шрифт напівжирний);
- нижче розміщується анотація (500 друкованих знаків) та ключові слова (4–8 слів) українською мовою;
- через інтервал – текст статті;
- посилання на використані джерела здійснюється у квадратних дужках з зазначенням номеру джерела та конкретних сторінок, напр. [1, с. 25–26], а самі назви джерел наводити в кінці статті у порядку згадування у тексті (розділ – «Список використаних джерел»);
- після списку використаних джерел необхідно надати анотацію російською (2–4 речення) та розширену англійською (2500–3000 друкованих знаків) мовами та ключові слова (4–8 слів). Анотації мають містити також ім'я, по батькові автора (співавторів) та назву статті. При цьому анотація англійською мовою повинна містити: постановку проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мету дослідження, основну частину, висновки та перспективи розвитку.

3. Вимоги щодо надання матеріалів у редакцію:

- роздрукований примірник наукової статті (підписаний у кінці автором з позначкою про дату її надходження до редакції);
- електронний варіант статті;
- довідку про автора (співавторів) із зазначенням – П.І.Б. (повністю), наукового ступеню, вченого звання, членства в НАПрН України (за наявності), місця роботи і посади, контактного номеру телефону, електронної пошти та поштової адреси з індексом, на яку необхідно направити примірник збірника наукових праць, розділу наукового збірника (нижче наведені розділи), у який доцільніше розмістити статтю;
- якщо автор не має наукового ступеня доктора юридичних наук або вченого звання «професор», додатково подається рецензія (до якої прирівнюється рекомендація до опублікування, надана головним редактором збірника або його заступником). Всі матеріали, крім поданих докторами наук і професорами, підлягають обов'язковому рецензуванню членами редакційної колегії.
- витяг із протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.
- анотації (українською, російською та англійською мовами).

Матеріали: а) стаття; б) довідка про автора (співавторів); в) витяг із протоколу засідання кафедри (відділу) (сканована кольорова копія); г) у разі необхідності рецензія (сканована кольорова копія) можуть надсилатися електронною поштою (Criminolog@visnikkau.org).

Строки подачі матеріалів до редакції:

Вісник КАУ № 1	Вісник КАУ № 2	Вісник КАУ № 3
до 15 лютого	до 15 червня	до 15 жовтня

Відповідальність за достовірність поданої інформації, використаних цитат, оформлення списку використаних джерел покладається на авторів.

Редколегія залишає за собою право повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти.

Автори попереджаються про те, що електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України у розділі «Наукова періодика України», а також на веб-сторінці видання (www.visnikkau.org).

Розділи збірника наукових праць:

1. Проблеми міжнародного та зарубіжного кримінального права та кримінології.
1. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінального права.
2. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінології.
3. Актуальні питання кримінально-виконавчого права.
4. Актуальні питання кримінальної юстиції.
5. Трибуна молодих дослідників.
6. Наукове життя.
7. Рецензії.

Адреса:

61080, Харківська обл., м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27,
факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ,
корп. 4, каб. 407, 410.

Контактні телефони:

+38 (057) 7398-030; +38 (057) 7398-031; +38 (093) 449-29-37,
Байлов Антон Володимирович.

Більш детальна інформація міститься на офіційному веб-сайті
Вісника Кримінологічної асоціації України

www.visnikkau.org

Наукове видання

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ**

Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару
20 листопада 2015 року, м. Харків, Україна

Українською та російською мовами

Відповідальний за випуск: *А. В. Байлов*
Редагування: *Л. Є. Стешенко, А. В. Байлова*
Внесення правок, комп'ютерне верстання: *Ю. Л. Чумакова*
Дизайн обкладинки: *С. В. Пудровський*

Підписано до друку 16.11.2015 р. Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 12,5. Обл. вид. арк. 13,6. Наклад 200 прим.
Замовлення № 20/04.

Видавець: Харківський національний університет внутрішніх справ,
61080, Україна, м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27. Тел.: +38 (057) 7398-030

Друк: ТОВ «Тім Пабліш Груп» 61035, Україна,
м. Харків, пр-т Гагаріна, 129.
Тел.: +38 (057) 755-38-01

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4252 від 29.12.11 р.